

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ
ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: «ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

Τα δικονομικά δικαιώματα του εκζητουμένου κατά την εκτέλεση του Ευρωπαϊκού
Εντάλματος Σύλληψης

The procedural rights of the requested person during the execution of the European
Arrest Warrant

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Άννα Ρεγκούτα
Α.Μ.: 1221M076

Αθήνα, Δεκέμβριος 2022

Τριμελής Επιτροπή

Όλγα Τσόλκα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Νέδα Κανελοπούλου - Μαλούχου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου
Πανεπιστημίου

Δομίνικος Αρβανίτης, Διδάκτωρ Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου

Copyright © Άννα Ρεγκούτα, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέα.

Κωδικός: YjS6GZGhVQqb2r-f49epig

Επιβεβαιώνεται το γνήσιο. Υπουργείο
Ψηφιακής Διακυβέρνησης / Verified by the Ministry
of Digital Governance, Hellenic Republic
20221219113125+02'00'

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

**Υπεύθυνη Δήλωση
(άρθρο 8 Ν.1599/1986)**

Η ακρίβεια των στοιχείων που υποβάλλονται με αυτή τη δήλωση μπορεί να ελεγχθεί με βάση το αρχείο άλλων υπηρεσιών (άρθρο 8 παρ. 4 Ν. 1599/1986).

Προς ⁽¹⁾ :	ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ						
Όνομα:	ANNA			Επώνυμο:	ΡΕΓΚΟΥΤΑ		
Όνομα και Επώνυμο Πατέρα:	ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΕΓΚΟΥΤΑΣ						
Όνομα και Επώνυμο Μητέρας:	ΜΑΡΙΑ ΜΠΕΛΙΝΑ ΣΚΙΑΔΑ						
Ημερομηνία γέννησης:	26/08/1996						
Τόπος Γέννησης:	ΑΜΑΡΟΥΣΙΟ ΑΤΤΙΚΗΣ						
Αριθμός Δελτίου Ταυτότητας:	ΑΙ 099361			Τηλ:	+306973518618		
Τόπος Κατοικίας:	ΓΕΡΑΚΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ		Οδός:	ΚΑΤΣΑΝΤΩΝ Η	Αριθ:	28	ΤΚ: 15344
ΑΦΜ:	164431492		Δ/νση Ηλεκτρ. Ταχυδρομείου (E-mail):		anna.regkouta@gmail.com		

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις⁽²⁾, που προβλέπονται από τις διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 22 του Ν. 1599/1986, δηλώνω ότι:

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές.
Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

19/12/2022

Ο - Η Δηλ.

ANNA ΡΕΓΚΟΥΤΑ

(1) Αναγράφεται από τον ενδιαφερόμενο πολίτη η αρχή ή η υπηρεσία του δημόσιου τομέα όπου απευθύνεται η αίτηση.

(2) Γνωρίζω ότι: Όποιος εν γνώσει του δηλώνει ψευδή γεγονότα ή αρνείται ή αποκρύπτει τα αληθινά με έγγραφη υπεύθυνη δήλωση του άρθρου 8 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών. Εάν ο υπαίτιος αυτών των πράξεων σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτόν του ή σε άλλον περιουσιακό όφελος βλάπτοντας τρίτον ή σκόπευε να βλάψει άλλον, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι 10 ετών.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	6
Abstract.....	6
Λέξεις κλειδιά	7
Key Words	7
Κυριότερες Συντομογραφίες	8
Εισαγωγή	9
Κεφάλαιο 1. Δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση	13
1.1 Κατοχύρωση του δικαιώματος στην απόφαση - πλαίσιο για το ΕΕΣ και στην Οδηγία 2010/64/ΕΕ	13
1.2. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας και σχετική νομολογία του ΔΕΕ	15
1.2.1. Οι επιμέρους εκφάνσεις του δικαιώματος σε διερμηνεία και σε μετάφραση	15
1.2.2. Νομολογιακή προσέγγιση του ΔΕΕ.....	17
1.2.3. Η επιβαλλόμενη «ποιότητα» της διερμηνείας και της μετάφρασης	19
1.3. Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη και σχετική ημεδαπή νομολογία	21
Κεφάλαιο 2. Δικαίωμα ενημέρωσης.....	26
2.1 Κατοχύρωση του δικαιώματος στην απόφαση πλαίσιο για το ΕΕΣ και στην Οδηγία 2012/13/ΕΕ	26
2.2. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας και σχετική νομολογία του ΔΕΕ	27
2.2.1. Οι επιμέρους εκφάνσεις του δικαιώματος ενημέρωσης	27
2.2.2. Νομολογιακή προσέγγιση του ΔΕΕ.....	30
2.3. Ενσωμάτωση της οδηγίας 2012/13/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη και σχετική ημεδαπή νομολογία	34
Κεφάλαιο 3. Δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και προξενικές αρχές	38
3.1 Κατοχύρωση του δικαιώματος στην απόφαση- πλαίσιο για το ΕΕΣ και στην Οδηγία 2013/48/ΕΕ	38
3.2. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας και σχετική νομολογία του ΔΕΕ	39
3.2.1 Οι επιμέρους εκφάνσεις του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο και του δικαιώματος επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και προξενικές αρχές	39
3.2.2. Η εξασφάλιση του απόρρητου χαρακτήρα των επικοινωνιών, ιδίως για την άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο, και η άσκηση ένδικων βοηθημάτων	42
3.2.3 Νομολογιακή προσέγγιση του ΔΕΕ.....	43
3.3. Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη και σχετική ημεδαπή νομολογία	45
Κεφάλαιο 4. Δικαίωμα σε δικαστική αρωγή.....	49
4.1. Κατοχύρωση του δικαιώματος στην απόφαση – πλαίσιο για το ΕΕΣ και στην Οδηγία 2016/1919/ΕΕ	49

4.2. Οι ρυθμίσεις της Οδηγία και σχετική νομολογία του ΔΕΕ.....	50
4.2.1. Ο ορισμός της «δικαστικής αρωγής» και οι προϋποθέσεις παροχής της.....	50
4.2.2. Πεδίο εφαρμογής.....	52
4.2.3 Η διασφάλιση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας κατά την εφαρμογή του δικαιώματος.....	53
4.3. Η ενσωμάτωση της οδηγίας 2016/1919/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη.....	55
5. Δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που υπόκεινται στη διαδικασία του ΕΕΣ.....	58
5.1. Κατοχύρωση των δικονομικών δικαιωμάτων των παιδιών στην απόφαση - πλαίσιο για το ΕΕΣ και στην Οδηγία (ΕΕ) 2016/800.....	58
5.2. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας και σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ.....	59
5.2.1. Ο ορισμός του «παιδιού».....	59
5.2.2. Το δικαίωμα ενημέρωσης.....	60
5.2.3. Δικαίωμα ιατρικής εξέτασης.....	61
5.2.4. Δικαιώματα σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας.....	62
5.2.5. Άλλες περιπτώσεις ειδικής μεταχείρισης.....	62
5.3. Η ενσωμάτωση της Οδηγίας 2016/800 στην ελληνική έννομη τάξη.....	63
Κεφάλαιο 6. Το δικαίωμα άσκησης Έφεσης κατά το εθνικό μας δίκαιο.....	66
Κεφάλαιο 7. Τα δικονομικά δικαιώματα του εκζητουμένου στην πράξη. Κριτική και συμπερασματική αξιολόγηση.....	69
7.1. Η Έκθεση του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	69
7.2. Η Έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την εφαρμογή του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.....	73
7.3. Συμπεράσματα.....	74
Βιβλιογραφία – Πηγές.....	76

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση των δικονομικών δικαιωμάτων του εκζητουμένου, τα οποία είχαν αρχικά κατοχυρωθεί εν σπέρματι στην απόφαση - πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, και στη συνέχεια εξειδικευτήκαν με τη σταδιακή ψήφιση, από το έτος 2010 έως και το 2016, μίας σειράς Οδηγιών. Μετά από μία επισκόπηση των σχετικών ενωσιακών διατάξεων, εξετάζεται το κανονιστικό νόημα των εν λόγω δικαιωμάτων μέσα από τη νομολογία του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ. Ακολουθεί η ενσωμάτωση των ως άνω Οδηγιών στην ελληνική έννομη τάξη και η εφαρμογή τους από τα εθνικά δικαστήρια. Τέλος, επιχειρείται μια κριτική αξιολόγηση των ενωσιακών και εθνικών νομοθετημάτων, ώστε να συναχθούν ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με την κατοχύρωση των υπό κρίση δικαιωμάτων στην πράξη.

Abstract

The objective of this study is the examination of the procedural rights of the requested person, which were initially established partially in the framework decision 2002/584/JHA on the European Arrest Warrant, and were then specialized with the gradual enactment, from 2010 to 2016, of a series of Directives. After an overview of the relevant EU provisions, the normative meaning of these rights is examined through the jurisprudence of the CJEU and ECtHR. This is followed by the integration of the above directives into the Greek legal order and their application by the national courts. Finally, a critical evaluation of the EU and national legislation is attempted, in order to draw certain conclusions regarding the vesting of the rights in question in practice.

Λέξεις κλειδιά

Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης – εκζητούμενος – δικονομικά δικαιώματα – ΔΕΕ – ΕΔΔΑ – διερμηνεία – μετάφραση – ενημέρωση – συνήγορος – δικαίωμα επικοινωνίας – νομική βοήθεια – ανήλικος – κράτος εκτέλεσης – κράτος έκδοσης – αρχή της δίκαιης δίκης – ΕΣΔΑ – ΧΘΔ

Key Words

European Arrest Warrant – requested person - procedural rights - CJEU - ECtHR - interpretation - translation - information - advocate - right of communication - legal aid - minor - executing state - extradition state - fair trial principle – UCHR – CFREU

Κυριότερες Συντομογραφίες

ΑΠ	Άρειος Πάγος
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΣ	Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΚΠοινΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά
ΣυμβΑΠ	Συμβούλιο Αρείου Πάγου
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδος της Κυβερνήσεως
ΧΘΔ	Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εισαγωγή

Το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης (εφεξής ΕΕΣ) θεσμοθετήθηκε με την απόφαση πλαίσιο της 13^{ης} Ιουνίου 2002¹, και αντικατέστησε τον θεσμό της έκδοσης, αποτελώντας το πρώτο μέτρο εφαρμογής της αμοιβαίας αναγνώρισης ποινικών αποφάσεων². Μετά την έναρξη της ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας³, οι σχετικές νομοθετικές πράξεις στον τομέα αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας είχαν ως αποτέλεσμα την μεταβολή του πλαισίου λειτουργίας του ΕΕΣ, ιδίως όσον αφορά την προστασία των δικαιωμάτων του καθ' ου⁴. Παράλληλα, ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (εφεξής ΧΘΔ) κατέστη νομικά δεσμευτικός, ωθώντας την Επιτροπή να υιοθετήσει μία νέα στρατηγική⁵ για να κατευθύνει την προσέγγιση των κρατών μελών όσον αφορά την υλοποίηση και εφαρμογή της απόφασης – πλαίσιο για το ΕΕΣ⁶, ώστε να βρίσκεται σε συμμόρφωση με τις επιταγές του ΧΘΔ. Η Επιτροπή χαρακτηρίζει μάλιστα τον ΧΘΔ ως «πυξίδα για το σύνολο των πολιτικών της ΕΕ», επισημαίνοντας ότι προβλέπει έναν «υποχρεωτικής ισχύος πυρήνα κανόνων, ο οποίος προστατεύει τους πολίτες», και συνεπώς εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση, ήτοι και όταν αυτοί βρίσκονται στη θέση του εκζητουμένου.

Κατά τα πρώτα χρόνια εφαρμογής του ΕΕΣ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σε σχετική έκθεσή της⁷, επεσήμανε ότι, καίτοι αυτό αποτελεί επιτυχές μέσο αμοιβαίας αναγνώρισης στην πράξη, παρουσιάζει ατέλειες, ιδίως όσον αφορά την εφαρμογή του σε εθνικό επίπεδο. Αναδείχθηκε έτσι, ότι η συνοχή στην εφαρμογή του ΕΕΣ και η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών, που είναι ζωτικής σημασίας για τη λειτουργία του, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σύμφωνη με την απόφαση –

¹ Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ χωρών της ΕΕ, ΕΕ L 190 της 18^{ης}/07/2002.

² Ο. Τσόλκα, *Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, ΠοινΧρ ΞΗ (2018) σ. 425.

³ Η Συνθήκη της Λισσαβώνας 2007, τέθηκε σε ισχύ τον Δεκέμβριο του 2009, ΕΕ C 306/01 της 7^{ης}/12/2007.

⁴ Έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, για την εφαρμογή, από το 2007, της απόφασης - πλαίσιο της 13^{ης} Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παραδόσεις μεταξύ κρατών μελών, COM (2011) 175 final, σελ. 3.

⁵ COM (2010) 573 final.

⁶ COM (2010) ο.π. σελ. 4.

⁷ COM (2011) 174 final.

πλαίσιο εφαρμογή του ΕΕΣ, ενώ παράλληλα εντοπίστηκαν μεγάλες διαφορές κατά τη μεταφορά της απόφασης – πλαίσιο στην εσωτερική νομοθεσία των κρατών μελών.

Όλα τα ανωτέρω παρακίνησαν την Επιτροπή να προβεί σε νέες ρυθμίσεις, και συγκεκριμένα να ξεκινήσει τις εργασίες της για την εφαρμογή ενός Οδικού Χάρτη⁸ με στόχο την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο εν λόγω κείμενο, *σημειώθηκε σημαντική πρόοδος στον τομέα της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σχετικά με μέτρα τα οποία διευκολύνουν την άσκηση της ποινικής δίωξης. Είναι πλέον καιρός να ληφθεί δράση ώστε να βελτιωθεί η ισορροπία ανάμεσα στα μέτρα αυτά και στην προστασία ατομικών δικονομικών δικαιωμάτων*⁹. Αποτέλεσε έτσι ο Χάρτης αυτός το έναυσμα για τη θέσπιση σειράς Οδηγιών σχετικά με τα δικονομικά δικαιώματα των υπόπτων, κατηγορουμένων καθώς και εκζητουμένων στο πλαίσιο εκτέλεσης του ΕΕΣ, φανερώνοντας την ανάγκη τήρησης ενός ελάχιστου κοινού επιπέδου προστασίας των δικαιωμάτων αυτών και της ομοιόμορφης εφαρμογής τους μέσω της ενσωμάτωσης των εκάστοτε Οδηγιών στην εθνική νομοθεσία των κρατών μελών.

Στις 30 Νοεμβρίου 2009, το Συμβούλιο υιοθέτησε τον Οδικό Χάρτη, ενώ παράλληλα καλούσε την Επιτροπή να υποβάλει προτάσεις προς το σκοπό αυτό. Το Συμβούλιο αναγνώρισε ότι, έως τότε, δεν είχαν γίνει αρκετά βήματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ατόμων σε ποινικές διαδικασίες, και ότι τα πλήρη οφέλη της νομοθεσίας της ΕΕ θα μπορούσαν να γίνουν αισθητά μόνο όταν όλα αυτά τα μέτρα ενσωματωθούν στη νομοθεσία¹⁰.

Επακόλουθο όλων των ανωτέρω ήταν η σταδιακή ψήφιση μιας σειράς Οδηγιών, που σαφώς συνέβαλαν στην ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες καθώς και των εκζητουμένων κατά την εκτέλεση του ΕΕΣ. Συγκεκριμένα θεσπίστηκαν οι κάτωθι οδηγίες:

α) η Οδηγία 2010/64/ΕΕ σχετικά με το «δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία»,

β) η Οδηγία 2012/13/ΕΕ σχετικά με το «δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών»,

⁸ Ψήφισμα του Συμβουλίου της 30^{ης}/11/2009, ΕΕ C 295 της 4^{ης}/12/2009 σελ. 9.

⁹ Ό.π., αιτιολογική σκέψη υπ' αριθμ. 10.

¹⁰ COM(2011) 326 τελικό.

γ) η Οδηγία 2013/48/ΕΕ σχετικά με το «δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας»,

δ) η Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 σχετικά με τις «δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών» και

ε) η Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919 σχετικά με τη «δικαστική αρωγή για υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και για καταζητούμενους σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης».

Εκτός από τις παραπάνω Οδηγίες, θεσπίστηκε ακόμα και η Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας», η οποία ωστόσο δεν περιλαμβάνει διατάξεις εφαρμοζόμενες υπέρ του εκζητούμενου, γι' αυτό και δεν αποτελεί αντικείμενο σχολιασμού στην παρούσα εργασία.

Οι ανωτέρω Οδηγίες αποτελούν αντικείμενο της παρούσας εργασίας ως προς την εφαρμογή τους εντός του πλαισίου εκτέλεσης του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης. Ήδη, βέβαια, η απόφαση-πλαίσιο για το ΕΕΣ παρείχε στον καταζητούμενο ορισμένα δικονομικά δικαιώματα. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 11 της απόφασης – πλαίσιο, ο εκζητούμενος δικαιούται να ενημερωθεί για το ΕΕΣ, το περιεχόμενό του και τη δυνατότητα να συγκατατεθεί στην παράδοσή του, καθώς και το δικαίωμά του να προσφύγει στις υπηρεσίες νομικού παραστάτη και διερμηνέα. Επιπλέον, αναγνωρίζεται το δικαίωμα ενημέρωσης για τις δικαστικές αποφάσεις που εκδίδονται ερήμην (άρθρο 4^α παρ. 2), το δικαίωμα επικούρησης από νομικό παραστάτη κατά τη λήψη της απόφασης περί συγκατάθεσης (άρθρο 13 παρ. 2), και το δικαίωμα ακρόασης (άρθρα 14 και 19). Όλα όμως τα εν λόγω δικαιώματα ενισχύονται σημαντικά -με λεπτομερείς ρυθμίσεις - από τις ειδικές πράξεις σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις, όπως έχουν θεσπιστεί με τις προαναφερθείσες Οδηγίες.

Για την πληρέστερη ανάλυση και κατανόηση των υπό εξέταση Οδηγιών, θα γίνει παραλληλισμός με τις σχετικές διατάξεις της ΕΣΔΑ και του ΧΘΔ, όπου κατοχυρώνονται τα αντίστοιχα δικαιώματα, δεδομένης και της «επιταγή ομοιογένειας» μεταξύ των διατάξεων του ΧΘΔ και της ΕΣΔΑ που θεσπίζει το άρθρο 52 παρ. 3 του

ΧΘΔ¹¹. Ως εκ τούτου, κατά την διερεύνηση της σχετικής νομολογίας του ΔΕΕ, θα προβούμε παράλληλα σε συσχετισμό με την νομολογία του ΕΔΔΑ, δεδομένου ότι για όλες ανεξαιρέτως της οδηγίες, θεωρήθηκε υψίστης σημασίας να είναι πλήρως συμβατές με τη νομολογία του ΕΔΔΑ από την οποία και εμπνέονται¹², αφού όπως θα διαπιστώσουμε στην πλειονότητα των διατάξεων των Οδηγιών ενσωματώνονται νομολογιακά προηγούμενα του ΕΔΔΑ. Άλλωστε, το ΔΕΕ έχει πολλάκις αναφερθεί στην ΕΣΔΑ ως πηγή έμπνευσης για την αναγνώριση των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αυτή καθιερώνει ως γενικών αρχών του ενωσιακού δικαίου.¹³

¹¹ Βλ. για την εν λόγω διάταξη *Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν*, άρθρο 52 σε Σαγκπεκίδου/Ταγαρά (επιμ.), *Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 610 επ.

¹² Τούτο προκύπτει από την επισκόπηση όλων των αιτιολογικών εκθέσεων που ενσωματώνονται στην Πρόταση των υπό κρίση Οδηγιών.

¹³ Πρεβεδούρου Ε., *Η προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η σχέση των δύο υπερεθνικών δικαστηρίων*, από τον Τιμητικό Τόμο για τα 50 χρόνια των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, Σάκκουλας, 2015, σελ. 1219, με εκεί παραπομπές.

Κεφάλαιο 1. Δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση

1.1 Κατοχύρωση του δικαιώματος στην απόφαση - πλαίσιο για το ΕΕΣ και στην Οδηγία 2010/64/ΕΕ

Στο άρθρο 11 παρ. 2 της απόφασης – πλαίσιο για το ΕΕΣ προβλέπεται το δικαίωμα του καταζητουμένου που συλλαμβάνεται προς το σκοπό εκτέλεσης του ΕΕΣ να προσφεύγει στις υπηρεσίες διερμηνέα, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης. Το ανωτέρω δικαίωμα διερμηνείας αντιστοιχεί πρωτίστως στο άρθρο 5 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με το οποίο το πρόσωπο που συλλαμβάνεται πρέπει να πληροφορείται κατά το δυνατόν γρηγορότερα για τους λόγους συλλήψεώς του και την εις βάρος του κατηγορία, σε γλώσσα την οποία να κατανοεί. Επιπροσθέτως, το άρθρο 6 παρ. 3 περ. ε της ΕΣΔΑ κατοχυρώνει ρητά το θεμελιώδες δικαίωμα της δωρεάν ερμηνείας¹⁴.

Η Οδηγία 2010/64 σχετικά με το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης¹⁵ αποτελεί την πρώτη ενωσιακή πράξη ποινικοδικονομικού περιεχομένου, το οποίο ψηφίστηκε βάσει του άρθρου 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ και αποσκοπεί στη θέσπιση ελάχιστων κοινών κανόνων σχετικά με τα δικαιώματα των υπόπτων και κατηγορουμένων στις ποινικές διαδικασίες εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁶. Ρητά προβλέπεται ότι η εν λόγω Οδηγία εφαρμόζεται και στη διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ¹⁷. Η πρόβλεψη αυτή θεωρήθηκε αναγκαία λόγω της αμφισβήτησης της έκτασης εφαρμογής της ΕΣΔΑ στη διαδικασία της έκδοσης¹⁸. Κατά το προϊσχύον – προκειμένου για τη σχετική συνεργασία των κρατών μελών μεταξύ τους – συμβατικό πλαίσιο του θεσμού της έκδοσης, λόγω έλλειψης ειδικότερης ρύθμισης, τύγχανε εφαρμογής η γενικότερη ρύθμιση της προαναφερθείσας διάταξης του άρθρου 5 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Ωστόσο, οι αμφισβητήσεις γύρω από την έκταση εφαρμογής του δικαιώματος οδήγησαν σε ανομοιόμορφη

¹⁴ Η. Αναγνωστόπουλος, *Το δικαίωμα διερμηνείας, μετάφρασης και ενημέρωσης* σε «Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων» (επιμ.) *Η Ποινική Δικονομία της ΕΕ*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2019, σελ. 95.

¹⁵ ΕΕ L 280 / 26-10-2010.

¹⁶ Η. Αναγνωστόπουλος, ο.π., 2019, σελ. 94.

¹⁷ Άρθρο 1 παρ. 1 της Οδηγίας 2010/64.

¹⁸ Ευ.Βασιλικάκη, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του ανθρώπου και έκδοση*, σε Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, 2004, ΠοινΔικ 2004, 206 επ.

εφαρμογή του θεσμού και είχαν ως αποτέλεσμα να κλονίζεται σοβαρά η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών. Έτσι, κρίθηκε αναγκαία η λεπτομερέστερη ρύθμιση του δικαιώματος με τη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων μέσω του νομοθετικού εργαλείου της οδηγίας, ώστε αφενός να διασφαλιστεί η πλήρης ισχύς του στις διαδικασίες εκτέλεσης του ΕΕΣ, και αφετέρου να κατοχυρωθεί ρητά και το δικαίωμα της μετάφρασης.

Τη νομοθετική πρωτοβουλία για την εν λόγω Οδηγία έλαβαν, εντός του νέου νομοπαραγωγικού πλαισίου που θέσπισε η Συνθήκη της Λισσαβώνας, δεκατρία κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁹, υποβάλλοντας Πρόταση Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου. Στη συνέχεια, η Επιτροπή υπέβαλε τη δική της Πρόταση Οδηγίας για το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση²⁰, συμπεριλαμβάνοντας ακόμα πιο προστατευτικές για τους υπόπτους και κατηγορουμένους διατάξεις²¹. Το τελικώς συμφωνηθέν κείμενο αποτέλεσε το περιεχόμενο της σήμερα ισχύουσας Οδηγίας, το οποίο υπεγράφη την 20^η Οκτωβρίου 2010, με καταληκτική ημερομηνία ενσωμάτωσης στις εθνικές έννομες τάξεις να ορίζεται η 27^η Οκτωβρίου 2013.

Ο Hodgson²² χαρακτήρισε την Οδηγία 2010/64/ΕΕ *ορόσημο, ως το πρώτο μέτρο ποινικής δικαιοσύνης που θα εγκριθεί με τη διαδικασία της συναπόφασης και το πρώτο που αναφέρεται σε εγγυήσεις για τον κατηγορούμενο*. Ο δε R. Vogler²³ αναφέρεται στην Οδηγία ως μία *αποκάλυψη, όχι μόνο για τα δικαιώματα επικοινωνίας, αλλά για μια πιο ευρεία προσπάθεια για τη θέσπιση ενός ελάχιστου επιπέδου του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη σε όλη την Ευρώπη*. Για πρώτη φορά, μπορούμε να δούμε το ΕΔΔΑ και την Ένωση να συνεργάζονται για να παρέχουν συμφωνημένες πανευρωπαϊκές κατευθυντήριες

¹⁹ Πρωτοβουλία του Βασιλείου του Βελγίου, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, της Γαλλικής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, της Ιταλικής Δημοκρατίας, του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Πορτογαλικής Δημοκρατίας, της Ρουμανίας, της Δημοκρατίας της Φινλανδίας και του Βασιλείου της Σουηδίας, ΕΕ C 69 της 18^{ης}/3/2010, σ. 1.

²⁰ COM (2010) 82 final.

²¹ Η. Αναγνωστόπουλος, *Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Σάκκουλας 2017, σελ. 26.

²² Hodgson JS, *Safeguarding suspects' rights in Europe: a comparative perspective*, New Crim Law, 2011, σελ. 651 (μετάφραση δική μου).

²³ Richard Vogler, *Lost in Translation: Language Rights for Defendants in European Criminal Proceedings* σε Stefano Ruggeri (επιμ.) *Human Rights in European Criminal Law, New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty*, Springer, 2015, σελ. 97 (μετάφραση δική μου).

γραμμές, που είναι προστατευτικές για τα δικαιώματα των κατηγορουμένων σε ποινικές υποθέσεις.

1.2. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας και σχετική νομολογία του ΔΕΕ

1.2.1. Οι επιμέρους εκφάνσεις του δικαιώματος σε διερμηνεία και σε μετάφραση

Το κανονιστικό νόημα του δικαιώματος σε διερμηνεία προβλέπεται στο άρθρο 2 της Οδηγίας, κατά την 1^η παράγραφο του οποίου, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε στους υπόπτους ή κατηγορουμένους που δεν ομιλούν ή δεν κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας να παρέχεται, χωρίς καθυστέρηση, διερμηνεία κατά τη διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας ενώπιον ανακριτικών και δικαστικών αρχών, συμπεριλαμβανομένων των αστυνομικών ανακρίσεων, όλων των ακροαματικών διαδικασιών ενώπιον δικαστηρίου και τυχόν αναγκαίων ενδιάμεσων ακροάσεων.

Ειδικότερα για τη διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ, η παρ. 7 του εν λόγω άρθρου προβλέπει την υποχρέωση των κρατών μελών να μεριμνούν ώστε να παρέχουν διερμηνεία σε κάθε πρόσωπο το οποίο υπόκειται στη διαδικασία του ΕΕΣ και δεν ομιλεί ή δεν κατανοεί τη γλώσσα της διαδικασίας.

Τα επιμέρους δικαιώματα που αναγνωρίζονται στον εκζητούμενο κατά τη διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ είναι τα εξής:

- α) το δικαίωμα διερμηνείας, χωρίς καθυστέρηση, κατά τη διεξαγωγή ποινικής διαδικασίας ενώπιον ανακριτικών και δικαστικών αρχών, συμπεριλαμβανομένων των αστυνομικών ανακρίσεων, όλων των ακροαματικών διαδικασιών ενώπιον δικαστηρίου και τυχόν αναγκαίων ενδιάμεσων ακροάσεων·
- β) το δικαίωμα διερμηνείας για την επικοινωνία μεταξύ των υπόπτων ή κατηγορουμένων και των συνηγόρων τους, όταν αυτή σχετίζεται άμεσα με ανακρίσεις ή ακροάσεις στη διάρκεια της διαδικασίας ή με την άσκηση προσφυγής ή την υποβολή άλλων δικονομικών αιτημάτων·
- γ) το δικαίωμα να αντικρούσει απόφαση σύμφωνα με την οποία δεν χρειάζεται διερμηνεία, και τη δυνατότητα να διαμαρτυρηθεί ότι η ποιότητα της παρεχόμενης

διερμηνείας δεν είναι επαρκής προκειμένου να διασφαλιστεί η διεξαγωγή δίκαιης δίκης²⁴.

Κατ' αρχάς η διερμηνεία πρέπει να γίνεται στη μητρική γλώσσα του εκζητουμένου ώστε να εξασφαλίζεται η πλήρης κατανόηση εκ μέρους του, και δευτερευόντως, μόνο αν αυτό καθίσταται αδύνατο, σε άλλη ξένη γλώσσα την οποία κατανοεί έστω σε κάποιο βαθμό. Τούτο αποσκοπεί στην αποφυγή πλημμελούς κατανόησης ή παρεξηγήσεων μεταξύ των παραγόντων της δίκης, και συνδράμει στην εξασφάλιση της αυθεντικότητας των ισχυρισμών του εκζητουμένου αλλά και στην εν γένει αποτελεσματικότητα της όλης διαδικασίας. Δεν είναι απαραίτητη η μετάφραση κάθε λέξης, αλλά αρκεί η ερμηνεία σε επαρκή βαθμό ώστε να κατανοεί ο εκζητούμενος πλήρως την υπόθεση και να μπορεί να επικοινωνεί με όλους τους παράγοντες της διαδικασίας²⁵. Σε περίπτωση δε, που ο εκζητούμενος αντιμετωπίζει προβλήματα ακοής ή ομιλίας, τα κράτη μέλη οφείλουν να μεριμνούν ώστε να τύχει και αυτός κατάλληλης συνδρομής²⁶.

Επιπλέον, για να είναι εν τοις πράγμασι δυνατή η εξασφάλιση του δικαιώματος σε διερμηνεία, πρέπει τα κράτη μέλη να προνοήσουν για την ύπαρξη σχετικής διαδικασίας, ώστε να δύναται να εξακριβωθεί εάν πράγματι οι εκζητούμενοι μπορούν να ομιλήσουν και να κατανοήσουν τη γλώσσα της διαδικασίας ή αν όντως χρήζουν παροχής διερμηνείας²⁷. Βέβαια επαφίεται στο εκάστοτε κράτος να καθορίσει τη σχετική διαδικασία.

Το δικαίωμα μετάφρασης κατοχυρώνεται στο άρθρο 3 της εν λόγω Οδηγίας, που μάλιστα τιτλοφορείται «δικαίωμα μετάφρασης *ουσιωδών εγγράφων*». Κατά τη διάταξη αυτή, τα κράτη μέλη οφείλουν να μεριμνούν ώστε στους κατηγορουμένους που δεν κατανοούν τη γλώσσα της σχετικής ποινικής διαδικασίας να παρέχεται εντός εύλογου χρονικού διαστήματος γραπτή μετάφραση όλων των εγγράφων που είναι ουσιώδη, με τέτοιο τρόπο ώστε να διασφαλισθεί ότι είναι σε θέση να ασκήσουν το δικαίωμα υπεράσπισής τους και προκειμένου να διασφαλιστεί η διεξαγωγή δίκαιης δίκης.

²⁴ Άρθρο 2 της Οδηγίας σε συνδυασμό με την ανακοίνωση της Επιτροπής – Εγχειρίδιο για τον τρόπο έκδοσης και εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, 2017/C 335/01.

²⁵ Κωστοπούλου, Μ., Άρθρο 6 σε Σισιλιάνος Α. (επιμ.) *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ερμηνεία κατ' άρθρο*, Νομική Βιβλιοθήκη 2013, σελ. 292.

²⁶ Άρθρο 2 παρ. 3 της Οδηγίας.

²⁷ Άρθρο 2 παρ. 4 της Οδηγίας.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την παρ. 6²⁸ που ρυθμίζει τα επιμέρους θέματα της διαδικασίας εκτέλεσης του ΕΕΣ, οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους εκτέλεσης απαιτείται να παρέχουν γραπτή μετάφραση του ΕΕΣ σε κάθε πρόσωπο που υπόκειται στην εν λόγω διαδικασία και το οποίο δεν κατανοεί τη γλώσσα του ΕΕΣ. Κατ' εξαίρεση, μπορεί να παρασχεθεί προφορική μετάφραση ή προφορική σύνοψη του περιεχομένου του ΕΕΣ, υπό τον όρο ότι με τον τρόπο αυτό δεν επηρεάζεται η δίκαιη διεξαγωγή της δίκης, σε περιπτώσεις που τούτο επιβάλλεται από στενά χρονικά περιθώρια κατά την εκτέλεση.

Δεδομένου ότι στην ειδική περίπτωση που η Οδηγία εφαρμόζεται για την εκτέλεση ΕΕΣ, δεν ορίζεται κατά την ως άνω παράγραφο κάτι σχετικό με την μετάφραση άλλων εγγράφων πλην του ΕΕΣ, πρέπει, κατά τον *Αναγνωστόπουλο*²⁹, να γίνει δεκτό ότι τούτη εκτείνεται σε όλα τα ουσιώδη έγγραφα. Κατά την παρ. 2 του εν λόγω άρθρου, ως ουσιώδη έγγραφα χαρακτηρίζονται οποιαδήποτε απόφαση συνεπάγεται τη στέρηση της ελευθερίας ενός προσώπου, οποιοδήποτε το έγγραφο απαγγελίας κατηγορίας και οποιαδήποτε δικαστική απόφαση.

1.2.2. Νομολογιακή προσέγγιση του ΔΕΕ

Η πρώτη απόφαση του ΔΕΕ σχετικά με την ερμηνεία του δικαιώματος σε διερμηνεία και μετάφραση εκδόθηκε επί της υποθέσεως C-216/14³⁰, γνωστή και ως 'Covaci'. Παρ' όλο που δεν αφορά σε ΕΕΣ, είναι άξια σχολιασμού ως προς τον τρόπο που ερμηνεύει το περιεχόμενο του δικαιώματος.

Ο Ρουμάνος κατηγορούμενος Gavril Covaci, στον οποίο είχε επιβληθεί από γερμανικό δικαστήριο χρηματική ποινή για παραβάσεις σχετικές με την τροχαία κυκλοφορία με τη διαδικασία της ποινικής διαταγής, υπέβαλε κατά αυτής το ένδικο μέσο των αντιρρήσεων, όχι στη γλώσσα του Δικαστηρίου, ήτοι τη γερμανική, αλλά στη μητρική του, δηλαδή τη ρουμανική. Το γερμανικό Δικαστήριο διερωτήθηκε, μεταξύ άλλων, εάν εκ της οδηγίας 2010/64/ΕΕ απορρέει υποχρέωσή του να μεταφράσει το ασκηθέν ένδικο μέσο από τη ρουμανική στη γερμανική γλώσσα ώστε να είναι παραδεκτό. Το Δικαστήριο έκανε εδώ την εξής διάκριση: Επί της προφορικής άσκησης

²⁸ Εγχειρίδιο για το ΕΕΣ 2017/C 335/01, ό.π.

²⁹ Αναγνωστόπουλος, ό.π., 2019, σελ. 66.

³⁰ Απόφαση ΔΕΕ της 15^{ης}/10/2015.

αντιρρήσεων ενώπιον της γραμματείας του εκάστοτε δικαστηρίου, αυτό οφείλει να παρέχει τη συνδρομή διερμηνείας, ώστε να διερμηνευθεί η δήλωση του κατηγορουμένου στην γλώσσα του δικαστηρίου και να καταχωρηθεί στην σχετική έκθεση. Ωστόσο, επί της υποβολής έγγραφων αντιρρήσεων, δεν απορρέει από την Οδηγία αντίστοιχη υποχρέωση των κρατών να μεταφράσουν τα σχετικά έγγραφα, ώστε ο κατηγορούμενος οφείλει να υποβάλει αυτές στην γλώσσα του δικαστηρίου προς το οποίο απευθύνονται. Βέβαια το δικαστήριο τόνισε, ότι εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη να κρίνει αν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της υπό συζήτηση διαδικασίας επιβάλλουν την θέσπιση υποχρέωσης μετάφρασης των έγγραφων αντιρρήσεων του αλλοδαπού κατηγορουμένου, καθώς και αν οι εγγραφές αντιρρήσεις θεωρούνται ουσιώδες ή όχι έγγραφο.

Όπως σχολιάζει ο *Αρβανίτης*³¹, με την κρίση του αυτή το ΔΕΕ απέφυγε να εμπλακεί στα *interna* των κρατών μελών στο εν λόγω πεδίο, επιλέγοντας μία προσέγγιση η οποία αποκρίνεται στην αρχή της επικουρικότητας³² και της αυτορρύθμισης των κρατών μελών, κάτι που ωστόσο δεν εξασφαλίζει τα δικαιώματα του κατηγορουμένου ως ευάλωτου μέρους της ποινικής διαδικασίας.

Στην πιο πρόσφατη απόφαση της 6^{ης}/10/2021³³ ‘DP’, το ΔΕΕ έκρινε σχετικά με το περιεχόμενο του δικαιώματος μετάφρασης, ότι κάθε καταδικαστική απόφαση που κοινοποιείται στον αποδέκτη της, πρέπει απαραίτητα να συνοδεύεται από τη μετάφραση των στοιχείων της αποφάσεως τα οποία είναι ουσιώδη, σε γλώσσα την οποία αυτός κατανοεί, προκειμένου να είναι σε θέση να κατανοήσει όσα του προσάπτονται και να ασκήσει πλήρως τα δικαιώματα άμυνας, ενώ ταυτόχρονα πρέπει να του παρέχεται η δυνατότητα να τα λάβει μεταφρασμένα κατόπιν αιτήματός του.

Οι ανωτέρω αποφάσεις, καίτοι δεν έκριναν επί διαδικασιών εκτέλεσης ΕΕΣ, καταδεικνύουν εν γένει την ανάγκη κατοχύρωσης του δικαιώματος σε διερμηνεία και μετάφραση, ώστε να εξασφαλίζεται ο δίκαιος χαρακτήρας της δίκης και το δικαίωμα άμυνας του κατηγορουμένου / εκζητουμένου.

³¹ Δ. Αρβανίτης, *Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης κατά τις ποινικές διαδικασίες και το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο αυτών*, ΝοΒ 2016, σελ. 391.

³² Κατ’ άρθρο 5 παρ. 3 ΣΕΕ σε συνδυασμό με αρ. 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ.

³³ ΔΕΕ της 6^{ης}/10/2021, C-338/20.

1.2.3. Η επιβαλλόμενη «ποιότητα» της διερμηνείας και της μετάφρασης

Πριν τη θεσμοθέτηση της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ, το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση, όπως προβλεπόταν κατά τις γενικότερες ρυθμίσεις των άρθρων 11 παρ. 1 της αποφάσεως – πλαίσιο για το ΕΕΣ και του άρθρου 5 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, κατοχυρωνόταν μόνο ως προς την «ύπαρξή» του. Ενδεικτικά, το ΕΔΔΑ έκρινε στην υπόθεση *Ladent*³⁴, ότι η πληροφόρηση του Γάλλου προσφεύγοντος στα πολωνικά, δηλαδή σε γλώσσα που δεν κατανοούσε, παραβίασε το ως άνω άρθρο³⁵, εστιάζοντας όμως μόνο επί της υποχρέωσης παροχής του δικαιώματος μετάφρασης και όχι επί της ποιότητας αυτού. Πρώτη φορά με την εν λόγω Οδηγία προβλέπεται η ανάγκη εξασφάλισης της «ποιότητας» της παρεχόμενης διερμηνείας και μετάφρασης.

Πλέον, κατά τις επιταγές της Οδηγίας, τόσο η διερμηνεία όσο και η μετάφραση των εγγράφων πρέπει να είναι επαρκούς ποιότητας ώστε να διασφαλίζεται η δίκαιη διεξαγωγή της δίκης. Συνεπώς η ποιότητα της διερμηνείας και της μετάφρασης πρέπει να είναι ικανή να άρει ή να αμβλύνει σημαντικά το μειονέκτημα της μη κατανόησης της γλώσσας του δικαστηρίου από τον εκζητούμενο και το εντεύθεν «γλωσσικό ρίσκο» του, ώστε αυτός να μην αδικείται σε σχέση με όσους διαθέτουν αυτή την ικανότητα³⁶.

Η διασφάλιση της ποιότητας είναι πρωτίστως υποχρέωση των αρμόδιων δικαστικών αρχών, που οφείλουν να μεριμνούν και να την ελέγχουν οίκοθεν, σε όλα τα στάδια της διαδικασίας εκτέλεσης του ΕΕΣ. Έτσι, η υποχρέωσή τους δεν εξαντλείται στον απλό διορισμό του διερμηνέα, αλλά και στη διασφάλιση της ποιότητας της διερμηνείας, και όπως προαναφέρθηκε, και ο ίδιος ο εκζητούμενος έχει δικαίωμα να διαμαρτυρηθεί για την ποιότητα της διερμηνείας/μετάφρασης, σύμφωνα με την υπό κρίση Οδηγία. Εάν οι αρχές αρνηθούν το διορισμό διερμηνέα, φέρουν το βάρος απόδειξης ότι ο εκζητούμενος είχε επαρκή γνώση της γλώσσας του δικαστηρίου³⁷, ενώ ο εθνικός δικαστής οφείλει να επιδείξει την προσήκουσα επιμέλεια προκειμένου να κρίνει εάν η απουσία διερμηνέα θα θίξει την πλήρη συμμετοχή του κατηγορουμένου στη διαδικασία³⁸.

³⁴ ΕΔΔΑ της 18^{ης}/3/2008 *Ladent* κατά Πολωνίας, σκ. 63.

³⁵ Α.Μ. Μπολάνη, Άρθρο 5 σε *Σισιλιάνος Α.* (επιμ.) *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ερμηνεία κατ' άρθρο*, Νομική Βιβλιοθήκη 2013, σελ. 164.

³⁶ Αναγνωστόπουλος, ό.π., 2019, σελ. 47.

³⁷ Κωστοπούλου, ό.π., 2013, σελ. 292.

³⁸ Βλ. ενδεικτικά την απόφαση του ΕΔΔΑ 24^{ης}/9/2002, *Cuscani* κατά HB σκ. 38

Ένα μέσο εξασφάλισης της επάρκειας της διερμηνείας και της μετάφραση αλλά και της αποτελεσματικής πρόσβασης σε αυτές, είναι η θέσπιση από τα κράτη μέλη ενός μητρώου ανεξάρτητων διερμηνέων και μεταφραστών. Επαφίεται βεβαίως στα κράτη μέλη να προβλέψουν τις ειδικότερες διαδικασίες, ωστόσο σκοπός της ρύθμισης είναι αφενός η χρησιμοποίηση πιστοποιημένων επαγγελματιών και αφετέρου η εξασφάλιση επαρκούς επιπέδου γνώσεων των διερμηνέων και μεταφραστών, ώστε η ποιότητα των αντίστοιχων παρεχόμενων υπηρεσιών να είναι τέτοιας στάθμης που να βεβαιώνει τη σωστή κατανόηση απ' όλους τους παράγοντες της ποινικής διαδικασίας παρά τους γλωσσικούς φραγμούς, και αντιστοίχως την πλήρη και αποτελεσματική άσκηση όλων των δικαιωμάτων του εκζητουμένου. Είναι επιπλέον σαφές, ότι τόσο ο μεταφραστής όσο και ο διερμηνέας έχουν καθήκον εχεμύθειας και εμπιστευτικότητας³⁹.

Ιδιαίτερο δε βάρος πρέπει να δοθεί στην πρόβλεψη της παρ. 5 του άρθρου 2, κατά το οποίο παρέχεται στον εκζητούμενο, όχι μόνο, όπως προαναφέρθηκε, το δικαίωμα να διαμαρτυρηθεί για την ποιότητα της διερμηνείας, αλλά και το δικαίωμα αντίκρουσης σε περίπτωση που το εθνικό δικαστήριο αποφασίσει ότι δεν χρήζει παροχής διερμηνείας. Πράγματι, το δικαίωμα αυτό αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προς την ευθυγράμμιση με τις επιταγές του ΧΘΔ (κάτι που όπως αναφέρθηκε κατά της εισαγωγή, αποτελούσε βασικό στόχο της Επιτροπής κατά την διαμόρφωση των νομοθετικών της προτάσεων) αφού φαίνεται να έρχεται σε πλήρη συμμόρφωση με την υποχρέωση παροχής αποτελεσματικών ένδικων μέσων, και ιδίως τη διάταξη του άρθρου 47 παρ. 1 σχετικά με το δικαίωμα παροχής αποτελεσματικής προσφυγής.

Τέλος, είναι αξιοσημείωτο, ότι τα κράτη μέλη είναι υποχρεωμένα να καλύπτουν τα έξοδα διερμηνείας και μετάφρασης⁴⁰, ανεξάρτητα από την έκβαση της διαδικασίας. Επ' αυτού το ΕΔΔΑ έχει κρίνει⁴¹ ότι σε αντίθετη ρύθμιση, ήτοι αν ο κατηγορούμενος αναγκαζόταν να καλύψει τα έξοδα διερμηνείας έστω και μερικώς σε περίπτωση ήττας, η προσωρινή απαλλαγή θα ερχόταν σε αντίθεση με το γράμμα και το σκοπό του άρθρου, και θα επηρέαζε αρνητικά τον δίκαιο χαρακτήρα της δίκης, διότι ο κατηγορούμενος δεν θα επιζητούσε διερμηνεία φοβούμενος τις οικονομικές συνέπειες⁴².

³⁹ Άρθρο 3 παρ. 5 της Οδηγίας.

⁴⁰ Βλ. σημείο 15 του Προοιμίου της Οδηγίας, ΕΕ L 280 / 26-10-2010.

⁴¹ ΕΔΔΑ της 28^{ης}/11/1978 Luedicke, Belkacem, and Koc κατά Γερμανίας, σκ. 42.

⁴² Κωστοπούλου, Μ., ό.π., 2013, σελ. 292.

1.3. Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη και σχετική ημεδαπή νομολογία

Η εν λόγω Οδηγία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το νόμο 4236/2014⁴³, ο οποίος δημοσιεύθηκε στις 11/2/2014, καίτοι ως καταληκτική ημερομηνία ενσωμάτωσης στις εθνικές έννομες τάξεις είχε ορισθεί η 27^η Οκτωβρίου 2013. Επί το ειδικότερον, με το άρθρο 7 του νόμου ενσωμάτωσης, προστέθηκε η παράγραφος 5 στο άρθρο 15 του ν. 3251/2004⁴⁴ για το ΕΕΣ, με την οποία ορίζεται ότι τα άρθρα 233 παρ. 1 και 236Α του (προϊσχύσαντος) ΚΠοινΔ εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση συλληφθέντος εκζητούμενου βάσει ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, σε συμμόρφωση με το άρθρο 2 παρ. 7 και άρθρο 3 παρ. 6 της εν λόγω Οδηγίας.

Ειδικότερα, όπως προκύπτει από τα οριζόμενα στο άρθρο 233 ΚΠοινΔ, οι αρμόδιες εθνικές αρχές εκτέλεσης, οφείλουν να εξακριβώνουν, σε κάθε στάδιο εκτέλεσης της οικείας διαδικασίας, ήτοι σε πρώτο στάδιο ο Εισαγγελέας Εφετών και εν συνέχεια ο Πρόεδρος ή το Συμβούλιο Εφετών, αν ο εκζητούμενος ομιλεί και κατανοεί την ελληνική γλώσσα και αν χρειάζεται τη συνδρομή διερμηνέα, στην οποία περίπτωση αυτή πρέπει να του παρέχεται τέτοιος χωρίς καθυστέρηση. Και στο εθνικό μας δίκαιο υπάρχει αντίστοιχη πρόνοια παροχής διερμηνέα σε άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα ομιλίας και ακοής.

Ακόμη, σε συμμόρφωση με τις επιταγές της Οδηγίας αλλά και του ΧΘΔ, προς εξασφάλιση της υποχρέωσης παροχής ενδίκων μέσων και του δικαιώματος παροχής αποτελεσματικής προσφυγής, στο ίδιο άρθρο προβλέπεται η δυνατότητα του εκζητούμενου να ασκήσει αντιρρήσεις κατά της απόφασης με την οποία κρίθηκε ότι δεν είναι αναγκαία η παροχή διερμηνείας ή όταν θεωρεί ότι η ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας δεν είναι επαρκής.

⁴³ Ν. 4236/2014, ΦΕΚ 33/Α/11-2-2014, για την ενσωμάτωση των Οδηγιών 2010/64/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 2010 σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία και 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2012 σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και άλλες διατάξεις.

⁴⁴ Νόμος 3251/2004, ΦΕΚ 127/Α/9-7-2004, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τροποποίηση του Ν. 2928/2001 για τις εγκληματικές οργανώσεις και άλλες διατάξεις.

Με την ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 236^Α του προϊσχύσαντος ΚΠοινΔ⁴⁵, και πλέον του άρθρου 237 ΚΠοινΔ, αναγνωρίζεται ότι για τους εκζητούμενους που δεν κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας παρέχεται εντός εύλογου χρονικού διαστήματος γραπτή μετάφραση όλων των ουσιωδών εγγράφων ή χωρίων εγγράφων της διαδικασίας. Ως ουσιώδες δε έγγραφο νοείται οποιαδήποτε απόφαση συνεπάγεται τη στέρηση της ελευθερίας ενός προσώπου, οποιοδήποτε έγγραφο απαγγελίας κατηγορίας και οποιαδήποτε δικαστική απόφαση σχετική με την κατηγορία, ενώ οι εκζητούμενοι ή οι συνήγοροί τους δύνανται να υποβάλουν αιτιολογημένο αίτημα για το χαρακτηρισμό εγγράφων ή χωρίων εγγράφων ως ουσιωδών, με εξαίρεση τη μετάφραση χωρίων ουσιωδών εγγράφων τα οποία δεν συμβάλλουν στην κατανόηση εκ μέρους τους του περιεχομένου της εναντίον τους κατηγορίας. Ακόμα, προβλέπεται σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις, η δυνατότητα αντικατάστασης της έγγραφης μετάφρασης από προφορική μετάφραση ή προφορική σύνοψη του περιεχομένου των ουσιωδών εγγράφων.

Μάλιστα, σχετικά με την ποιότητα της μετάφρασης των ουσιωδών εγγράφων, τα στενά χρονικά περιθώρια και οι προθεσμίες που επιβάλλει η διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ⁴⁶, έχουν ως αποτέλεσμα να είναι συχνό φαινόμενο η προφορική και συνοπτική μετάφραση των εγγράφων, παρ' όλο που κάτι τέτοιο προβλέπεται μόνο κατ' εξαίρεση σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις⁴⁷.

Όπως πολύ ορθά σχολιάζει ο *Αναγνωστόπουλος*⁴⁸, κατά τη διαδικασία εκτέλεσης ΕΕΣ, τα στενά χρονικά περιθώρια οδηγούν στην κατά κόρον προφορική μετάφραση των εγγράφων. Αυτό, ωστόσο, δεν πρέπει να αποτελεί τον κανόνα στην εν λόγω διαδικασία, αλλά αντιθέτως πρέπει να καταβάλλεται κάθε προσπάθεια ώστε να χορηγείται στον εκζητούμενο γραπτή μετάφραση του ΕΕΣ και των κρίσιμων εγγράφων σε γλώσσα που κατανοεί, προκειμένου να μπορεί να ασκήσει τα δικαιώματά του, εάν δε κριθεί αναγκαίο, το αρμόδιο Συμβούλιο Εφετών οφείλει να αναβάλει την συζήτηση έως ότου ικανοποιηθεί το δικαίωμα του εκζητουμένου. Αυτό απαιτείται ιδιαίτερος αν λάβει κανείς υπόψη του τον μη ανατρεπτικό χαρακτήρα των προθεσμιών του νόμου ενσωμάτωσης του ΕΕΣ⁴⁹.

⁴⁵ Άρθρο 237 του ισχύοντος ΚΠοινΔ.

⁴⁶ Βλ. άρθρα 21 και 22 του ν. 3251/2004.

⁴⁷ Άρθρο 237 παρ. 2 ΚΠοινΔ.

⁴⁸ Αναγνωστόπουλος, ό.π., 2019, σελ. 105.

⁴⁹ Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, *Νομολογία του ΔΕΕ και ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, σε Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου ΠοινΔικ 2019.

Στην ελληνική νομολογία φαίνεται να μην υφίσταται μια ενιαία αντιμετώπιση του ανωτέρω ζητήματος. Ειδικότερα, με την υπ' αριθμ. 1365/2018 απόφαση του Αρείου Πάγου⁵⁰, κρίθηκε ότι η προφορική μετάφραση του ΕΕΣ από την διορισθείσα διερμηνέα αρκούσε, μολονότι ο εκζητούμενος είχε αιτηθεί γραπτή μετάφραση αυτού στη μητρική του γλώσσα⁵¹. Αντίθετα, η υπ' αριθμ. 1439/2018 απόφαση του Αρείου Πάγου⁵² φάνηκε να συμμορφώνεται με το πνεύμα της Οδηγίας και το προαναφερθέν άρθρο 236^A ΚΠοινΔ, αφού ενέκρινε αίτημα αναβολής του εκζητουμένου, προκειμένου να του παρασχεθεί γραπτή μετάφραση της εκκαλούμενης αποφάσεως στη μητρική του γλώσσα, παρόλο που εν προκειμένω είχε προηγηθεί συνοπτική προφορική διερμηνεία αυτής.

Επ' αυτού, ο Βούλγαρης⁵³, σχολιάζοντας την υπ' αριθμ. 1097/2011 απόφαση του Συμβουλίου του Αρείου Πάγου⁵⁴, υποστηρίζει ότι σε περιπτώσεις που γίνεται δεκτό νομολογιακά ότι η έγγραφη μετάφραση των ουσιωδών εγγράφων μπορεί να αναπληρωθεί από την προφορική ενημέρωση σχετικά με τα στοιχεία του εντάλματος κατά την προσαγωγή του εκζητουμένου στον αρμόδιο εισαγγελέα, *η άποψη αυτή είναι ευθέως αντίθετη προς το γράμμα του άρθρου 15 παρ. 5 Ν. 3251/2004 σε συνδυασμό με το άρθρο 236Α ΚΠΔ, ενώ ταυτόχρονα παραβιάζει το ενωσιακό δίκαιο και συγκεκριμένα την Οδηγία 2010/64, με αποτέλεσμα να είναι απορριπτέα.*

Αντίστοιχα με το δικαίωμα παροχής διερμηνείας, προβλέπεται από το εθνικό μας δίκαιο και η δυνατότητα του εκζητουμένου να προσφύγει κατά της απόφασης που κρίνει ότι δεν χρήζει παροχής μετάφρασης, αλλά και να προβάλει αντιρρήσεις κατά της ποιότητας της παρεχόμενης μετάφρασης, για τα οποία ισχύουν όσα αναπτύχθηκαν και για το δικαίωμα ερμηνείας.

Τέλος, η χώρα μας έχει συμμορφωθεί και με την υποχρέωση κατάρτισης μητρώου ανεξάρτητων μεταφραστών και διερμηνέων, η οποία όπως ορίζεται στην παρ. 2 του άρθρου 233 ΚΠοινΔ, έγκειται στην αρμοδιότητα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών.

⁵⁰ Προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr.

⁵¹ Ομοίως έκρινε και η ΑΠ 1750/2016 (προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr).

⁵² Προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr.

⁵³ Βούλγαρης, Άρθρο 15 σε Στέφανος Παύλου / Θωμάς Σάμιος(επιμ.) *Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι II*, Π.Ν. Σάκκουλας 2020, σελ. 55.

⁵⁴ Προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr.

Κατά τον *Αναγνωστόπουλο*⁵⁵, το πλέον ακανθώδες ζήτημα περί τη διερμηνεία και μετάφραση, είναι η διασφάλιση της ποιότητας, η οποία κατά το πλείστον εξαρτάται από την ικανότητα του διερμηνέα/ μεταφραστή να επικοινωνεί σε ικανοποιητικό βαθμό στην αλλοδαπή γλώσσα και να μεταφέρει αμφίδρομα με ακρίβεια και πληρότητα τα λεγόμενα του εκζητουμένου και των λοιπών παραγόντων της διαδικασίας. Ειδικότερα, η κατά τα ελληνικά δεδομένα χαμηλή αμοιβή των διερμηνέων, οι οποίοι επιλέγονται από το σχετικό πίνακα που καταρτίζει το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών⁵⁶, μπορεί να αποτελέσει παράγοντα χαμηλής ποιότητας διερμηνείας και μη ικανοποιητικής ανταπόκρισης.

Με την θέση σε ισχύ του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας με τον ν. 4620/2019⁵⁷, δεν επήλθαν σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς το περιεχόμενο του δικαιώματος. Ωστόσο, φαίνεται ότι ο Έλληνας νομοθέτης προσπάθησε να ευθυγραμμιστεί ακόμα περισσότερο με τις επιταγές της Οδηγίας, αφού πλέον καταργείται το άρθρο 238B, σύμφωνα με το οποίο οριζόταν ότι καίτοι τα έξοδα διερμηνείας και μετάφρασης βαρύνουν το δημόσιο, μπορούν να βαρύνουν τον εκζητούμενο, εάν αυτός αποδεδειγμένα μπορεί να τα καταβάλει. Τέτοια πρόβλεψη δεν υπήρχε στην Οδηγία, η οποία, όπως ήδη αναφέρθηκε, προβλέπει την υποχρέωση των κρατών μελών να καλύπτουν σε κάθε περίπτωση τα έξοδα διερμηνείας και μετάφρασης, ανεξάρτητα από την έκβαση της διαδικασίας, ούτε συμμορφωνόταν με τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Με την κατάργηση του άρθρου 238B και την ισχύ του άρθρου 235 στον νέο ΚΠοινΔ, ρητά συνάγεται ότι σε κάθε περίπτωση, τα έξοδα διερμηνείας και μετάφρασης κατά τη διαδικασία του ΕΕΣ βαρύνουν το δημόσιο.

Παρ' όλο που διακρίνεται η προσπάθεια του Έλληνα νομοθέτη να ευθυγραμμιστεί με το πνεύμα της Οδηγίας, ο κίνδυνος εξασφάλισης της «ποιότητας» της παρεχόμενης διερμηνείας και μετάφρασης εξακολουθεί να ελλοχεύει. Πράγματι, η αξιολόγηση της ανάγκης παροχής διερμηνείας και της ποιότητας της παρεχόμενης διερμηνείας και μετάφρασης είναι σχεδόν αδύνατο να γίνει μετ' απολύτου βεβαιότητας, αφού ούτε το εθνικό αλλά ούτε και το ενωσιακό νομοθετικό κείμενο θέτουν συγκεκριμένα κριτήρια βάσει των οποίων η εκάστοτε αρμόδια αρχή, ήτοι ο Εισαγγελέας Εφετών, ο Πρόεδρος

⁵⁵ Η. Αναγνωστόπουλος, ό.π., 2019, σελ. 96.

⁵⁶ Άρθρο 233 παρ. 2 ΚΠοινΔ.

⁵⁷ ΦΕΚ 96/Α/11-6-2019.

ή το Συμβούλιο Εφετών θα μπορέσουν να εκτιμήσουν αν η παρεχόμενη μετάφραση και ερμηνεία είναι της δέουσας ποιότητας, και αν ο εκζητούμενος είναι σε θέση να αντιληφθεί τα όσα του μεταφέρει ο διερμηνέας. Τούτο γιατί και ο ίδιος ο Δικαστής δεν μπορεί να είναι σε θέση να κρίνει τα όρια της γλωσσικής ικανότητας του εκζητουμένου αλλά ούτε και την ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας και μετάφρασης, από την στιγμή που – κατά πάσα πιθανότητα – ούτε ο ίδιος κατανοεί το περιεχόμενό της (ανάλογα βέβαια και την γλώσσα στην οποία γίνεται η μετάφραση ή διερμηνεία, από και προς την ελληνική) ώστε να εξακριβώσει με σιγουριά ότι η σημασία των μεταφραζόμενων λέξεων αποδίδεται σωστά.

Έτσι, ο κίνδυνος διασφάλισης της ποιότητας εξακολουθεί να υπάρχει, παρ' όλο που στις διαδικασίες εκτέλεσης ΕΕΣ ο έλεγχος της παρεχόμενης ποιότητας της μετάφρασης και διερμηνείας γίνεται ακόμα και ενώπιον του ΑΠ, αφού για τις εν λόγω διαδικασίες λειτουργεί ως δικαστήριο ουσίας και όχι ως αναιρετικό δικαστήριο, εν αντιθέσει με τις αμιγώς ποινικές διαδικασίες, όπου αντιστοίχως ο κατηγορούμενος έχει μεν δικαίωμα να προσφύγει κατά της απόφασης που κρίνει ότι δεν χρήζει παροχής διερμηνείας και μετάφρασης, αλλά και να προβάλλει αντιρρήσεις κατά της ποιότητας της παρεχόμενης διερμηνείας και μετάφρασης, ωστόσο η *εκτίμηση της ανάγκης του διορισμού διερμηνέα, που εναπόκειται στην κρίση του αρμόδιου δικαστή*, είναι *αναιρετικά ανέλεγκτη*⁵⁸, *διότι το ζήτημα είναι πραγματικό, καθώς επίσης και η κρίση*⁵⁹ *περί της ικανότητας ή καταλληλότητας του διορισθέντος διερμηνέα*⁶⁰, και κατ' αναλογία και του μεταφραστή.

Σε κάθε περίπτωση και εφόσον υπάρχουν αμφιβολίες, ο εκάστοτε αρμόδιος Δικαστής θα πρέπει να επιδιώκει να υιοθετεί την πλέον ευνοϊκή για τον εκζητούμενο προσέγγιση και να εξαντλεί όλα τα διαθέσιμα μέσα εκτίμησης, προτού αρνηθεί την παροχή διερμηνέα ή αποφανθεί αρνητικά επί των αντιρρήσεων του εκζητουμένου σχετικά με την ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας / μετάφρασης. Σε αντίθετη περίπτωση, η εξασφάλιση του ως άνω δικαιώματος θα είναι ελλιπής, περιορίζοντας τα αμυντικά δικαιώματα του εκζητουμένου και προσβάλλοντας τον δίκαιο χαρακτήρα της δίκης.

⁵⁸ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1177/1978 ΝοΒ 26, σελ. 460.

⁵⁹ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 152/1981 ΠοινΧρ ΛΑ, 545.

⁶⁰ Καϊσάρης, Π., Άρθρο 233 σε Λ. Μαργαρίτης (επιμ.) *ΚΠοινΔ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Ι, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 847.

Κεφάλαιο 2. Δικαίωμα ενημέρωσης

2.1 Κατοχύρωση του δικαιώματος στην απόφαση πλαίσιο για το ΕΕΣ και στην Οδηγία 2012/13/ΕΕ

Το άρθρο 11 παρ. 1 της απόφασης – πλαίσιο για το ΕΕΣ προβλέπει την υποχρέωση των αρχών εκτέλεσης του ΕΕΣ να ενημερώνουν, σύμφωνα με το εθνικό τους δίκαιο, τον εκζητούμενο σχετικά με την ύπαρξη και το περιεχόμενο του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Το δικαίωμα ενημέρωσης κατοχυρώνεται επίσης από το άρθρο 5 παρ. 2 και το άρθρο 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ, από τον συνδυασμό των οποίων προκύπτει ότι ο εκζητούμενος πρέπει να πληροφορείται το συντομότερο δυνατόν, σε γλώσσα την οποία καταλαβαίνει, για τη «φύσιν και τον λόγον» της εναντίον του κατηγορίας. Η πληροφόρηση ως προς τη φύση αφορά τη νομική βάση, και ως προς το λόγο την πραγματική βάση, ήτοι τα πραγματικά περιστατικά⁶¹ που φέρεται να έχει διαπράξει ο εκζητούμενος. Το δικαίωμα ενημέρωσης, όπως αποτυπώνεται στη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, χαρακτηρίζεται ως θεμελιώδες δικαίωμα για τα πρόσωπα που υπάγονται σε ποινικές διαδικασίες, πολλώ δε μάλλον στη διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ, αφού οι σχετικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ τονίζουν ότι ο κατηγορούμενος / εκζητούμενος πρέπει να γνωρίζει τις κατηγορίες που τον βαρύνουν ώστε να είναι σε θέση να προετοιμάσει την υπεράσπισή του, και μάλιστα οι εκάστοτε αρμόδιες αρχές πρέπει να λειτουργούν προορατικά ώστε να διασφαλίζουν ότι οι κατηγορούμενοι σε ποινικές διαδικασίες ενημερώνονται σχετικά με τα δικαιώματά τους. Έτσι, το άρθρο αυτό τελεί σε στενή σχέση με το άρθρο 47 του ΧΘΔ που διασφαλίζει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, καθώς και το άρθρο 48 που διασφαλίζει τον σεβασμό των δικαιωμάτων υπεράσπισης και έχει την ίδια έννοια και εμβέλεια με τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται από το άρθρο 6 παράγραφος 3 της ΕΣΔΑ⁶².

Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ⁶³ σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών αποτελεί παρακολούθημα της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης, και είναι η δεύτερη κατά σειρά νομοθετική πρωτοβουλία

⁶¹ Κωστοπούλου, Μ., ό.π., 2013, σελ. 267.

⁶² Βλ. σκ. 5 της αιτιολογικής έκθεσης της πρότασης της Οδηγίας, Com (2010) 392 final.

⁶³ ΕΕ L 142/1, 01.06.2012.

που σύστησε ο Οδικός Χάρτης για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων. Στο άρθρο 1 παρ. 1 της Οδηγίας, αναφέρεται ρητά η ύπαρξη ειδικής πρόβλεψης για την εφαρμογή της εν λόγω οδηγίας κατά τη διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ.

Η Επιτροπή με τη σχετική της πρότασή⁶⁴ της προς το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, χαρακτήρισε την υπό κρίση Οδηγία ως το πλέον πρόσφορο μέσο για την οικοδόμηση κλίματος εμπιστοσύνης και τη συμβολή στην προώθηση και περαιτέρω ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, τονίζοντας ότι αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο μιας εκτενούς δέσμης νομοθετικών πράξεων σχετικά με τη θεσμοθέτηση ενός ελάχιστου συνόλου δικονομικών δικαιωμάτων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που θα διευκολύνει την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, βελτιώνοντας τη δικαστική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης. Επιπλέον, ρητά αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση ότι οι διαδικασίες του ΕΕΣ εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της πρότασης⁶⁵.

2.2. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας και σχετική νομολογία του ΔΕΕ

2.2.1. Οι επιμέρους εκφάνσεις του δικαιώματος ενημέρωσης

Το δικαίωμα ενημέρωσης αποτελείται από τρεις υποκατηγορίες δικαιωμάτων, ήτοι το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με τα δικαιώματα⁶⁶, το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με την ποινική κατηγορία⁶⁷ και το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας⁶⁸.

Όσον αφορά το επιμέρους δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με τα δικαιώματα, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 3 της Οδηγίας, υπάρχει ειδικότερη πρόβλεψη σχετικά με τη διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ⁶⁹, κατά την οποία τα κράτη μέλη, οφείλουν κατ' ελάχιστον, να ενημερώνουν άμεσα τον εκζητούμενο σχετικά με το δικαίωμα

⁶⁴ Com (2010) 392 final.

⁶⁵ Σημείο 21 της πρότασης της Επιτροπής.

⁶⁶ Άρθρο 3 της Οδηγίας.

⁶⁷ Άρθρο 6 της Οδηγίας.

⁶⁸ Άρθρο 7 της Οδηγίας.

⁶⁹ Άρθρο 5 της Οδηγίας.

ενημέρωσης για την ύπαρξη και το περιεχόμενο του ΕΕΣ, το δικαίωμα συνδρομής δικηγόρου, το δικαίωμα παροχής διερμηνείας και μετάφρασης, τη δυνατότητα συναίνεσης στην παράδοσή του, καθώς και το δικαίωμα ακρόασης από δικαστική αρχή σε περίπτωση μη συναίνεσης. Για το λόγο αυτό, κατά τη σύλληψη του προσώπου, του χορηγείται άμεσα ένα «έγγραφο δικαιωμάτων»⁷⁰, το οποίο πρέπει να είναι σε γλώσσα που να καταλαβαίνει ο εκζητούμενος, ειδάλλως απαιτείται γραπτή μετάφραση του εγγράφου, και μάλιστα η γλώσσα σύνταξης του κειμένου να είναι απλή και κατανοητή, ενώ σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ιδίως λόγω έλλειψης χρονικής άνεσης, μπορεί να δοθεί μόνο προφορική μετάφραση ή σύνοψη του κειμένου. Η εν λόγω διάταξη είναι σε πλήρη συμμόρφωση με τη νομολογία του ΕΔΔΑ⁷¹, το οποίο έχει επανειλημμένως, όπως επισημαίνει και ο *Αναγνωστόπουλος*⁷², αποφανθεί ότι η παράλειψη επαρκούς ενημέρωσης εκ μέρους των αρχών ενδέχεται να παραβιάζει το δικαίωμα του κατηγορουμένου σε δίκαιη δίκη και τα υπερασπιστικά του δικαιώματα, για την εξασφάλιση των οποίων η ενημέρωση πρέπει να παρέχεται άμεσα και έγκαιρα στον εκζητούμενο⁷³.

Το δικαίωμα ενημέρωσης του εκζητουμένου σχετικά με την κατηγορία, και επί το ειδικότερον, σχετικά με την ύπαρξη και το περιεχόμενο του ΕΕΣ, εξασφαλίζεται με την άμεση και λεπτομερή ενημέρωσή του⁷⁴. Μάλιστα από τη γραμματική διατύπωσή του, προκύπτει ότι η πληροφόρηση που διασφαλίζεται στο άρθρο 6 είναι ειδικότερη και εκτενέστερη σε σχέση με το άρθρο 5 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, προσομοιάζοντας περισσότερο στις διατάξεις του άρθρου 6 παρ. 3 εδ. α, οι οποίες, όπως έχουν ερμηνευθεί το ΕΔΔΑ⁷⁵, τελούν σε άμεση συνάρτηση με το εν γένει δικαίωμα σε δίκαιη δίκη που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1. Ενδεικτικά, αναφέρεται η απόφαση του ΕΔΔΑ της 25^{ης}/7/2000⁷⁶, που έκρινε ότι η ενημέρωση πρέπει σε κάθε περίπτωση να είναι τέτοια ώστε ο

⁷⁰ Άρθρο 5 της Οδηγίας / υπόδειγμα εγγράφου στο Παράρτημα II της Οδηγίας.

⁷¹ Βλ. και σκέψη 18 του Προοιμίου.

⁷² Αναγνωστόπουλος, ό.π., 2017, σελ. 95.

⁷³ Βλ. και σκέψη 19 του Προοιμίου.

⁷⁴ Άρθρο 6 παρ. 1 της Οδηγίας σε συνδυασμό με σκέψη 27 του Προοιμίου.

⁷⁵ Βλ. ενδεικτικά απόφαση του ΕΔΔΑ της 27^{ης}/2/1980 *Deweert* κατά Βελγίου, σκ 56/ Artico κατά Ιταλίας της 13^{ης}/5/1980 σκ. 32, *Goddì* κατά Ιταλίας της 9^{ης}/4/1984 σκ. 28.

⁷⁶ ΕΔΔΑ της 25^{ης}/7/2000, *Mattocia* κατά Ιταλίας σκ. 60.

κατηγορούμενος να κατανοεί πλήρως την κατηγορία σε βάρος του και να είναι σε θέση να προετοιμάσει επαρκώς την υπεράσπισή του.

Κατά την διάταξη της οδηγίας, τα κράτη μέλη οφείλουν να μεριμνήσουν, ώστε να διασφαλίζεται ο δίκαιος χαρακτήρας της ποινικής διαδικασίας, ενώ θα πρέπει ακόμα κατά την ενημέρωση δε του εκζητούμενου, οι αρμόδιες αρχές να αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερη προσοχή τις περιπτώσεις κατά τις οποίες αυτός αδυνατεί να κατανοήσει το περιεχόμενο ή το νόημα της ενημέρωσης, π.χ. λόγω του νεαρού της ηλικίας του ή της διανοητικής ή σωματικής του κατάστασης⁷⁷.

Εκτός από τα παραπάνω, στον εκζητούμενο παρέχεται και το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας⁷⁸, το οποίο θα πρέπει να παραχωρείται εγκαίρως και να είναι ανεμπόδιο, κατά τρόπο που ο εκζητούμενος και ο συνήγορός του να μπορούν να λάβουν γνώση όλων των ουσιωδών εγγράφων της δικογραφίας, ώστε να διασφαλιστεί ο έλεγχος νομιμότητας της σύλληψης και κράτησής του. Είναι αυτονόητο, ότι η κατανόηση του περιεχομένου του ΕΕΣ από τον εκζητούμενο θα είναι ελλιπής εάν αυτός δεν έχει πρόσβαση και στο σχετικό με τη σύλληψή του υλικό της δικογραφίας, και συνεπώς δεν θα είναι σε θέση να ασκήσει επαρκώς τα αμυντικά του δικαιώματα. Η κατά το εθνικό δίκαιο πρόσβαση στο αποδεικτικό υλικό της υπόθεσης, το οποίο βρίσκεται στην κατοχή των αρμόδιων αρχών, θα πρέπει να περιλαμβάνει την πρόσβαση σε υλικό, όπως έγγραφα και, ενδεχομένως, φωτογραφίες καθώς και οπτικές και ακουστικές εγγραφές⁷⁹, εφόσον βεβαίως αυτά αφορούν τη διαδικασία του ΕΕΣ, όπως συνάγεται από τη νομολογία του ΔΕΕ που παρατίθεται παρακάτω.

Τέλος, σημαντικός παράγοντας για την διασφάλιση του δικαιώματος ενημέρωσης, ως προς όλες τις εκφάνσεις του, είναι ο χρόνος άσκησής του. Η παροχή έγκαιρης ενημέρωσης ως προς τα δικαιώματα και το υλικό της ποινικής δικογραφίας αποτελεί προαπαιτούμενο της αποτελεσματικής άσκησης των δικαιωμάτων υπερασπιστής ώστε να παρέχονται στον εκζητούμενο τα κατάλληλα μέσα άμυνας, και ως επακόλουθο να εξασφαλίζεται ο δίκαιος χαρακτήρας της δικής. Σε συνδυασμό, δε, με το άρθρο 6 παρ. 3 εδ. β της ΕΣΔΑ, προκύπτει ότι οι αρμόδιες αρχές πρέπει να προσφέρουν στον

⁷⁷ Βλ. σκ. 26 του Προοιμίου της Οδηγίας.

⁷⁸ Άρθρο 7 της Οδηγίας.

⁷⁹ Βλ. σκ. 31 του Προοιμίου της Οδηγίας.

εκζητούμενο τις αναγκαίες «ευκολίες»⁸⁰ για να προετοιμάσει την υπεράσπισή του, υποχρέωση που τελεί σε διαλεκτική σχέση με την εξασφάλιση του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο. Στις ευκολίες αυτές περιλαμβάνεται η δυνατότητα επικοινωνίας του εκζητουμένου με τον συνήγορο του με εμπιστευτικό και αποτελεσματικό τρόπο (το οποίο θα αναλυθεί στην επόμενη ενότητα) και η πρόσβαση στη δικογραφία που έχει σχηματιστεί σε βάρος του. Αν αναλογισθεί δε κανείς τα στενά χρονικά περιθώρια και τις προθεσμίες που ισχύουν κατά τη διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ, είναι αυτονόητο ότι το δικαίωμα ενημέρωσης πρέπει να διασφαλίζεται για τον εκζητούμενο άνευ καθυστερήσεως, άλλως υπάρχει σοβαρός κίνδυνος καταστράτηγησης του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη. Σαφώς βέβαια το εκάστοτε αρμόδιο Δικαστήριο στο κράτος μέλος εκτέλεσης θα κρίνει κατά περίπτωση, εάν πράγματι επηρεάζεται δυσμενώς η θέση του εκζητουμένου σε περίπτωση που δεν παρέχεται το δικαίωμα ενημέρωσης κατά την βραχύτερη δυνατή προθεσμία.⁸¹

2.2.2. Νομολογιακή προσέγγιση του ΔΕΕ

Μαζί με την ερμηνεία του περιεχομένου της οδηγίας 2010/64/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης, η υπόθεση Conacli⁸² αποτέλεσε ταυτόχρονα τον πρωτοστάτη και για την ερμηνεία του δικαιώματος ενημέρωσης. Απαντώντας στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα του γερμανικού δικαστηρίου, σχετικά με το δικαίωμα γνώσεως της κατηγορίας, το ΔΕΕ υιοθέτησε μία προστατευτική⁸³ για τους κατηγορούμενους προσέγγιση, αφού αποφάνθηκε ότι πρέπει να εξασφαλίζεται εν τοις πράγμασι στον κατηγορούμενο, κάτοικο αλλοδαπής, η προβλεπόμενη προθεσμία για την άσκηση ενδίκου μέσου κατά αποφάσεως, η οποία έχει επιδοθεί στον αντίκλητο αυτού στη χώρα έκδοσης της κατηγορίας. Με άλλα λόγια, έκρινε ότι πρέπει να εξασφαλίζεται η πραγματική πληροφόρηση του κατηγορουμένου για την εις βάρος του εκδοθείσα καταδικαστική απόφαση. Η εν λόγω απόφαση ακολουθεί μία ορθή, κατά το σχολιασμό του *Αρβανίτη*⁸⁴, προσέγγιση, αφού σέβεται το δικαίωμα υπεράσπισης του

⁸⁰ Κωστοπούλου, Μ., ό.π., 2013, σελ. 271.

⁸¹ Βλ. ενδεικτικά κατ' αναλογία τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 21^{ης}/10/2010, Kornev and Karpenko κατά Ουκρανίας, και της 26^{ης}/11/2009 Dolenec κατά Κροατίας.

⁸² Απόφαση του ΔΕΕ της 15^{ης}/10/2015, υπόθεση C-216/14.

⁸³ Αναγνωστόπουλος, ό.π., 2017, σελ. 184.

⁸⁴ Δ. Αρβανίτης, 2016, ό.π., σελ. 381.

κατηγορουμένου, εξασφαλίζοντας την επαρκή χρονική πληροφόρηση του και ακολούθως την ευχερή προετοιμασία του.

Στην πρόσφατη απόφασή του ‘IR’, της 28^{ης} Ιανουαρίου 2021⁸⁵, το ΔΕΕ έκρινε σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης, κατόπιν της υποβολής προδικαστικού ερωτήματος από βουλγαρικό δικαστήριο, το οποίο, θέλοντας να εκδώσει ΕΕΣ σε βάρος του IR, ζήτησε διευκρινίσεις ως προς τις πληροφορίες που πρέπει να επισυνάψει σε αυτό, προκειμένου να διασφαλιστεί ο σεβασμός των δικαιωμάτων που προβλέπονται στην την υπό κρίση Οδηγία σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών. Συγκεκριμένα, διερωτάτο αν οι συλληφθέντες στο πλαίσιο εκτέλεσης ΕΕΣ, δύνανται να επικαλεστούν, πέραν των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στην Οδηγία 2012/13/ΕΕ, και δικαιώματα των οποίων απολαύουν οι «ύποπτοι και κατηγορούμενοι που έχουν συλληφθεί ή κρατούνται», ήτοι αυτά που θεσπίζονται σε γενικότερες ρυθμίσεις της οδηγίας.

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα δικαιώματα των υπόπτων ή κατηγορουμένων που συλλαμβάνονται ή κρατούνται, τα οποία προβλέπονται από την ως άνω οδηγία, δεν τυγχάνουν εφαρμογής στην περίπτωση των προσώπων που συλλαμβάνονται στο πλαίσιο εκτέλεσης του ΕΕΣ. Στα δικαιώματα αυτά περιλαμβάνεται ιδίως το δικαίωμα των προσώπων να λαμβάνουν έγγραφο στο οποίο να αναγράφονται τα δικαιώματά τους κατά τη σύλληψη, το οποίο πρέπει να περιέχει πληροφορίες σχετικά με τις δυνατότητες προσβολής του νόμιμου χαρακτήρα της σύλληψης, επανεξέτασης της κράτησης ή υποβολής αίτησης για προσωρινή απόλυση. Περιλαμβάνονται επίσης το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με την απαγγελλόμενη ποινική κατηγορία, καθώς και το δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα τα οποία είναι ουσιώδη για την αμφισβήτηση της νομιμότητας της σύλληψης ή της κράτησης. Η κρίση αυτή του Δικαστηρίου βασίζεται στην γραμματική ερμηνεία της Οδηγίας, η οποία προβλέπει ρητώς τα δικαιώματα των προσώπων που συλλαμβάνονται προς τον σκοπό εκτέλεσης ΕΕΣ. Επιπλέον, οι αναφορές της Οδηγίας 2012/13 σε υπόπτους ή κατηγορουμένους που έχουν συλληφθεί ή κρατούνται θα πρέπει κατά το Δικαστήριο να θεωρείται ότι αφορούν όλες τις περιπτώσεις στις οποίες ένας ύποπτος ή κατηγορούμενος στερείται την ελευθερία του, κατά την έννοια του άρθρου 5 παρ. 1 εδ.

⁸⁵ Υπόθεση C-649/19, απόφαση του ΔΕΕ της 28^{ης}/1/2021.

γ' της ΕΣΔΑ, με αποτέλεσμα η περίπτωση αυτή να διαφέρει από εκείνη της νομότυπης σύλληψης ή κράτησης προσώπου εναντίον του οποίου εκκρεμεί διαδικασία απελάσεως ή εκδόσεως, η οποία επίσης προβλέπεται από την ΕΣΔΑ και αντιστοιχεί στην περίπτωση του ΕΕΣ. Εξ αυτού, συνάγεται ότι οι διατάξεις που αφορούν τους υπόπτους ή τους κατηγορουμένους που συλλαμβάνονται ή κρατούνται δεν αφορούν τα πρόσωπα που συλλαμβάνονται σε εκτέλεση ΕΕΣ.

Για το συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο στηρίχθηκε στο διπλό σκοπό⁸⁶ που επιτελεί η προκείμενη οδηγία, αφενός θεσπίζοντας ελάχιστους κανόνες για την ενημέρωση των υπόπτων ή των κατηγορουμένων, ώστε να εξασφαλίζεται η επαρκής προετοιμασία για την υπεράσπισή τους και ο δίκαιος χαρακτήρας της ποινικής διαδικασίας, και αφετέρου, διαφυλάσσοντας, μέσω ξεχωριστών και ειδικών ρυθμίσεων, τις ιδιαιτερότητες της διαδικασίας του ΕΕΣ, η οποία στοχεύει στην απλοποίηση και ταχύτερη διεκπεραίωση της διαδικασίας παράδοσης του εκζητούμενου.

Παράλληλα, το Δικαστήριο αναγνώρισε την έκταση της ισχύος των άρθρων 6 και 47 του Χάρτη, σχετικά με το δικαίωμα στην ελευθερία καθώς και το δικαίωμα σε πραγματική προσφυγή, στο πλαίσιο εξασφάλισης αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Ωστόσο, τόνισε ότι αφ' ής στιγμής ο εκζητούμενος παραδοθεί στο κράτος έκδοσης, αποκτά την ιδιότητα του κατηγορουμένου κατά την έννοια της υπό κρίση οδηγίας, ώστε να απολαμβάνει έκτοτε όλων των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται σε αυτή. Ακόμη, αναγνώρισε ότι, από το στιγμή της έκδοσής του, το ΕΕΣ πρέπει να περιλαμβάνει τα απαραίτητα στοιχεία σχετικά με τη φύση και το νομικό χαρακτηρισμό του αδικήματος, καθώς και τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν την απαγγελλόμενη αξιόποινη πράξη, τα οποία αντιστοιχούν σε εκείνα που ορίζονται στην υπό κρίση Οδηγία σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης των υπόπτων και κατηγορουμένων.

Τέλος, το ΔΕΕ έκρινε ότι η παράλειψη ενημέρωσης του εκζητούμενου σχετικά με το δικαίωμα άσκησης ένδικων βοηθημάτων κατά της απόφασης έκδοσης του ΕΕΣ καθώς και η άρνηση πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας, δεν συνιστά από μόνη της προσβολή του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, μόνο όμως μέχρι τη χρονική στιγμή της παράδοσής του στις αρχές του κράτους μέλους έκδοσης, σύμφωνα με το δίκαιο του οποίου θα κριθεί και το ένδικο μέσο, και το οποίο αναλαμβάνει εν συνεχεία την εν λόγω υποχρέωση ενημέρωσης.

⁸⁶ Άρθρο 1 της Οδηγίας, σε συνδυασμό με τα σημεία 14, 27, 39 των αιτιολογικών σκέψεων

Οι ως άνω αποφάσεις πράγματι κατέδειξαν την ανάγκη ερμηνείας των διατάξεων της Οδηγίας για το δικαίωμα ενημέρωσης υπό το φως των διατάξεων της ΕΣΔΑ και του ΧΘΔ, ώστε να εξασφαλίζεται σε κάθε περίπτωση ότι δεν προσβάλλονται τα υπερασπιστικά δικαιώματα του εκζητουμένου και ο δίκαιος χαρακτήρας της δίκης. Τούτο επιτυγχάνεται ιδίως μέσω της πραγματικής γνώσης του εκζητουμένου για την εις βάρος του κατηγορία, αλλά και της παροχής επαρκούς χρόνου προετοιμασίας της αμυντικής του στρατηγικής. Η προσέγγιση αυτή είναι συμβατή και με τη νομολογιακή προσέγγιση του ΕΔΔΑ, το οποίο ερμηνεύοντας αντιστοίχως το δικαίωμα σε λεπτομερή και έγκαιρη πληροφόρηση του άρθρου 6 παρ. 3 α της ΕΣΔΑ, έχει αποφανθεί ότι αυτό συνδέεται στενά και με το δικαίωμα του εδαφίου β' της ίδια παραγράφου, που αφορά την ύπαρξη χρόνου και δυνατότητας για την κατάλληλη προετοιμασία της υπεράσπισης του κατηγορουμένου⁸⁷.

Ακόμα, στο πνεύμα συσχέτισης με την νομολογία του ΕΔΔΑ, αξίζει να αναφερθεί η παρατήρηση της *Quattrocolo*⁸⁸, κατά την οποία ακόμα και αν η ΕΣΔΑ προβλέπει 'βασικά δικαιώματα/ δικαιώματα πυρήνα', όπως το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, η νομολογία του ΕΔΔΑ δίνει επίσης προσοχή στα εργαλεία που μπορούν να βοηθήσουν στην εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα ενημέρωσης για αυτά. Για παράδειγμα, στο υποθέσεις *Mattoccia* κατά *Ιταλίας*⁸⁹, και *Salduz* κατά *Τουρκίας*⁹⁰, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η ΕΣΔΑ δεν αναγνωρίζει δικαιώματα που είναι 'θεωρητικά ή απατηλά, αλλά δικαιώματα που είναι πρακτικά και αποτελεσματικά', όπως είχε ήδη τονίσει και στην υπόθεση *Artico* κατά *Ιταλίας*⁹¹. Κατ' ανάλογη ερμηνεία, φαίνεται ότι και η υπό κρίση Οδηγία αποσκοπεί στο να παράσχει στην πράξη στον εκζητούμενο επαρκές επίπεδο ενημέρωσης, ώστε αυτός πράγματι να μπορέσει να ασκήσει τα δικαιώματά του.

⁸⁷ Κωστοπούλου, Μ., ό.π., 2013 σελ. 268.

⁸⁸ Serena Quattrocolo *The Right to Information in EU Legislation* σε Stefano Ruggeri (επιμ.) *Human Rights in European Criminal Law, New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty*, Springer, 2015 σελ. 83.

⁸⁹ ΕΔΔΑ της 25^{ης}/7/2000, *Mattoccia* κατά *Ιταλίας*.

⁹⁰ ΕΔΔΑ της 27^{ης}/11/2008, *Salduz* κατά *Τουρκίας*.

⁹¹ ΕΔΔΑ της 13^{ης}/5/1980 *Artico* κατά *Ιταλίας*.

2.3. Ενσωμάτωση της οδηγίας 2012/13/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη και σχετική ημεδαπή νομολογία

Η εν λόγω Οδηγία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη όπως και η Οδηγία 2010/64/ΕΕ, με το νόμο 4236/2014⁹². Η ενσωμάτωση αυτή ήταν εμπρόθεσμη, αφού ως καταληκτική ημερομηνία μεταφοράς στις εθνικές έννομες τάξεις είχε ορισθεί η 2^α Ιουνίου 2014⁹³.

Με το άρθρο 11 του νόμου ενσωμάτωσης αντικαταστάθηκε το α' εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 15 του ν. 3251/2004⁹⁴ για το ΕΕΣ, και πλέον ορίζεται ότι «όταν ο εκζητούμενος συλλαμβάνεται βάσει του ΕΕΣ, του χορηγείται αμέσως έγγραφο με πληροφορίες για τα δικαιώματά του και οδηγείται χωρίς αναβολή στον εισαγγελέα εφετών». Από τη διατύπωση της εν λόγω διάταξης, προκύπτει σαφώς ο επιτακτικός χαρακτήρας της άμεσης χορήγησης του εγγράφου δικαιωμάτων, η οποία πρέπει να γίνεται ταυτόχρονα προς τη σύλληψη⁹⁵ του εκζητουμένου, ή αμέσως μετά από αυτή, σε κάθε όμως περίπτωση πριν από την προσαγωγή του τελευταίου ενώπιον του Εισαγγελέα Εφετών.

Ο Εισαγγελέας Εφετών οφείλει να ενημερώσει τον εκζητούμενο σχετικά με το περιεχόμενο του ΕΕΣ, το δικαίωμά του να προσφύγει στις υπηρεσίες νομικού παραστάτη, τη δυνατότητα συγκατάθεσης στην προσαγωγή του, το δικαίωμά του προς λήψη αντιγράφων, το δικαίωμα προσφυγής του κατά την παρ. 3 του άρθρου 15 Ν. 3251/2004, το δικαίωμά του να παρίσταται με συνήγορο και διερμηνέα, καθώς και για τις συνέπειες της ενδεχόμενης συγκατάθεσής του ή της παραίτησής του από τον κανόνα της ειδικότητας κατ' άρθρο 17 ν. 3251/2004⁹⁶. Κατόπιν συντάσσεται σχετική έκθεση, στην οποία, όπως έχει νομολογιακά κριθεί⁹⁷, πρέπει να αναγράφονται με λεπτομέρεια τα δικαιώματα που επεξηγήθηκαν προφορικά στον συλληφθέντα, και δεν αρκεί μια γενική διαβεβαίωση ότι ο εκζητούμενος ενημερώθηκε σχετικά με τα δικαιώματά του.

⁹²Ν. 4236/2014, ΦΕΚ 33/Α/11-2-2014.

⁹³Άρθρο 11 παρ. 1 της Οδηγίας.

⁹⁴Νόμος 3251/2004 - ΦΕΚ 127/Α/9-7-2004.

⁹⁵Όπως ισχύει και για τα εθνικά εντάλματα σύλληψης, σύμφωνα με το αρ. 6 παρ. 1 του Συντάγματος.

⁹⁶Δ. Βούλγαρης, ό.π., 2020, σελ. 54.

⁹⁷ΣυμβΠλημΑθ 2585/2015 ΝοΒ 2016, 136.

Όπως επισημαίνει ο Βούλγαρης⁹⁸, το δικαίωμα του συλληφθέντος για έγγραφη ενημέρωση είναι διακριτό από το δικαίωμα που προβλέπεται στο εδ. β' της ίδιας παραγράφου περί προφορικής ενημέρωσης από τον Εισαγγελέα Εφετών. Αντίθετη είναι η μέχρι τούδε νομολογία, αφού με την υπ' αριθμ. 851/2014 απόφαση του Συμβουλίου του ΑΠ⁹⁹, κρίθηκε ότι τυχόν παράλειψη χορήγησης του σχετικού εγγράφου ενημέρωσης στον εκζητούμενο κατά τη σύλληψή του δεν προκαλεί ακυρότητα κατ' άρθρον 171 παρ. 1 στοιχ. δ' ΚΠοινΔ και άρα δεν εμποδίζει την εκτέλεση του ΕΕΣ, καθώς η παράλειψη αυτή αναπληρώνεται από την προφορική ενημέρωση που παρέχεται εν συνεχεία από τον αρμόδιο Εισαγγελέα Εφετών. Ο Βούλγαρης διαφωνεί με την ως άνω κρίση, θεωρώντας πως η ερμηνεία που έδωσε το Δικαστήριο στη διάταξη του άρθρου 15 του Ν. 3251/2004 δεν είναι ορθή, καθώς καθιστά κατ' αποτέλεσμα, παρά την ρητή πρόβλεψη του νόμου, την χορήγηση του εγγράφου περιττή, παραβλέποντας το γεγονός ότι η έγγραφη ενημέρωση διασφαλίζει πληρέστερα την ουσιαστική και αποτελεσματική ενημέρωση του συλληφθέντος σε σχέση με την προφορική ενημέρωσή του, ενώ ταυτόχρονα έρχεται σε αντίθεση προς την υποχρέωση των εθνικών αρχών περί αποτελεσματικής εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου, και εν προκειμένω της διάταξης του ά. 5 παρ. 1 της Οδηγίας 2012/13.

Ακόμα, σχολιάζοντας τον νόμο ενσωμάτωσης, ο Αναγνωστόπουλος¹⁰⁰ παρατηρεί ότι ο Έλληνας νομοθέτης «κακώς» δεν περιέλαβε στη διάταξη του εθνικού νόμου και την υποχρέωση σύνταξης του εγγράφου δικαιωμάτων σε γλώσσα απλή και κατανοητή, όπως προβλέπεται στην οδηγία. Πράγματι, η παράλειψη της σχετικής διατύπωσης ενέχει τον κίνδυνο πλημμελούς κατανόησης από τον εκζητούμενο σχετικά με τα δικαιώματά του, και την ενδεχόμενη μη άσκηση αυτών, πλήττοντας τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας. Μάλιστα η παράλειψη αυτή καταδεικνύει μια αρκετά εσφαλμένη ενσωμάτωση από τον Έλληνα νομοθέτη, αν λάβουμε υπ' όψιν την επισήμανση της *Quattrocolo*¹⁰¹, κατά την οποία το γλωσσικό προαπαιτούμενο που αφορά το ενημερωτικό έγγραφο δικαιωμάτων, πρέπει να ερμηνεύεται αυστηρά, και σύμφωνα με τις εγγυήσεις που ορίζονται στην Οδηγία 2010/64/ΕΕ. Το δε γεγονός ότι κατά τη διαδικασία εκτέλεσης ΕΕΣ προβλέπεται ειδικό ενημερωτικό έγγραφο

⁹⁸ Δ. Βούλγαρης, ό.π., 2020, σελ. 54.

⁹⁹ Προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr.

¹⁰⁰ Αναγνωστόπουλος, ό.π., 2017, σελ. 178.

¹⁰¹ Quattrocolo, ό.π., 2015 σελ. 86.

φανερώνει τη βαρύτητα της σημασίας της γλωσσικής διατύπωσης του εγγράφου, κάτι που ο εθνικός μας νομοθέτης φαίνεται να παραγνώρισε στην προκειμένη περίπτωση.

Επιπλέον, με το άρθρο 12 του νόμου ενσωμάτωσης, είχε αντικατασταθεί το προϊσχύον άρθρο 101 του ΚΠοινΔ, με το οποίο δινόταν η δυνατότητα στις αρχές να αρνηθούν την «πρόσβαση σε τμήμα του υλικού, αν αυτή ενδέχεται να θέσει σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή ή τα θεμελιώδη δικαιώματα άλλου προσώπου ή αν τέτοια άρνηση είναι απολύτως απαραίτητη για την προστασία σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, όπως στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η πρόσβαση θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη διεξαγωγή έρευνας ή να βλάψει σοβαρά την εθνική ασφάλεια», ενώ παράλληλα δινόταν στον κατηγορούμενο ή τον συνήγορό του το δικαίωμα να υποβάλει αντιρρήσεις κατά της ανωτέρω παράλειψης ή άρνησης.

Η ως άνω διάταξη αποτελεί παράδειγμα πλημμελούς ενσωμάτωσης¹⁰², αφού παρείχε κατώτερο επίπεδο προστασίας σε σχέση με αυτό που προβλέπεται στην υπό κρίση οδηγία, ερχόμενη σε πλήρη αντίθεση με το περιεχόμενό της¹⁰³. Πλέον έχει εξαλειφθεί, αφού στη θέση του άρθρου αυτού έχει επεισέλθει το άρθρο 100 του ισχύοντος ΚΠοινΔ που δεν προβλέπει κανέναν παρόμοιο περιορισμό στο δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας.

Η νομολογία των εθνικών μας δικαστηρίων φαίνεται να μην ευθυγραμμίζεται πλήρως με το πνεύμα της εν λόγω οδηγίας. Με την υπ' αριθμ. 851/2014 απόφαση του Αρείου Πάγου, θεωρήθηκε, εσφαλμένως, όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζει ο *Αναγνωστόπουλος*¹⁰⁴ και ως προαναφέρθηκε και ο *Βούλγαρης*, ότι η μη χορήγηση του ενημερωτικού εγγράφου στον εκζητούμενο καθ' όλη τη διάρκεια της κράτησης του, και συγκεκριμένα από τη στιγμή της σύλληψής του έως την προσαγωγή του ενώπιον του Εισαγγελέα Εφετών, δεν καθιστά άκυρη τη διαδικασία, διότι επακολούθησε προφορική ενημέρωσή του από τον τελευταίο.

¹⁰² Κατά τον Αναγνωστόπουλο «Η ένταξη των ρυθμίσεων της Οδηγίας στον ΚΠΔ ενίσχυσε μεν το δικαίωμα ενημέρωσης, εκ παραλλήλου όμως επετράπη (άρθρο 12), χωρίς λόγο, η κατ' εξαίρεση περιστολή του δικαιώματος πρόσβασης στο αποδεικτικό υλικό της υπόθεσης. Τούτο είχε ως αποτέλεσμα το υψηλότερο επίπεδο προστασίας που παρείχε το άρθρο 101 ΚΠΔ κατά παραγνώριση της περιεχόμενης στο άρθρο 10 της Οδηγίας ρήτρας περί μη απομειώσεως υπέρτερων δικαιωμάτων (non regression clause) που προβλέπονται στην εθνική έννομη τάξη» ό.π., 2019, σελ. 111.

¹⁰³ Βλέπε άρθρο 10 της Οδηγίας.

¹⁰⁴ Αναγνωστόπουλος, ό.π., 2017, σελ. 179.

Την συλλογιστική αυτή επανέλαβε ο Άρειος Πάγος προ ολίγων μηνών με την υπ' αριθμ. 447/2022 απόφασή του¹⁰⁵. Συγκεκριμένα το Δικαστήριο υποστήριξε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος ενημέρωσης διότι στην επικαλούμενη έκθεση σύλληψης, αναφερόταν ρητά ότι ο συλληφθείς – εκζητούμενος ενημερώθηκε για τα προβλεπόμενα στο άρθρο 96 Κ.Ποιν.Δ δικαιώματά του, που είναι αντίστοιχα όσων ορίζονται στην υπό κρίση οδηγία, και του χορηγήθηκε το σχετικό έγγραφο, ενώ στη συνέχεια, κατά την προσαγωγή του ενώπιον της Εισαγγελέα Εφετών, ο εκζητούμενος ενημερώθηκε πλήρως για την ύπαρξη και το περιεχόμενο του σε βάρος του ΕΕΣ, το δικαίωμά του να χρησιμοποιεί νομικό παραστάτη, τη δυνατότητά του να συγκατατεθεί στην προσαγωγή του στο κράτος έκδοσης του εντάλματος, τις συνέπειες της ενδεχόμενης συγκατάθεσης για προσαγωγή και της τυχόν παραίτησής του από την προστασία που παρέχει η αρχή της ειδικότητας και για τον αμετάκλητο χαρακτήρα των σχετικών δηλώσεων, και μάλιστα έκανε χρήση των δικαιωμάτων του. Κατά συνέπεια το Δικαστήριο έκρινε ότι η μη χορήγηση στον εκζητούμενο αμέσως μετά τη σύλληψή του αυτοτελούς εγγράφου με πληροφορίες για τα δικαιώματά του, δεν προσβάλλει το δικαίωμα ενημέρωσης όπως κατοχυρώνεται στην υπό κρίση οδηγία, δεδομένης της της άμεσης (αυθημερόν) προσαγωγής αυτού στην αρμόδια Εισαγγελέα Εφετών και της επακόλουθης εξ αυτού ενημέρωσής του σχετικά με τα δικαιώματά του.

Όπως προκύπτει, η βαρύτητα του «άμεσου» χρόνου χορήγησης του εγγράφου δικαιωμάτων στον εκζητούμενο εξετάζεται σύμφωνα με τις κατά περίπτωση συνθήκες. Στις προαναφερθείσες αποφάσεις διακρίνεται ότι στην πρώτη περίπτωση προηγήθηκε κράτηση του εκζητουμένου από τις αρμόδιες αρχές, ενώ στη δεύτερη προσήχθη αμέσως ενώπιον του Εισαγγελέα, ώστε η χρονική καθυστέρηση της χορήγησης του εγγράφου να μην έχει τις ίδιες επιπτώσεις ως προς την άσκηση των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων. Σε κάθε όμως περίπτωση, όπως παρατηρεί και ο Βούλγαρης¹⁰⁶, η παράλειψη της άμεσης χορήγησης στον συλληφθέντα εκζητούμενο του εγγράφου των δικαιωμάτων του, προκαλεί στέρηση «πολύτιμου», όπως τον χαρακτηρίζει, υπερασπιστικού χρόνου, δεδομένων μάλιστα των πολύ σύντομων προθεσμιών που ισχύουν στις διαδικασίες εκτέλεσης του ΕΕΣ.

¹⁰⁵ Προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr.

¹⁰⁶ Δ. Βούλγαρης, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 851/2014, ΠοινΧρ ΞΣΤ/39-40

Κεφάλαιο 3. Δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και προξενικές αρχές

3.1 Κατοχύρωση του δικαιώματος στην απόφαση- πλαίσιο για το ΕΕΣ και στην Οδηγία 2013/48/ΕΕ

Η διάταξη του άρθρου 11 παρ. 2 της απόφασης – πλαίσιο για το ΕΕΣ εξασφαλίζει ότι ο καταζητούμενος που συλλαμβάνεται προς το σκοπό εκτέλεσης ΕΕΣ, έχει το δικαίωμα να προσφύγει στις υπηρεσίες νομικού παραστάτη. Επιπλέον, και το άρθρο 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ προβλέπει το δικαίωμα του κατηγορουμένου να αναθέσει την υπεράσπισή του σε συνήγορο της επιλογής του. Κύριος σκοπός του άρθρου είναι η εξασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της δίκης, και όπως έχει επανειλημμένως τονίσει το ΕΔΔΑ¹⁰⁷, το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο πρέπει να διασφαλίζεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, ακόμη και στην προδικασία, συνεπώς κατ' ανάλογη ερμηνεία θα πρέπει να διασφαλίζεται και σε όλα τα στάδια κατά τη διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ.

Τούτο αναγνώρισε και η Επιτροπή, αφού στην αιτιολογική έκθεση της Πρότασής¹⁰⁸ της για την εν λόγω Οδηγία ρητά συνδέει το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο και το δικαίωμα υπεράσπισης, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 και 48 του ΧΘΔ σε συνδυασμό με άρθρο 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ, με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη. Σχολιάζοντας επί του δεύτερου εδαφίου του άρθρου 47 του ΧΘΔ, η Τσόλκα¹⁰⁹ επισημαίνει ότι το δικαίωμα του προσώπου να συμβουλευέται τον δικηγόρο του και να του αναθέτει την εκπροσώπηση και υπεράσπισή του, *είχε ήδη αναγνωριστεί νομολογιακά πριν από τη θέση σε ισχύ του ΧΘΔ ως 'γενική αρχή' του κοινοτικού/ενωσιακού δικαίου, συνδεόμενη αναπόσπαστα με τα δικαιώματα άμυνας και υπεράσπισης σε κάθε διαδικασία που μπορεί να οδηγήσει σε επιβολή κυρώσεων. Ως εκ τούτου, πρέπει να αντιμετωπίζεται υπό το πρίσμα της παρ. 2 του άρθρου 48 ΧΘΔ*¹¹⁰.

¹⁰⁷ Βλ. ενδεικτικά την απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης/11/2008, Salduz κατά Τουρκίας.

¹⁰⁸ COM (2011) 326 final.

¹⁰⁹ Τσόλκα ,Ο. Άρθρο 47 του ΧΘΔ, σε Σαγκπεκίδου/Ταγαρά (επιμ.), *Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 511-512.

¹¹⁰ Αναφέρεται ενδεικτικά η απόφαση του ΔΕΕ της 12ης/6/2014, C-314/13, *Reftiev*, στην οποία το Δικαστήριο επεσήμανε την υποχρέωση των εθνικών αρχών να σέβονται τα δικαιώματα του κατηγορουμένου όπως κατοχυρώνονται στο β' εδ. του άρθρου 47 ΧΘΔ, ιδίως δε το «αναγκαίο της εκπροσώπησης από δικηγόρο», σκ. 28-29.

Προς θεμελίωση του δικαιώματος επικοινωνίας, η Επιτροπή επικαλέστηκε ακόμα στην Πρόταση της προκείμενης Οδηγίας ότι το δικαίωμα επικοινωνίας μετά τη σύλληψη προάγει το δικαίωμα για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής¹¹¹, ενώ σχετικά με το δικαίωμα επικοινωνίας με τις προξενικές αρχές η Επιτροπή βασίστηκε στη σύμβαση της Βιέννης του 1963 περί προξενικών σχέσεων¹¹². Όπως ρητά ορίζεται¹¹³, η Οδηγία 2013/48/ΕΕ¹¹⁴ εφαρμόζεται και σε πρόσωπα που υπάγονται στην διαδικασία του ΕΕΣ, αφ' ής στιγμής συλληφθούν στο κράτος μέλος εκτέλεσης.

3.2. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας και σχετική νομολογία του ΔΕΕ

3.2.1 Οι επιμέρους εκφάνσεις του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο και του δικαιώματος επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και προξενικές αρχές

Όπως προβλέπεται στο άρθρο 10 παρ. 2 της Οδηγίας, το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο πρέπει να παρέχεται στον εκζητούμενο εντός προθεσμίας και κατά τρόπο που να επιτρέπει την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων του, και σε κάθε περίπτωση χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη σύλληψή του¹¹⁵. Συγκεκριμένα, ο εκζητούμενος έχει το δικαίωμα να επικοινωνήσει και να πραγματοποιήσει προσωπική συνάντηση με τον δικηγόρο που τον εκπροσωπεί, τηρουμένου του χαρακτήρα απορρήτου και εμπιστευτικότητας της επικοινωνίας τους, ενώ μπορεί να ζητήσει να παρίσταται ο συνήγορός του κατά την εξέτασή του από τις αρμόδιες αρχές του κράτους εκτέλεσης, υπό τους όρους που προβλέπονται στην εθνική νομοθεσία του τελευταίου, προκειμένου να δύναται να υποβάλλει ερωτήσεις, να ζητεί διευκρινήσεις

¹¹¹ ΕΣΔΑ αρ. 8.

¹¹² United Nations, Treaty Series, τομ. 596, σελ. 261.

¹¹³ Βλ. άρθρο 2 της Οδηγίας

¹¹⁴ Οδηγία 2013/48/ΕΕ, σχετικά με το «δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας» ΕΕ L 294/06.011.2013.

¹¹⁵ Βλ. και αιτιολογική σκέψη 19 της Οδηγίας.

και να προβαίνει σε δηλώσεις¹¹⁶, ώστε με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η αποτελεσματική και ενεργή συμμετοχή του συνηγόρου στην εν λόγω διαδικασία. Μάλιστα τονίζεται ιδιαιτέρως η ανάγκη έγκαιρης ικανοποίησης του δικαιώματος, ώστε να εξασφαλισθεί επαρκής χρόνος για την επικοινωνία, την προετοιμασία και την άσκηση των αμυντικών δικαιωμάτων του εκζητουμένου, καθώς και επαρκής χρόνος μελέτης του υλικού της δικογραφίας από τον δικηγόρο. Περιορισμός στο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο μπορεί να επιβληθεί μόνο για επιτακτικούς λόγους (good cause)¹¹⁷ και μόνο εφόσον δεν θίγονται τα υπερασπιστικά δικαιώματα του εκζητουμένου και ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η πληροφόρηση του εκζητουμένου σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο αφορά ρητά σε συνήγορο στο κράτος έκδοσης¹¹⁸, όπου η παρέμβαση δικηγόρου θα επιτρέψει, επί παραδείγματι, να επιτευχθεί ταχύτερα η συναίνεση του συλληφθέντος ως προς την παράδοσή του, δεδομένου ότι θα λάβει πληρέστερες πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία στο συγκεκριμένο κράτος και με τις συνέπειες της συναίνεσής του, αλλά όχι στο κράτος εκτέλεσης, πρόνοια όμως, που όπως παρατηρεί ο *Αρβανίτης*¹¹⁹ πρέπει να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνεται αναμφίβολα στη γενική υποχρέωση διασφάλισης του δικαιώματος υπέρ του. Άλλωστε, όπως επισημαίνει και η Επιτροπή στην πρότασή της, η ουσία της υπόθεσης δεν θα εξετάζεται από τον δικηγόρο στο κράτος μέλος έκδοσης, δεδομένου ότι ο ρόλος του θα περιορίζεται στο να παρέχει τη δυνατότητα στον εκζητούμενο να ασκήσει τα προβλεπόμενα από την απόφαση- πλαίσιο δικαιώματά του. Προς τούτο, καθήκον του δικηγόρου στο κράτος μέλος έκδοσης θα είναι η παροχή συνδρομής και πληροφοριών στον δικηγόρο του κράτους μέλους εκτέλεσης. Χαρακτηριστικά δε αναφέρεται ως παράδειγμα στην αιτιολογική έκθεση της Οδηγίας¹²⁰, ότι η παρουσία δικηγόρου στο κράτος μέλος έκδοσης μπορεί να αποδειχθεί σημαντική όταν πρόκειται να προσκομισθεί η απόδειξη της ύπαρξης προγενέστερης απόφασης ικανής να έχει ως συνέπεια την εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem».

¹¹⁶ Αιτιολογική σκέψη 42 της Οδηγίας.

¹¹⁷ Βλ. ενδεικτικά και αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 27ης/11/2008, *Salduz* κατά Τουρκίας, και της 28ης/6/2011, *Sebalj* κατά Κροατίας.

¹¹⁸ Βλ. άρθρο 10 παρ. 4 της Οδηγίας.

¹¹⁹ Δ. Αρβανίτης, ό.π., 2019, σελ. 73.

¹²⁰ Σκέψη 28 της αιτιολογικής έκθεσης της Οδηγίας.

Εντύπωση είχε προκαλέσει η αρχική αντίδραση ορισμένων κρατών κατά τη προνομοθετική διαδικασία της εν λόγω Οδηγίας, αφού ορισμένα κράτη μέλη υποστήριξαν ότι ενδεχόμενο δικαίωμα διορισμού συνηγόρου τόσο στο κράτος εκτέλεσης όσο και στο κράτος έκδοσης θα επιβράδυνε τη διαδικασία και θα συνεπαγόταν υψηλό κόστος για τα εμπλεκόμενα μέρη. Σχετικά, στην αιτιολογική έκθεση της πρότασης της οδηγίας γίνεται ειδική μνεία¹²¹ ότι η διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ δεν θα καθυστερεί, επειδή το εν λόγω άρθρο δεν επηρεάζει τις προθεσμίες που ορίζονται στην απόφαση - πλαίσιο για το ΕΕΣ.

Εκτός από το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο, η προκείμενη Οδηγία καθιερώνει επίσης το δικαίωμα επικοινωνίας με ένα τουλάχιστον τρίτο πρόσωπο που θα υποδείξει ο ίδιος ο εκζητούμενος (πχ. συγγενή ή εργοδότη) και μάλιστα το δικαίωμα αυτό πρέπει να παραχωρείται χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Ρητή εξαίρεση προβλέπεται μόνο για την περίπτωση που τον περιορισμό του εν λόγω δικαιώματος επιβάλλουν επιτακτικές ανάγκες, όπως η ανάγκη αποτροπής σοβαρών δυσμενών επιπτώσεων για τη ζωή, την ελευθερία ή τη σωματική ακεραιότητα προσώπου, η ανάγκη διαφύλαξης της ορθής διεξαγωγής της ποινικής διαδικασίας και η ανάγκη προστασίας των θυμάτων εγκλήματος, ή αν επιβάλλεται από επιχειρησιακές απαιτήσεις. Όταν είναι αδύνατο να υπάρξει επικοινωνία με το πρόσωπο που έχει υποδειχθεί από τον εκζητούμενο ή είναι αδύνατο να ειδοποιηθεί το εν λόγω πρόσωπο παρά το γεγονός ότι έχει καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια, οι αρχές οφείλουν να ενημερώνουν άμεσα τον εκζητούμενο σχετικά με το ανέφικτο της ειδοποίησης¹²². Ταυτόχρονα, παρέχεται στα κράτη μέλη η δυνατότητα να καθορίζουν πρακτικές ρυθμίσεις σχετικά με την επιλογή της κατάλληλης χρονικής στιγμής, τα μέσα, τη διάρκεια και τη συχνότητα της επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη να διαφυλαχθούν η τάξη, η ασφάλεια και η προστασία στους χώρους κράτησης του προσώπου¹²³.

Τέλος, όσον αφορά το δικαίωμα του εκζητουμένου να επικοινωνεί με προξενικές αρχές, πέραν της δυνατότητας ενημέρωσης αυτών, παρέχεται επίσης το δικαίωμα επίσκεψης του εκζητουμένου από τις προξενικές αρχές κατά την κράτησή του, το δικαίωμα να συνομιλεί ή να αλληλογραφεί με αυτές, αλλά και να αιτείται νομική

¹²¹ Σκέψη 28 της αιτιολογικής έκθεσης της Οδηγίας,

¹²² Βλ. σκ. 21 της αιτιολογικής έκθεσης της Οδηγίας.

¹²³ Σκέψη 36 του Προοιμίου.

εκπροσώπηση από τις αρμόδιες προξενικές αρχές. Αρμόδιες είναι οι προξενικές αρχές του κράτους του οποίου είναι υπήκοος ο εκάστοτε εκζητούμενος, σε περίπτωση δε που τυγχάνει υπήκοος δύο ή περισσότερων κρατών, μπορεί να επιλέξει ο ίδιος ποια προξενική αρχή επιθυμεί να ενημερωθεί σχετικά.

3.2.2. Η εξασφάλιση του απόρρητου χαρακτήρα των επικοινωνιών, ιδίως για την άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο, και η άσκηση ένδικων βοηθημάτων

Το απόρρητο της επικοινωνίας μεταξύ εκζητουμένων και του δικηγόρου τους, όπως ρητώς κατοχυρώνεται στο άρθρο 4, αποτελεί βασικό στοιχείο για να εξασφαλισθεί η ουσιαστική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης και ουσιαστικό μέρος του δικαιώματος δίκαιης δίκης. Στο προοίμιο μάλιστα της Οδηγίας¹²⁴, τονίζεται ιδιαίτερα η ανάγκη σεβασμού του απόρρητου χαρακτήρα κάθε μορφής επικοινωνίας μεταξύ του δικηγόρου και του κατηγορουμένου / εκζητουμένου από τα κράτη μέλη, χωρίς καμία παρέκκλιση. Η υποχρέωση σεβασμού του απορρήτου δεν συνεπάγεται απλώς ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να μην παρεμβαίνουν ή να έχουν πρόσβαση σε αυτήν την επικοινωνία, αλλά και ότι θα πρέπει διασφαλίζουν τις κατάλληλες συνθήκες ώστε πράγματι να τηρείται ο απόρρητος χαρακτήρας της επικοινωνίας. Η εν λόγω επικοινωνία περιλαμβάνει τις συναντήσεις, την αλληλογραφία, τις τηλεφωνικές συνομιλίες και άλλες μορφές επικοινωνίας που επιτρέπονται βάσει του εθνικού δικαίου.

Για όλες τις ως άνω πτυχές του υπό εξέταση δικαιώματος, καθιερώνεται¹²⁵ ιδιαίτερα και η ανάγκη πρόβλεψης, από τα κράτη μέλη, ένδικων βοηθημάτων, προκειμένου να εξασφαλίζεται σε κάθε περίπτωση η αποτελεσματική άσκησή του, με τέτοιο μάλιστα τρόπο ώστε να τηρούνται ταυτόχρονα τα δικαιώματα της υπεράσπισης και η δίκαιη διεξαγωγή της δίκης. Παράλληλα βέβαια, προβλέπεται¹²⁶ και η δυνατότητα του εκζητουμένου να παραιτηθεί από το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο, υπό την αυστηρή προϋπόθεση ότι ο εκζητούμενος έχει λάβει προφορικά ή εγγράφως σαφή και

¹²⁴ Σκέψη 33 του Προοιμίου.

¹²⁵ Άρθρο 12 της οδηγίας.

¹²⁶ Άρθρο 9 της οδηγίας.

επαρκή ενημέρωση σε απλή και κατανοητή γλώσσα σχετικά με το περιεχόμενο του συγκεκριμένου δικαιώματος και τις ενδεχόμενες συνέπειες της παραίτησης από αυτό, και ότι η παραίτηση αυτή γίνεται ελεύθερα και χωρίς να καταλείπεται κανένα περιθώριο αμφιβολίας, ενώ είναι δυνατή και η ανάκλησή της. Οι προϋποθέσεις αυτές βρίσκουν τη βάση τους στη νομολογία του ΕΔΔΑ¹²⁷, η οποία χαρακτηρίζει την εκούσια παραίτηση και τη διατύπωση αυτή χωρίς περιθώριο αμφιβολίας ως ελάχιστες εγγυήσεις ώστε να είναι έγκυρη η παραίτηση από το δικαίωμα επικοινωνίας και πρόσβασης σε συνήγορο.

3.2.3 Νομολογιακή προσέγγιση του ΔΕΕ

Η πρώτη υπόθεση που απασχόλησε το ΔΕΕ σχετικά με την ερμηνεία του περιεχομένου του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο, όπως κατοχυρώνεται με την Οδηγία 2013/48/ΕΕ είναι η C-612/15¹²⁸, γνωστή και ως ‘Kolev I’. Ειδικότερα, το προσφεύγον δικαστήριο διερωτήθηκε, μεταξύ άλλων, κατά πόσο μπορούσε να αποκλείσει τον συνήγορο που είχαν διορίσει δύο συγκατηγορούμενοι, αφ’ ή στιγμής αυτοί είχαν μεταξύ τους αντικρουόμενα συμφέροντα, και σε περίπτωση θετικής απάντησης εάν θα πρέπει να τους παράσχει την δυνατότητα να διορίσουν άλλο συνήγορο ή να πράξει αυτό αυτεπαγγέλτως το ίδιο το δικαστήριο, αντικαθιστώντας μάλιστα τον αρχικώς διορισθέντα. Το ΔΕΕ ερμήνευσε την Οδηγία 2013/48 υπό το πρίσμα της παρ. 2 του άρθρου 48 ΧΘΔ, κυρίως δε της παρ.3 του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, και αποφάνθηκε ότι η απουσία σύγκρουσης συμφερόντων των κατηγορουμένων είναι αναγκαία προς διασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης των δικαιωμάτων υπεράσπισης τους, δεδομένου μάλιστα, ότι και κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατοχυρώνει μεν «τη δυνατότητα επιλογής δικηγόρου όχι όμως κατά τρόπο απόλυτο» κι ως εκ τούτου μπορεί να υπόκειται σε «περιορισμούς, υπό την επιφύλαξη» ότι αυτοί προβλέπονται στο νόμο, ανταποκρίνονται σε σκοπό γενικού συμφέροντος και είναι ανάλογοι προς το σκοπό αυτό. Έτσι δέχθηκε ότι ο εθνικός δικαστής έχει εν προκειμένω τη δυνατότητα να

¹²⁷ Βλ. ενδεικτικά Salduz κατά Τουρκίας, απόφαση της 27ης Νοεμβρίου 2008, σκ 59, Panovits κατά Κύπρου, απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2008, σκ. 68, Yoldas κατά Τουρκίας, απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 2010, σκ. 52.

¹²⁸ Απόφαση του ΔΕΕ της 5^{ης}/6/2018, C-612/15.

αποκλείσει διορισθέντα συνήγορο, αφού σκοπός της ρύθμισης είναι η διασφάλιση του δικαιώματος του κατηγορουμένου σε αποτελεσματική υπεράσπιση¹²⁹.

Με την απόφαση ‘VW’ της 12^{ης}/3/2020¹³⁰, το ΔΕΕ απάντησε σε σχετικό προδικαστικό ερώτημα του προσφεύγοντος ισπανικού δικαστηρίου, το οποίο διερωτάτο εάν το άρθρο 3 παρ. 2 της Οδηγίας 2013/48, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 47 του ΧΘΔ, έχει την έννοια ότι το δικαίωμα προσβάσεως σε δικηγόρο μπορεί δικαιολογημένα να ανασταλεί, λόγω μη εμφάνισης του υπόπτου/κατηγορουμένου κατόπιν της πρώτης κλητεύσεώς του από το δικαστήριο, έως ότου εκτελεστεί το εθνικό, ευρωπαϊκό ή διεθνές ένταλμα σύλληψης που εκκρεμεί εις βάρος του. Το Δικαστήριο έκρινε ότι πράγματι επιτρέπεται ο περιορισμός του δικαιώματος, στις περιπτώσεις που προβλέπονται από τις διατάξεις της Οδηγίας, και συγκεκριμένα όταν, για λόγους γεωγραφικής απομόνωσης του υπόπτου ή κατηγορουμένου, είναι αδύνατη η διασφάλιση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη στέρηση της ελευθερίας¹³¹, καθώς και όταν συντρέχουν επιτακτικοί λόγοι, ήτοι όταν υπάρχει επείγουσα ανάγκη να αποτραπούν σοβαρές συνέπειες για τη ζωή, την ελευθερία ή τη σωματική ακεραιότητα προσώπου¹³² ή όταν είναι επιτακτική η ανάληψη άμεσης δράσης από τις αρχές έρευνας προς αποτροπή σημαντικού κινδύνου για την ποινική διαδικασία¹³³. Το Δικαστήριο, ερμηνεύοντας στενά τις διατάξεις της προκείμενης Οδηγίας¹³⁴, τόνισε ότι η απαρίθμηση των ανωτέρω περιπτώσεων είναι εξαντλητική και τα κράτη μέλη δεν δύνανται να προβλέψουν άλλες περιπτώσεις περιορισμού του δικαιώματος με τις εθνικές τους διατάξεις.

Ιδιαίτερο βάρος, πρέπει δε να δοθεί στην σκέψη 44¹³⁵ της αποφάσεως, όπου επισημαίνεται ότι σύμφωνα με τους σκοπούς της, όπως προσδιορίζονται στις αιτιολογικές σκέψεις 4 και 6 του προοιμίου της, η Οδηγία 2013/48 αποσκοπεί, ιδίως, στο να θέσει σε εφαρμογή την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων επί

¹²⁹ Βλ. και Αρβανίτης, ο.π 2019 σελ. 89, σε συνδυασμό με Ο.Τσόλκα, Άρθρο 48 του ΧΘΔ, σε Σε Σαχπεκίδου/Ταγαρά (επιμ.), *Κατ’ άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 532.

¹³⁰ ΔΕΕ της 12^{ης}/3/2020, C-659/18.

¹³¹ Άρθρο 3 παρ. 5 της οδηγίας.

¹³² Άρθρο 3 παρ. 6 στ. α της οδηγίας.

¹³³ Άρθρο 3 παρ. 6 στ. β της οδηγίας.

¹³⁴ Τούτο δε, προκύπτει εναργώς τόσο από τη διατύπωση του άρθρου 8 της οδηγίας όσο και από τις αιτιολογικές σκέψεις 30 έως 32.

¹³⁵ Με εκεί παραπομπές στην σκέψη 104 της απόφασης ‘Kolev I’.

ποινικών υποθέσεων, που προϋποθέτει ότι τα κράτη μέλη έχουν αμοιβαία εμπιστοσύνη στα συστήματά τους σχετικά με την απονομή της ποινική δικαιοσύνης, και παράλληλα προωθεί, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα κάθε προσώπου να συμβουλευέται δικηγόρο και να του αναθέτει την εκπροσώπηση και την υπεράσπισή του, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 εδ. β. του ΧΘΔ, καθώς και τα δικαιώματα υπεράσπισης που κατοχυρώνονται στο άρθρο 48 παρ. 2 του ΧΘΔ. Συνεπώς, το Δικαστήριο καταλήγει ότι αντίθετη ερμηνεία του υπό κρίση άρθρου, που θα επέτρεπε στα κράτη μέλη να προβλέψουν και άλλες παρεκκλίσεις από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, πέραν εκείνων που απαριθμούνται περιοριστικά στο άρθρο αυτό, θα αντέβαινε στους ως άνω σκοπούς, καθώς και στην οικονομία της Οδηγίας και σε αυτό καθεαυτό το γράμμα της εν λόγω διατάξεως¹³⁶, ενώ θα στερούσε από το δικαίωμα αυτό την πρακτική του αποτελεσματικότητα.

Οι ανωτέρω αποφάσεις φαίνεται να υιοθετούν μία προστατευτική προσέγγιση προς το πρόσωπο του κατηγορουμένου, και κατ' ανάλογη εφαρμογή και του εκζητουμένου, ως προς το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο. Η ερμηνεία που έδωσε το ΔΕΕ στις διατάξεις της Οδηγίας 2013/48 φαίνεται να συμμορφώνεται πράγματι με το σκοπό και το πνεύμα της, αφού το Δικαστήριο σαφώς τόνισε την ανάγκη εξασφάλισης της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος, καθώς και το γεγονός ότι παρέκκλιση από το δικαίωμα επιτρέπεται μόνο κατά τους περιοριστικά αναφερόμενους στην Οδηγία λόγους, και σε κάθε περίπτωση, με γνώμονα την εξασφάλιση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, ερμηνεία που θα πρέπει να εφαρμοστεί και για την περίπτωση της εκζητουμένου.

3.3. Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη και σχετική ημεδαπή νομολογία

Η Οδηγία 2013/48/ΕΕ ενσωματώθηκε εκπρόθεσμα¹³⁷ στην εθνική μας νομοθεσία με τον ν. 4478/2017¹³⁸, με τον οποίο επήλθαν τροποποιήσεις στον τότε ισχύοντα ΚΠοινΔ, που έχουν έκτοτε καταργηθεί σιωπηρά με τον ν. 4620/2019 και εν συνεχεία με τον ν.

¹³⁶ Βλ. και σημείο 51 των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα.

¹³⁷ Στο άρθρο 15 προβλέπεται η υποχρέωση συμμόρφωσης των κρατών μελών έως την 27^η/11/2016.

¹³⁸ ΦΕΚ Α' 91/23.06.2017.

4855/2021¹³⁹. Σχετικά με τη διαδικασία εκτέλεσης ΕΕΣ, ορίζεται¹⁴⁰ ότι τα κατοχυρωμένα εις τον ως άνω νόμο δικαιώματα ισχύουν για τον εκζητούμενο από τη στιγμή της σύλληψής του στο κράτος μέλος εκτέλεσης. Ήδη με το άρθρο 15 παρ. 1 του ν. 3251/2004 για το ΕΕΣ αναγνωριζόταν η υποχρέωση του Εισαγγελέα Εφετών να γνωστοποιήσει στον εκζητούμενο το δικαίωμά του να προσφύγει στις υπηρεσίες νομικού παραστάτη αφ' ής στιγμής αυτός συλληφθεί και οδηγηθεί ενώπιόν του, και το οποίο δικαίωμα ισχύει και σε περίπτωση συγκατάθεσής του στην προσαγωγή (άρθρο 17), αλλά και στην περίπτωση μη συγκατάθεσης (άρθρο 18). Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί ότι στο νόμο ενσωμάτωσης της Οδηγίας γίνεται ρητή αναφορά στην υποχρέωση του Εισαγγελέα να ενημερώσει τον εκζητούμενο σχετικά με το δικαίωμα διορισμού συνηγόρου τόσο στο κράτος μέλος έκδοσης όσο και στο κράτος μέλος εκτέλεσης.

Στην προϋσχύουσα μορφή των αντίστοιχων διατάξεων του ΚΠοινΔ, που εφαρμόζονται αναλόγως στην περίπτωση του εκζητουμένου, δεν προβλεπόταν ο απόρρητος χαρακτήρας της επικοινωνίας μεταξύ του εκζητουμένου και του συνηγόρου του, παράλειψη που όπως έχει επισημάνει και ο *Αρβανίτης*, ελλοχεύει σοβαρούς κινδύνους για την εξασφάλιση του δικαιώματος σε συνήγορο και την ουσιαστική¹⁴¹ τήρηση του. Στην σημερινή μορφή του άρθρου 99 ΚΠοινΔ φαίνεται ότι η εθνική νομοθεσία έχει έρθει σε πλήρη συμμόρφωση με τις διατάξεις της Οδηγίας¹⁴², αφού κατοχυρώνεται ρητά το απόρρητο της επικοινωνίας του κατηγορουμένου με τον συνήγορό του.

Τέλος, αξιοσημείωτο είναι ότι δεν μεταφέρθηκε στην ελληνική έννομη τάξη το άρθρο 9 της Οδηγίας το οποίο προβλέπει τη δυνατότητα παραίτησης από το εν λόγω δικαίωμα. Ωστόσο, ήδη από τη διατύπωση της ενωσιακής διάταξης προβλεπόταν η ευχέρεια των κρατών μελών να μην προβούν στην αντίστοιχη ρύθμιση. Όπως δε υποστηρίζει και ο *Νούσκαλης*¹⁴³, το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο αποτελεί την ουσιωδέστερη έκφανση του δικαιώματος ακροάσεως του κατηγορουμένου /

¹³⁹ ΦΕΚ Α' 215/12.11.2021.

¹⁴⁰ Άρθρο 47 του ν. ενσωμάτωσης.

¹⁴¹ Δ.Αρβανίτης, ο.π., 2019, σελ. 81.

¹⁴² Άρθρο 10 παρ. 2 περ. β της Οδηγίας.

¹⁴³ Νούσκαλης Γ, Άρθρο 100 σε Μαργαρίτης (επιμ.) *ΚΠοινΔ ερμηνεία κατ' άρθρο τόμος Ι*, Νομική Βιβλιοθήκη 2011, σελ. 431.

εκζητούμενου, κατά το άρθρο 20 του Συντάγματος και το άρθρο 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ, η στέρηση του οποίου δεν μπορεί να επιβληθεί καθ' ουδένα τρόπο.

Τη σπουδαιότητα του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο έχει αναγνωρίσει και η ημεδαπή νομολογία, καίτοι δεν έχει κρίνει προς το παρόν το ως άνω δικαίωμα συγκεκριμένα στο πλαίσιο εκτέλεσης ΕΕΣ. Παρ' όλα αυτά, με την υπ' αριθμ. 64/2017 απόφασή του, ο Άρειος Πάγος ανέδειξε τη σύνδεση του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο με το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, για το δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας, και με τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ, για το δικαίωμα σε χρηστή απονομή δικαιοσύνη και υπεράσπισης του κατηγορουμένου. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνονται ειδικότερα, σύμφωνα με τη σταθερή νομολογία του ΕΔΔΑ: α) το δικαίωμα ελεύθερης και ανεμπόδιστης προσβάσεως στο δικαστήριο και β) το δικαίωμα του προσώπου να τύχει σχετικά με την υπόθεσή του ακροάσεως. Το Δικαστήριο τόνισε ότι από τις ως άνω διατάξεις συνάγεται ότι τα κράτη θα πρέπει να έχουν εξασφαλίσει στην πράξη το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, απόρροια του οποίου είναι και η ακώλυτη πρόσβαση σε δικαστήριο και το δικαίωμα σε προηγούμενη δικαστική ακρόαση, και άρα το δικαίωμα εκπροσώπησης και υπεράσπισης του κατηγορουμένου με τη συνδρομή συνηγόρου της απόλυτης και ελεύθερης επιλογής του. Σε περίπτωση παραβίασης των ως άνω δικαιωμάτων συντελείται αναιρετική πλημμέλεια του άρθρου 510 ΚΠοινΔ, κατά απόλυτη ακυρότητα σε περίπτωση παραβίασης του άρθρου 171 περ. δ ΚΠοινΔ, ήτοι λόγω παράβασης των διατάξεων που αφορούν την εμφάνιση και εκπροσώπηση του κατηγορουμένου και την άσκηση των δικαιωμάτων που τους παρέχει η ΕΣΔΑ, ή κατά σχετική ακυρότητα, αν ο κατηγορούμενος ζήτησε να ασκήσει δικαίωμα που του παρέχεται από το νόμο και το δικαστήριο του αρνήθηκε ή παρέλειψε να αποφανθεί σχετικά με την αίτηση.

Από την ως άνω κρίση του δικαστηρίου, ευλόγως συνάγεται ότι και για την περίπτωση εκτέλεσης ΕΕΣ, εάν καθ' οιονδήποτε τρόπο υπάρξει παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο, όπως παρέχεται στο νόμο, και κατ' επέκτασιν όχι μόνο στις διατάξεις του ΚΠοινΔ αλλά και στο νόμο 4478/2017 με τον οποίο ενσωματώθηκε η υπό εξέταση οδηγία, καθώς και στον νόμο 3251/2004 για το ΕΕΣ, γεννάται αναιρετική πλημμέλεια που επιφέρει την ακύρωση της διαδικασίας. Άλλως ειπείν, συνάγεται ότι και κατά την εθνική μας νομοθεσία τα υπερασπιστικά δικαιώματα του εκζητούμενου,

και δη το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο, και ο δίκαιος χαρακτήρα της δίκης πρέπει να διαφυλάσσονται σε κάθε περίπτωση.

Κεφάλαιο 4. Δικαίωμα σε δικαστική αρωγή

4.1. Κατοχύρωση του δικαιώματος στην απόφαση – πλαίσιο για το ΕΕΣ και στην Οδηγία 2016/1919/ΕΕ

Η απόφαση - πλαίσιο για το ΕΕΣ δεν περιλαμβάνει κάποια ειδική πρόβλεψη σχετικά με το δικαίωμα σε δικαστική αρωγή. Ωστόσο το εν λόγω δικαίωμα κατοχυρώνεται ρητά τόσο στην ΕΣΔΑ, όσο πλέον και στον ΧΘΔ της ΕΕ. Συγκεκριμένα στο άρθρο 6 παρ. 3 περ. η της ΕΣΔΑ, προβλέπεται ότι όποιος κατηγορείται για ποινικό αδίκημα έχει το δικαίωμα να υπερασπισθεί τον εαυτό του ή να αναθέσει την υπεράσπισή του σε συνήγορο της επιλογής του, εάν δε, δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώσει συνήγορο, να του παρασχεθεί δωρεάν, όταν αυτό ενδείκνυται υπό του συμφέροντος της δικαιοσύνης. Στο δε άρθρο 47 παρ. 3 του ΧΘΔ ορίζεται ότι σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, παρέχεται δικαστική αρωγή, εφόσον η αρωγή αυτή είναι αναγκαία για να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Κατά την επισήμανση της Τσόλκα¹⁴⁴, το περιεχόμενο του δικαιώματος σε δικαστική αρωγή όπως έχει κατοχυρωθεί στο εν λόγω άρθρο του ΧΘΔ, εμπνέεται από τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ.

Εν τούτοις, η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ δεν εφαρμοζόταν σε διαδικασίες έκδοσης, με αποτέλεσμα να τίθεται υπό αμφισβήτηση η έκταση εφαρμογής του στη διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ. Τούτο αναγνώρισε και η Επιτροπή στην σχετική πρότασή της για την εν λόγω Οδηγία¹⁴⁵. Μάλιστα, υπογράμμισε ότι στην περίπτωση των εκζητουμένων, δεδομένου ότι αυτοί δεν στερούνται πάντα της ελευθερίας τους, πρέπει να επιβληθεί στα κράτη μέλη να παρέχουν πρόσβαση σε νομική συνδρομή, πέραν της προσωρινής νομικής συνδρομής, προκειμένου να βελτιωθεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη και να καταστεί αποτελεσματικό το δικαίωμα διττής άμυνας στο πλαίσιο διαδικασίας εκτέλεσης του ΕΕΣ. Ως διττή δε άμυνα νοείται το δικαίωμα των εκζητουμένων να έχουν πρόσβαση σε συνήγορο τόσο στο κράτος μέλος εκτέλεσης όσο και στο κράτος μέλος έκδοσης.

¹⁴⁴ Τσόλκα, Άρθρο 47 ό.π., 2020, σελ. 512.

¹⁴⁵ COM (2013) 824 final.

Έτσι, θεσπίστηκε η Οδηγία 2016/1919/ΕΕ¹⁴⁶, με την οποία θεσπίζονται κοινοί ελάχιστοι κανόνες σχετικά με το δικαίωμα σε δικαστική αρωγή, φορέας του οποίου είναι ρητώς κάθε πρόσωπο που υπόκειται στην διαδικασία του ΕΕΣ, στο κράτος μέλος εκτέλεσης. Ωστόσο, όπως προκύπτει από την παρ. 2 του άρθρου 5¹⁴⁷, το δικαίωμα νομικής αρωγής σχετικά με το διορισμό συνηγόρου στο κράτος μέλος έκδοσης παρέχεται μόνο εάν το ΕΕΣ εκδίδεται για την άσκηση ποινικής δίωξης, και όχι για εκτέλεση ποινής.

Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας αυτής είναι στενά συνδεδεμένες με τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/48 για το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο¹⁴⁸.

Επί της αναγκαιότητας θέσπισης της Οδηγίας, η Επιτροπή επεσήμανε επίσης ότι με τις έως τότε ρυθμίσεις, μολονότι όλα τα κράτη μέλη παρείχαν πρόσβαση σε νομική συνδρομή υπέρ των υπόπτων και των κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες, οι εκζητούμενοι στο πλαίσιο της διαδικασίας εκτέλεσης του ΕΕΣ δεν είχαν πάντοτε πρόσβαση σε νομική συνδρομή στα κράτη μέλη, θέτοντας εμπόδια στην άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο στο κράτος μέλος εκτέλεσης και στο κράτος μέλος έκδοσης, όπως αυτό είχε θεσμοθετηθεί περαιτέρω με την Οδηγία 2013/48/ΕΕ. Το δικαίωμα νομικής συνδρομής αναγνωρίζεται ρητώς ως αναπόσπαστο μέρος του δικαιώματος της δίκαιης δίκης και είναι μείζονος σημασίας για τη διασφάλιση του τεκμηρίου αθωότητας και των δικαιωμάτων της υπεράσπισης, όπως προβλέπονται στο άρθρο 48 του ΧΘΔ.

4.2. Οι ρυθμίσεις της Οδηγία και σχετική νομολογία του ΔΕΕ

4.2.1. Ο ορισμός της «δικαστικής αρωγής» και οι προϋποθέσεις παροχής της

¹⁴⁶ ΕΕ L 297/2 της 4^{ης}/11/2016.

¹⁴⁷ Από διατύπωση των παρ. 1 και 2, προκύπτει ο ενωσιακός νομοθέτης ξεχωρίζει τις υποχρεώσεις του κράτους μέλους εκτέλεσης και του κράτους μέλους έκδοσης, αφού για το δεύτερο γίνεται ρητή επισήμανση σχετικά με την παροχή του δικαιώματος στα πρόσωπα για τα οποία έχει εκδοθεί ΕΕΣ προς το σκοπό άσκησης ποινικής δίωξης. Αλλά και η σκ. 21 του Προοιμίου της Οδηγίας, αναφέρεται γενικά στο δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστική αρωγή στο κράτος μέλος εκτέλεσης, ενώ για το ίδιο δικαίωμα στο κράτος μέλος έκδοσης προβλέπει ειδικότερες προϋποθέσεις.

¹⁴⁸ Σημειώνεται ότι έχει ήδη αναφερθεί γενικά ως δικαίωμα στο άρθρο 11 και στις αιτιολογικές σκέψεις 28, 45 και 48 του Προοιμίου.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 της Οδηγίας, ως «δικαστική αρωγή»¹⁴⁹ νοείται «η οικονομική βοήθεια που παρέχει κράτος μέλος για τη συνδρομή δικηγόρου, προκειμένου να καταστεί δυνατή η άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο». Συγκεκριμένα, θα πρέπει να καλύπτει το κόστος της υπεράσπισης, π.χ. το κόστος του δικηγόρου, και άλλα δικαστικά έξοδα, όπως τα δικαστικά τέλη. Ταυτόχρονα βέβαια, επιτρέπεται στα κράτη μέλη να προβλέψουν τη δυνατότητα να απαιτήσουν από τους εκζητούμενους να καταβάλουν μέρος των εξόδων ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνατότητες.

Για την χορήγηση νομικής συνδρομής κατόπιν αιτήσεως του εκζητουμένου, προηγείται η εξακρίβωση οικονομικής αδυναμίας του εκζητουμένου. Συγκεκριμένα, τα κράτη μέλη έχουν το δικαίωμα να προβαίνουν σε έλεγχο επάρκειας πόρων του αιτούντος καθώς και σε έλεγχο βασιμότητας της αίτησής του. Για το σκοπό αυτό λαμβάνεται υπ' όψιν το εισόδημα, η περιουσία και η οικογενειακή κατάσταση του εκζητουμένου, καθώς και το κόστος της συνδρομής δικηγόρου και το βιοτικό επίπεδο στο εν λόγω κράτος μέλος, προκειμένου να διαπιστωθεί, βάσει των εφαρμόσιμων κριτηρίων στο εκάστοτε κράτος μέλος, κατά πόσο ο εκζητούμενος δεν διαθέτει επαρκείς πόρους για να ανταπεξέλθει οικονομικά στη συνδρομή δικηγόρου¹⁵⁰.

Τα κριτήρια αυτά συνδέονται κατά τους ορισμούς της Οδηγίας, με μία προϋπόθεση, η παροχή νομικής συνδρομής να επιβάλλεται από το «συμφέρον της δικαιοσύνης». Η διατύπωση αυτή αποτελεί μία αόριστη νομική έννοια που απαντάται και στο άρθρο 6 παρ. 3 περ. γ' της ΕΣΔΑ¹⁵¹. Ωστόσο μέσα από την απαρρύθμιση των κριτηρίων επιλεξιμότητας, ο ενωσιακός νομοθέτης επεδίωξε να παράσχει ένα πιο εξασφαλιστικό πλαίσιο¹⁵² σε σχέση με το παρεχόμενο από την ΕΣΔΑ δικαίωμα σε νομική βοήθεια, κατά το οποίο, όπως ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ¹⁵³, απαιτείται η συνδρομή και των δύο παραπάνω όρων για τη χορήγηση της νομικής βοήθειας.

Βέβαια, πρέπει να διακρίνουμε ότι για τις λοιπές ποινικές διαδικασίες, δύναται να ισχύει και το κριτήριο εξέτασης της βασιμότητας της αίτησης, το οποίο στηρίζεται στην βαρύτητα του εγκλήματος και της ενδεχόμενης ποινής που επισύρει, ωστόσο αυτό δεν

¹⁴⁹ Για την επιλογή της συγκεκριμένης αποτύπωσης κατά την ελληνική μετάφραση, ο Δ. Αρβανίτης σημειώνει ότι ο όρος «δικαστική αρωγή» αντιστοιχεί καλύτερα στον όρο «aide juridictionnelle» του γαλλικού κειμένου της Οδηγίας, ενώ στον όρο “legal aid” του αγγλικού κειμένου της αντιστοιχούν καλύτερα οι όροι «νομική αρωγή» και «νομική βοήθεια», σε κάθε όμως περίπτωση, όλοι αυτοί οι όροι έχουν εννοιολογικά το ίδιο περιεχόμενο. ό.π., 2019, σελ. 83.

¹⁵⁰ Άρθρο 4 παρ. 3 της Οδηγίας.

¹⁵¹ Αρβανίτης, ό.π., 2019, σελ. 85.

¹⁵² Αρβανίτης, ό.π., 2019 σελ. 85.

¹⁵³ Βλ. ενδεικτικά την απόφαση του ΕΔΔΑ της 6^{ης}.11.2012, Zdravko Stanev κατά Βουλγαρίας, σκ. 36.

εξετάζεται στην περίπτωση που η αίτηση παροχής νομικής βοήθειας υποβάλλεται στο πλαίσιο εκτέλεσης ΕΕΣ, λόγω της αυτονόητης βαρύτητας αυτού και της δυσκολίας που θα επέφερε σε κάθε περίπτωση μία σχετική αξιολόγηση.

Σε αντίθεση με τις επιμέρους ρυθμίσεις που εφαρμόζονται στις εν γένει ποινικές διαδικασίες, στην περίπτωση των εκζητούμενων η Οδηγία προβλέπει ότι τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν το δικαίωμα δικαστικής αρωγής, μάλιστα δε και το δικαίωμα σε προσωρινή δικαστική αρωγή. Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη πρέπει να μεριμνούν σχετικά ώστε, από τη στιγμή της σύλληψης του εκζητούμενου στο κράτος εκτέλεσης, και για όσο αυτός στερείται την ελευθερία του, κατά το διάστημα που μεσολαβεί έως την τελική απόφαση επί του αιτήματός του για παροχή νομικής συνδρομής και την επιλεξιμότητά του, και έως τον διορισμό του δικηγόρου νομικής συνδρομής, να έχει σε κάθε περίπτωση δικαίωμα χορήγησης προσωρινής νομικής συνδρομής στο κράτος μέλος εκτέλεσης. Εφόσον το αίτημα για χορήγηση νομικής συνδρομής γίνει δεκτό, ο εκζητούμενος τυγχάνει δικαιούχος έως και την παράδοση ή την τελεσιδικία της απόφασης για την μη παράδοση του προσώπου.

Ακόμα, δίνεται η δυνατότητα¹⁵⁴ στα κράτη μέλη να προβλέπουν στην εθνική νομοθεσία τους ότι οι δαπάνες για την προσωρινή νομική συνδρομή θα μπορούν στη να ανακτηθούν από τους εκζητούμενους, αν μετά την τελική απόφαση σχετικά με την αίτηση για παροχή νομικής συνδρομής, το πρόσωπο δεν είναι, ή είναι μόνο εν μέρει, επιλέξιμο για τη χορήγηση νομικής συνδρομής στο πλαίσιο του καθεστώτος νομικής συνδρομής του κράτους μέλους.

4.2.2. Πεδίο εφαρμογής

Από τον συνδυασμό του άρθρου 2 παρ. 2 και του άρθρου 5 παρ. 1 και 2 της Οδηγίας, προκύπτει ότι ο εκζητούμενος έχει δικαίωμα σε δικαστική αρωγή τόσο στο κράτος εκτέλεσης όσο και στο κράτος έκδοσης. Η ρύθμιση αυτή λειτουργεί σε συνδυασμό με την Οδηγία 2013/48/ΕΕ, δεδομένου ότι αφ' ής στιγμής ο εκζητούμενος ασκήσει το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο κατά της διατάξεις της τελευταίας Οδηγίας, θα πρέπει ταυτοχρόνως να τυγχάνουν εφαρμογής και οι διατάξεις της παρούσας οδηγίας

¹⁵⁴ Σκέψη 33 του Προοιμίου.

ώστε οι εκζητούμενοι να έχουν το δικαίωμα σε δικαστική αρωγή όχι μόνο στο κράτος μέλος εκτέλεσης, αλλά και στο κράτος μέλος έκδοσης, εφόσον διορίσουν συνήγορο και στο εν λόγω κράτος και η δικαστική αρωγή είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη, όπως ορίζει το άρθρο 47 του ΧΘΔ. Τούτο θα μπορούσε να συμβεί σε περίπτωση που ο δικηγόρος στο κράτος μέλος εκτέλεσης δεν μπορεί να ανταποκριθεί με αποτελεσματικό και αποδοτικό τρόπο στα καθήκοντά του όσον αφορά την εκτέλεση του ΕΕΣ χωρίς τη συνδρομή δικηγόρου στο κράτος μέλος έκδοσης, κατά τα όσα έχουν αναλυθεί στο κεφάλαιο 2. Συγκεκριμένα, για να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα του δικαιώματος ορισμού δικηγόρου, και δη του δικηγόρου του κράτους έκδοσης που αποσκοπεί στο να παρέχει συνδρομή στον δικηγόρο του κράτους εκτέλεσης, σύμφωνα με το άρθρο 10 της οδηγίας 2013/48/ΕΕ, τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι εκζητούμενοι που ασκούν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο κράτος έκδοσης έχουν παράλληλα δικαίωμα παροχής νομικής συνδρομής για τον σκοπό της διαδικασίας εκτέλεσης του ΕΕΣ στο κράτος μέλος εκτέλεσης. Κάθε απόφαση σχετικά με την παροχή δικαστικής αρωγής στο κράτος έκδοσης θα πρέπει να λαμβάνεται από αρχή αρμόδια για τη λήψη τέτοιων αποφάσεων στο εν λόγω κράτος μέλος, βάσει κριτηρίων που έχουν καθοριστεί από το ίδιο κατά την ενσωμάτωση της υπό κρίση οδηγίας στην εθνική του νομοθεσία¹⁵⁵.

4.2.3 Η διασφάλιση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας κατά την εφαρμογή του δικαιώματος

Οι αποφάσεις σχετικά με την έγκριση ή την απόρριψη επί αιτήματος παροχής νομικής αρωγής πρέπει να λαμβάνονται χωρίς καθυστέρηση από την αρμόδια σε κάθε κράτος μέλος αρχή, με τέτοιο τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η επιμέλεια κατά τη λήψη της απόφασης και ο σεβασμός του δικαιώματος υπεράσπισης του εκζητουμένου. Σε περίπτωση δε απορριπτικής απόφασης, αυτή πρέπει να παρέχεται γραπτώς στον εκζητούμενο. Άλλωστε, από τη διάταξη του άρθρου 8 που επιβάλλει στα κράτη μέλη την ανάγκη να παρέχουν βάσει του εθνικού τους δικαίου αποτελεσματικά μέσα ένδικης προστασίας σε περίπτωση παραβίασης του εν λόγω δικαιώματος, ρητά συνάγεται ότι

¹⁵⁵ Βλ. σκέψη 33 της αιτιολογικής έκθεσης της πρότασης.

θα πρέπει να προβλέπεται και δικαίωμα προσφυγής σε περίπτωση που η αρμόδια αρχή απορρίψει το σχετικό αίτημα του εκζητουμένου.

Ακόμα, οι ρυθμίσεις της οδηγίας θέλουν να επιβάλλουν ένα ελάχιστο επίπεδο ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Για το σκοπό αυτό προβλέπεται ρητά¹⁵⁶ ότι τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα, μεταξύ άλλων όσον αφορά τη χρηματοδότηση, ώστε να διασφαλίσουν ότι το σύστημα παροχής δικαστικής αρωγής είναι αποτελεσματικό, και ότι η ποιότητα των υπηρεσιών παροχής δικαστικής αρωγής είναι τέτοιας στάθμης, ώστε να διασφαλισθεί ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας, με τον δέοντα σεβασμό προς την ανεξαρτησία του νομικού επαγγέλματος. Συγχρόνως, πρέπει να παρέχεται κατάλληλη εκπαίδευση τόσο στους δικηγόρους που παρέχουν υπηρεσίες νομικής βοήθειας, όσο και στο προσωπικό που επανδρώνει την αρμόδια αρχή για τη λήψη των αποφάσεων έγκρισης ή απόρριψης του σχετικού αιτήματος του εκζητουμένου, με την επιφύλαξη βέβαια της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και των διαφορών στην οργάνωση του δικαστικού συστήματος κάθε κράτους μέλους¹⁵⁷. Τέλος, προβλέπεται και η δυνατότητα αντικατάστασης, κατόπιν αιτήματος του εκζητουμένου, του νομικού παραστάτη που έχει διοριστεί προς το σκοπό της δικαστικής αρωγής, εφόσον τούτο δικαιολογείται από ειδικές περιστάσεις.

Βέβαια, αν αναλογιστούμε την απαιτούμενη ανεξαρτησία των ασκούντων το δικηγορικό λειτουργήμα¹⁵⁸, εύλογα συμπεραίνουμε ότι το κράτος μέλος είναι υπεύθυνο για την προστασία του δικαιώματος νομικής αρωγής, αλλά όχι και για κάθε αδυναμία ή παράλειψη εκ μέρους του συνηγόρου, είτε αυτός ορίστηκε από τις αρχές είτε από τον ίδιο τον εκζητούμενο. Άλλωστε η υπερασπιστική στρατηγική είναι σε κάθε περίπτωση ζήτημα που αφορά τον κατηγορούμενο και τον συνήγορό του, ανεξάρτητα αν ο τελευταίος παρέχεται δωρεάν ή όχι¹⁵⁹. Όπως έχει κριθεί και από το ΕΔΔΑ, οι αρχές του κράτους μέλους οφείλουν να επέμβουν μόνο όταν η αδυναμία του διορισμένου συνηγόρου είναι προφανής ή περιέρχεται επαρκώς σε γνώση τους με οιονδήποτε τρόπο¹⁶⁰.

¹⁵⁶ Άρθρο 7 της Οδηγίας.

¹⁵⁷ Βλ. σκέψη 26 της αιτιολογικής έκθεσης της Οδηγίας.

¹⁵⁸ Κωστοπούλου Μ., ό.π., σελ. 284.

¹⁵⁹ Βλ. ενδεικτικά την απόφαση του ΕΔΔΑ της 24^{ης}/9/2002. Cuscani κατά HB.

¹⁶⁰ Βλ. ενδεικτικά την απόφαση του ΕΔΔΑ της 26^{ης}/7/2011, Huseyn κατά Αζερμπαϊτζάν σκ. 180, καθώς και την απόφαση της 15^{ης}/11/2012, Nikolayenko κατά Ουκρανίας, σκ. 57.

Ένας ακόμη τρόπος¹⁶¹ διασφάλισης της αποτελεσματικότητας και της ποιότητάς της νομικής αρωγής είναι αυτή να διευκολύνεται μέσω της συνέχισης της νομικής εκπροσώπησής του εκζητουμένου, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας εκτέλεσης του ΕΕΣ.

Από την επισκόπηση της Οδηγίας εύλογα συμπεραίνουμε ότι αυτή στοχεύει ιδίως στην προστασία των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, που εντάσσονται σε χαμηλότερα εισοδηματικά κριτήρια. Για το λόγο αυτό άλλωστε υπάρχει σχετική πρόβλεψη¹⁶², κατά την οποία τα κράτη μέλη οφείλουν να λαμβάνουν υπ' όψιν τις ιδιαίτερες ανάγκες των ευάλωτων καταζητουμένων. Τα μέτρα για την προστασία ευάλωτων προσώπων στις διαδικασίες εκτέλεσης ΕΕΣ παρουσιάζονται ως ενιαία δέσμη από κοινού με το δικαίωμα παροχής νομικής βοήθειας, μαζί με την Οδηγία (ΕΕ) 2016/343¹⁶³ για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου της αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης στη δίκη στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, οι οποίες αποτελούν μέρος των βασικών αρχών του δικαιώματος δίκαιης δίκης.

4.3. Η ενσωμάτωση της οδηγίας 2016/1919/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη

Η εν λόγω Οδηγία ενσωματώθηκε εκπρόθεσμα¹⁶⁴ στην ελληνική έννομη τάξη με το νόμο 4689/2020¹⁶⁵, βάσει το οποίου αντικαταστάθηκαν ορισμένες διατάξεις του νόμου 3226/2004¹⁶⁶ σχετικά με την παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος. Στον ΚΠοινΔ¹⁶⁷ χρησιμοποιείται ο όρος «νομική βοήθεια», ο οποίος καλύπτει εννοιολογικά την παροχή νομικών συμβουλών και τη νομική αρωγή και εκπροσώπησή των κατηγορουμένων ενώπιον του δικαστηρίου.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το νόμο 3226/2004, ως δικαιούχοι νομικής βοήθειας κατονομάζονται τα άτομα χαμηλού εισοδήματος που είναι πολίτες κρατών μελών της

¹⁶¹ Βλ. σκέψη 25 της αιτιολογικής έκθεσης της Οδηγίας.

¹⁶² Άρθρο 9 της Οδηγίας.

¹⁶³ ΕΕ L 65/1/ της 11^{ης}/3/2016.

¹⁶⁴ Καταληκτική ημερομηνία συμμόρφωσης ήταν η 25^η/5/2019, σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 1 της Οδηγίας.

¹⁶⁵ ΦΕΚ Α 103/27-5-2020.

¹⁶⁶ ΦΕΚ Α. 24/4-2-2004.

¹⁶⁷ Άρθρο 91 ΚΠοινΔ.

ΕΕ, ή όσοι έχουν νομίμως κατοικία ή συνήθη διαμονή στην ΕΕ, και ειδικότερα αυτοί των οποίων το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα δεν υπερβαίνει τα 2/3 των κατώτατων ετήσιων ατομικών αποδοχών, που προβλέπει η κείμενη νομοθεσία. Ωστόσο, ειδικά για τους δικαιούχους νομικής αρωγής κατά τη διαδικασία εκτέλεσης ΕΕΣ, προβλέπεται ότι δικαιούχος είναι κάθε εκζητούμενος δυνάμει ΕΕΣ που εκδόθηκε ή εκτελείται από τις ελληνικές αρχές, ανεξαρτήτως της ιθαγένειας ή του τόπου κατοικίας ή συνήθους διαμονής του, εφόσον πληρούνται τα ορισμένα στην παρ. 2 του άρθρου 6 εισοδηματικά κριτήρια.

Σε περίπτωση που πληρούνται οι ως άνω προϋποθέσεις, ο ορισμός συνηγόρου νομικής αρωγής επιβάλλεται από τη στιγμή της σύλληψης του εκζητουμένου και μέχρι αυτός να εκδοθεί ή μέχρι να τελεσιδικήσει η απόφαση για τη μη παράδοσή του. Συγκεκριμένα, ο εκζητούμενος δύναται να υποβάλλει την αίτησή του για την παροχή νομικής βοήθειας, αμέσως μετά την ενημέρωσή του για το δικαίωμα παροχής νομικής βοήθειας, ενώπιον του αρμοδίου Εισαγγελέα Εφετών. Σε περίπτωση αντικειμενικής αδυναμίας προσκόμισης των αναγκαίων δικαιολογητικών, αρκεί η δήλωση του αιτούντος περί πλήρωσης των ως άνω οριζόμενων οικονομικών κριτηρίων, εάν όμως αυτός πετύχει την έγκριση της αίτησης βάσει αναληθών στοιχείων, θα υποχρεωθεί σε απόδοση των δαπανών από τις οποίες απαλλάχθηκε. Στη συνέχεια, ο συνήγορος νομικής βοήθειας ορίζεται με απόφαση του Εισαγγελέα Εφετών, βάσει καταστάσεως που τηρείται στον οικείο Δικηγορικό Σύλλογο της έδρας του Εφετείου.

Σε πνεύμα συμμόρφωσης προς τις επιταγές της Οδηγίας για τη διασφάλιση της ποιότητας και αποτελεσματικότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών νομικής αρωγής, που παρακινούν τα κράτη να παρέχουν κατάλληλη εκπαίδευση στους νομικούς παραστάτες, η εθνική νομοθεσία επιβάλλει την σύνταξη μηναίων καταλόγων για το διορισμό συνηγόρων νομικής βοήθειας. Τα κριτήρια για την κατάρτιση του σχετικού πίνακα είναι μεταξύ άλλων ο διορισθείς δικηγόρος να έχει τουλάχιστον 5 παραστάσεις ως συνήγορος υπεράσπισης σε ποινικές υποθέσεις, ενώ ταυτόχρονα προβλέπεται ότι οι κατά τόπον Δικηγορικοί Σύλλογοι δύνανται να διοργανώνουν εξειδικευμένα εκπαιδευτικά σεμινάρια για τους συνηγόρους νομικής βοήθειας σε ποινικές υποθέσεις. Δεδομένης ωστόσο της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζει ο θεσμός του ΕΕΣ, θα μπορούσαμε να πούμε ότι θα έπρεπε η αντίστοιχη εκπαίδευση να προβλέπεται όχι σαν δυνατότητα, αλλά σαν προαπαιτούμενο για το διορισμό του νομικού παραστάτη.

Ακόμα, σε συνάρτηση με την εξασφάλιση της ποιότητας της παρεχόμενης νομικής βοήθειας, προβλέπεται η δυνατότητα του εκζητουμένου που δικαιούται νομικής βοήθειας να αρνηθεί, με αιτιολογημένη δήλωσή του, τον συνήγορο που του διορίσθηκε, οπότε ο Εισαγγελέας Εφετών ως αρμόδιο για τον διορισμό όργανο, ανακαλεί την προσβαλλόμενη απόφαση και διορίζει άλλον συνήγορο. Σε περίπτωση νέας άρνησης του δικαιούχου, δεν υφίσταται πλέον υποχρέωση διορισμού συνηγόρου νομικής βοήθειας σε αυτόν.

Είναι δε σημαντικό να επισημανθεί, ότι σε αντίθεση με τα ισχύοντα κατά τις εθνικές διατάξεις για τις εν γένει ποινικές διαδικασίες, στην διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ, δεν προβλέπεται σε καμία περίπτωση κάποιο κριτήριο εξέτασης της βαρύτητας του εγκλήματος. Τούτο συνάδει και με το πνεύμα της οδηγίας, αφού στα κριτήρια επιλεξιμότητας που αφορούν τον εκζητούμενο προβλέπεται μόνο η εξέταση των οικονομικών κριτηρίων, και όχι η εξέταση της βασιμότητας της αίτησης, σε συνάρτηση με τη βαρύτητα του εγκλήματος και της ενδεχόμενης ποινής ή την πολυπλοκότητα της υπόθεσης.

5. Δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που υπόκεινται στη διαδικασία του ΕΕΣ

5.1. Κατοχύρωση των δικονομικών δικαιωμάτων των παιδιών στην απόφαση - πλαίσιο για το ΕΕΣ και στην Οδηγία (ΕΕ) 2016/800

Η απόφαση πλαίσιο για το ΕΕΣ δεν κάνει κάποια ιδιαίτερη μνεία για την περίπτωση που στη θέση του εκζητουμένου βρίσκεται ανήλικο πρόσωπο. Ωστόσο, δεδομένης της ευαίσθητης ηλικίας και της ευάλωτης θέσης στην οποία βρίσκονται τα παιδιά, η Επιτροπή επιδίωξε να προβεί σε μία σειρά ρυθμίσεων σχετικά με τη διαφύλαξη ενός ελάχιστου επιπέδου προστασίας για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών ή καταζητούνται στο πλαίσιο εκτέλεσης ΕΕΣ.

Με την πρότασή¹⁶⁸ της, η Επιτροπή επισήμανε την ανάγκη θέσπισης ανάλογων διατάξεων για τα δικονομικά δικαιώματα των παιδιών, βασιζόμενη στις εγγυήσεις των δικαιωμάτων ουσιαστικής προσφυγής, δίκαιης δίκης και υπεράσπισης, όπως προβλέπονται από τον ΧΘΔ στα άρθρα 47 και 48, καθώς και από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Κατά την Επιτροπή, η ικανότητα αποτελεσματικής άσκησης των δικαιωμάτων αυτών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ικανότητα του υπόπτου ή κατηγορουμένου να παρακολουθεί και να συμμετέχει πλήρως στη διαδικασία, η οποία μπορεί να είναι περιορισμένη λόγω ηλικίας, έλλειψης ωριμότητας ή αναπηρίας¹⁶⁹. Προς το σκοπό αυτό, κατέδειξε την ανάγκη να ληφθούν ειδικά μέτρα για να διασφαλίζεται ότι λόγω της κατά τα άνω ευάλωτης θέσης τους, και τα πρόσωπα αυτά μπορούν να συμμετέχουν ουσιαστικά στη διαδικασία και να απολαύουν των δικαιωμάτων τους σε δίκαιη δίκη στην ίδια έκταση με τους άλλους υπόπτους ή κατηγορουμένους.

Έτσι ψηφίσθηκε η Οδηγία 2016/800¹⁷⁰, οι ρυθμίσεις της οποίας στηρίχθηκαν ιδίως στην προστατευτική διάταξη του άρθρου 24 του ΧΘΔ για τα δικαιώματα των παιδιών και την υπέρτατη προστασία και διαφύλαξη αυτών. Άλλες διατάξεις στις οποίες βασίστηκαν οι ρυθμίσεις της Οδηγίας για τα δικονομικά δικαιώματα των παιδιών είναι τα άρθρα 4, 6, 7, 47 και 48 του ΧΘΔ, καθώς και τα άρθρα 3, 5, 6, και 8 της ΕΣΔΑ, όπως έχουν ερμηνευθεί από το ΕΔΔΑ, το οποίο, στη νομολογία του, θέτει πρότυπα

¹⁶⁸ COM 2013/0408 (final).

¹⁶⁹ Βλ. σκ. 9 της αιτιολογικής έκθεσης της πρότασης της Οδηγίας.

¹⁷⁰ ΕΕ L 132 της 21^{ης}/5/2016.

σχετικά με ειδικές εγγυήσεις για τα ευάλωτα πρόσωπα, και ιδίως για τα παιδιά. Η νομολογία αυτή προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη προϋποθέτουν την ικανότητα ενός ατόμου να κατανοεί τα στοιχειώδη της διαδικασίας, να έχει την ικανότητα να συμμετέχει και να ασκεί αποτελεσματικά τα δικαιώματά του και να επωφελείται από την προστασία της ιδιωτικής ζωής¹⁷¹.

5.2. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας και σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ

5.2.1. Ο ορισμός του «παιδιού»

Η Οδηγία εφαρμόζεται στα παιδιά που υπάγονται στη διαδικασία εκτέλεσης ΕΕΣ από τον χρόνο σύλληψής τους στο κράτος εκτέλεσης. Ως παιδιά, δε, θεωρούνται τα άτομα ηλικίας κάτω των 18 ετών, τη στιγμή που καθίστανται εκζητούμενοι και έως την ολοκλήρωση της διαδικασίας, ωστόσο οι εθνικοί κανόνες σχετικά με την ηλικία ποινικής ευθύνης για τα παιδιά δεν θίγονται από τις διατάξεις της Οδηγίας. Μάλιστα, στο Προοίμιο της Οδηγίας επισημαίνεται ότι οι διατάξεις της θα πρέπει να εφαρμόζεται και στην περίπτωση που ο δράστης ήταν ανήλικος κατά την τέλεση του εγκλήματος, αλλά έχει πλέον συμπληρώσει τα 18 έτη κατά τη στιγμή που καθίσταται καταζητούμενος στο πλαίσιο της διαδικασίας εκτέλεσης ΕΕΣ, τουλάχιστον έως ότου ο εκζητούμενος φθάσει στην ηλικία των 21 ετών, δεδομένου ότι είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με ποινική διαδικασία που κινήθηκε κατά του προσώπου αυτού πριν από την ηλικία των 18 ετών.

Για τον προσδιορισμό της ηλικίας του παιδιού, οι αρμόδιες αρχές των κρατών μελών θα πρέπει να βασιστούν στη δήλωση του ίδιου, σε έλεγχο της προσωπικής του κατάστασης και σε όποια έγγραφα μπορούν να ανακτηθούν, ή αν αυτό δεν καθίσταται δυνατό, ακόμα και σε ιατρική εξέταση. Βέβαια, η προσφυγή σε ιατρική εξέταση θα πρέπει να αποτελεί την έσχατη λύση, και αυστηρώς να διενεργείται με πλήρη σεβασμό των δικαιωμάτων του παιδιού, της σωματικής του ακεραιότητας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Σε περίπτωση δε, που καταλείπονται αμφιβολίες σχετικά με την

¹⁷¹ Βλ. σκέψη 4 της αιτιολογικής Έκθεσης

πραγματική ηλικία του εκζητουμένου, αυτός θα πρέπει να θεωρείται κατά τεκμήριο παιδί¹⁷².

5.2.2. Το δικαίωμα ενημέρωσης

Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι όταν τα παιδιά πληροφορούνται ότι είναι καταζητούμενοι στο πλαίσιο εκτέλεσης ΕΕΣ, ενημερώνονται άμεσα σχετικά με τα δικαιώματά τους σύμφωνα με την Οδηγία 2012/13/ΕΕ και σχετικά με τις γενικές πτυχές της διεξαγωγής της διαδικασίας.

Κατά τα όσα αναπτύχθηκαν σχετικά με την Οδηγία 2012/13/ΕΕ, πρέπει να παρέχεται ειδικό έγγραφο στο οποίο αναφέρονται γραπτώς όλα τα δικαιώματα του καταζητουμένου σε γλώσσα απλή και κατανοητή, ή να αναφέρονται αυτά προφορικά από τις αρμόδιες αρχές στις περιπτώσεις που αυτό επιβάλλεται λόγω στενών χρονικών περιορισμών. Έτσι, και τα παιδιά που είναι εκζητούμενοι στο πλαίσιο εκτέλεσης ΕΕΣ πρέπει να ενημερώνονται για το δικαίωμα συνδρομής από δικηγόρο, το δικαίωμα παροχής νομικής αρωγής, το δικαίωμα αυτοπρόσωπης παράστασης στη δίκη και το δικαίωμα παροχής αποτελεσματικών ένδικων μέσων.

Επιπλέον όμως, ενημερώνονται για το δικαίωμα ενημέρωσης αλλά και συνοδείας του ασκούντος τη γονική τους μέριμνα, το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής, το δικαίωμα σε ατομική αξιολόγηση και υποβολής σε ιατρική εξέταση, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος παροχής ιατρικής περίθαλψης, το δικαίωμα περιορισμού της στέρησης της ελευθερίας τους και ιδίως περιοδικής επανεξέτασης της κράτησής τους αλλά και της χρήσης εναλλακτικών μέτρων, καθώς και το δικαίωμα σε ειδική μεταχείριση κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας.

Ειδικότερη έκφανση του δικαιώματος ενημέρωσης αποτελεί εν προκειμένω το δικαίωμα ενημέρωσης του ασκούντος της γονική μέριμνα. Σε περίπτωση όμως που κρίνεται ότι η παροχή ενημέρωσης στον τελευταίο αντιβαίνει στο συμφέρον του παιδιού, είναι ανέφικτη λόγω αδυναμίας επικοινωνίας ή εύρεσης του προσώπου, ή θα έθετε σε κίνδυνο τη διεξαγωγή της διαδικασίας εκτέλεσης του ΕΕΣ, δύναται η προαναφερθείσα ενημέρωση να παρέχεται σε άλλον κατάλληλο ενήλικα, συνήθως συγγενικό πρόσωπο, που ορίζεται από το ίδιο το παιδί και εφόσον γίνει αποδεκτός υπό

¹⁷² Σκέψη 12 και 12 του Προοιμίου, σε συνδυασμό με το άρθρο 3.

αυτή την ιδιότητα από την αρμόδια αρχή. Όταν το παιδί δεν έχει ορίσει άλλον κατάλληλο ενήλικα, ή όταν ο ενήλικας που έχει οριστεί από το παιδί δεν γίνεται αποδεκτός από την αρμόδια αρχή, τότε αυτή πρέπει να μεριμνήσει ώστε να ενημερωθεί άλλο πρόσωπο, όπως εκπρόσωπος αρχής ή άλλου φορέα που έχει την ευθύνη για την προστασία ή την καλή κατάσταση των παιδιών, λαμβάνοντας πάντα υπόψη το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού. Κατά τις ίδιες προϋποθέσεις, ο ανήλικος εκζητούμενος έχει το δικαίωμα να συνοδεύεται από τον ασκούντα τη γονική του μέριμνα ή άλλο, όπως προαναφέρθηκε, κατάλληλο ενήλικο πρόσωπο, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας¹⁷³.

Με τον όρο δε «ασκών τη γονική μέριμνα» νοείται κάθε πρόσωπο ή όργανο που έχει τη γονική μέριμνα παιδιού¹⁷⁴. Η σημασία της «συμμετοχής» του στη διαδικασία έγκειται στην εξασφάλιση της ηθικής και ψυχολογικής υποστήριξης, καθώς και στην κατάλληλη καθοδήγηση του παιδιού. Ο ασκών τη γονική μέριμνα είναι το κατάλληλο πρόσωπο για να ενισχύσει την προστασία των δικαιωμάτων υπεράσπισης του ανήλικου εκζητούμενου, όπως με το να διορίσει δικηγόρο ή να αποφασίσει να ασκήσει ένδικο μέσο κατά απόφασης. Πρόκειται για αποφάσεις τις οποίες λόγω της ηλικιακής και πνευματικής του ανωριμότητας ο ανήλικος δεν δύναται να λάβει μόνος του¹⁷⁵.

5.2.3. Δικαίωμα ιατρικής εξέτασης

Τα παιδιά που τυγχάνουν εκζητούμενοι στο πλαίσιο εκτέλεσης ΕΕΣ έχουν δικαίωμα να υποβληθούν σε ιατρική εξέταση, κατόπιν αιτήσεως των ιδίων, του ασκούντος τη γονική μέριμνα ή του δικηγόρου τους, προκειμένου να αξιολογηθεί η γενική πνευματική και σωματική τους κατάσταση. Ιατρική εξέταση μπορεί να διαταχθεί και κατόπιν πρωτοβουλίας από τις αρμόδιες αρχές, ιδίως όταν υπάρχουν συγκεκριμένες ενδείξεις σχετικά με την υγεία επιβάλλουν την εξέταση αυτή. Τα αποτελέσματα λαμβάνονται υπόψη όταν προσδιορίζεται η ικανότητα του παιδιού να αντιμετωπίσει οποιεσδήποτε πράξεις ή μέτρα λαμβάνονται ή προβλέπεται να ληφθούν κατά του παιδιού¹⁷⁶.

¹⁷³ Άρθρο 15 της Οδηγίας.

¹⁷⁴ Όπως ορίζεται στον Κανονισμό 2201/2003 του Συμβουλίου, της 27^{ης}/11/2003.

¹⁷⁵ Βλ. σκέψεις 22 και 23 της αιτιολογικής έκθεσης της πρότασης της Οδηγίας.

¹⁷⁶ Άρθρο 8 της Οδηγίας.

5.2.4. Δικαιώματα σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας

Σε περίπτωση που ο ανήλικος εκζητούμενος στερείται της ελευθερίας του, τα κράτη μέλη πρέπει, λαμβάνοντας υπ' όψιν την ηλικία και ατομική κατάσταση του παιδιού, να διασφαλίσουν ότι η κράτησή του θα έχει τη μικρότερη δυνατή διάρκεια, ενώ σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να επιβάλλεται ως έσχατο μέτρο και με αιτιολογημένη απόφαση που θα υπόκειται σε επανεξέταση από το δικαστήριο¹⁷⁷.

Θα πρέπει επίσης, όποτε είναι δυνατόν, οι αρμόδιες αρχές να προσφεύγουν σε εναλλακτικά μέτρα. Η ρύθμιση αυτή φαίνεται να συνάδει με το σκοπό της παρούσας Οδηγίας, που πέραν της κατοχύρωσης ελάχιστων δικονομικών δικαιωμάτων για τα παιδιά, θέλει να προωθήσει την πρόληψη της υποτροπής των παιδιών και την κοινωνική τους επανένταξη¹⁷⁸. Σε περίπτωση όμως, που η στέρηση της ελευθερίας καθίσταται επιτακτική, θα πρέπει οι ανήλικοι εκζητούμενοι να κρατούνται χωριστά από τους ενήλικες, εκτός εάν κρίνεται ότι αυτό δεν εξυπηρετεί το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού ή είναι πρακτικά αδύνατο, σε εξαιρετικές μόνο περιπτώσεις. Παράλληλα, όσο οι ανήλικοι εκζητούμενοι στερούνται της ελευθερίας τους, θα πρέπει τα κράτη να μεριμνούν ώστε να εξασφαλίζεται και να διαφυλάσσεται η υγεία, η σωματική και πνευματική τους ανάπτυξη, το δικαίωμά τους στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών με σωματικά, αισθητηριακά ή μαθησιακά προβλήματα, η ουσιαστική και τακτική άσκηση του δικαιώματός τους στην οικογενειακή ζωή, η πρόσβαση σε προγράμματα που προάγουν την ανάπτυξή τους και την επανένταξή τους στην κοινωνία, καθώς και ο σεβασμός της θρησκευτικής ελευθερίας ή των πεποιθήσεών τους¹⁷⁹.

5.2.5. Άλλες περιπτώσεις ειδικής μεταχείρισης

Αναγνωρίζοντας την ευάλωτη θέση των παιδιών, η Οδηγία επιβάλει τα κράτη μέλη να χαρακτηρίζουν τις διαδικασίες εκτέλεσης ΕΕΣ με εκζητούμενα ανήλικα πρόσωπα ως επείγουσες, και να χειρίζονται αυτές με τη δέουσα επιμέλεια, διασφαλίζοντας σε κάθε στάδιο της διαδικασίας ότι η μεταχείρισή τους συνάδει με την προστασία της

¹⁷⁷ Άρθρο 10 της Οδηγίας.

¹⁷⁸ Βλ. σκέψη 1 του Προοιμίου.

¹⁷⁹ Άρθρο 12 της Οδηγίας.

αξιοπρέπειάς τους, την ωριμότητα, το επίπεδο κατανόησης και επικοινωνίας, καθώς και άλλες τυχόν ειδικές ανάγκες που μπορεί να έχουν. Για τους λόγους αυτούς, τα κράτη μέλη παροτρύνονται να διεξάγουν τις ακροαματικές διαδικασίες χωρίς την παρουσία ακροατηρίου, ρύθμιση που συνάδει με τις προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ για την προστασία της ιδιωτικής ζωής.

Κατά τα λοιπά, σχετικά με το δικαίωμα συνδρομής από δικηγόρο και παροχής νομικής βοήθειας ισχύουν όσα έχουν αναπτυχθεί παραπάνω για τις Οδηγίες 2013/48/ΕΕ και (ΕΕ) 2016/1919, οι οποίες εφαρμόζονται και για την περίπτωση των ανήλικων καταζητούμενων¹⁸⁰. Δεδομένου δε, ότι τα παιδιά είναι ευάλωτα και δεν είναι πάντα σε θέση να κατανοήσουν πλήρως και να παρακολουθήσουν την ποινική διαδικασία, θα πρέπει να επικουρούνται από δικηγόρο, και μάλιστα τα κράτη μέλη θα πρέπει όχι μόνο να εξασφαλίζουν δικηγόρο προκειμένου να επικουρεί το παιδί, όταν δεν έχει εξασφαλισθεί δικηγόρος από το ίδιο το παιδί ή από ασκούντα τη γονική μέριμνα, αλλά και να παρέχουν δικαστική συνδρομή όταν αυτό κρίνεται αναγκαίο, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι το παιδί επικουρείται όντως από δικηγόρο¹⁸¹.

Αξιίζει σχετικά να σημειωθεί η απόφαση του ΕΔΔΑ της 11^{ης}/12/2008, Panovits κατά Κύπρου¹⁸², η οποία ανέδειξε τη σημασία του δικαιώματος του ανηλίκου να έχει πρόσβαση σε συνήγορο, κρίνοντας ότι ο συνήγορος μπορεί να διαδραματίσει σχετικό αντίβαρο και να αποτρέψει τον ανακρινόμενο ανήλικο να προβεί σε ενοχοποιητικές δηλώσεις λόγω ψυχολογικής πίεσης. Εξίσου σημαντικός είναι ο ρόλος του συνηγόρου και στην περίπτωση που κατά ανηλίκου εκτελείται ΕΕΣ, δεδομένης μάλιστα της βαρύτητας και της σύντομης - και στρεσογόνας για ένα παιδί - διεκπεραίωσης της διαδικασίας.

5.3. Η ενσωμάτωση της Οδηγίας 2016/800 στην ελληνική έννομη τάξη

Η εν λόγω Οδηγία ενσωματώθηκε εκπρόθεσμα¹⁸³ στην ελληνική έννομη τάξη με τον ν. 4689/2020¹⁸⁴, με τον οποίο όπως προαναφέρθηκε ενσωματώθηκε και η Οδηγία (ΕΕ)

¹⁸⁰ Άρθρο 6 της Οδηγίας.

¹⁸¹ Βλ. σκέψη 25 του Προοιμίου.

¹⁸² Βλ. σκ. 71-77 της αποφάσεως του ΕΔΔΑ της 11^{ης}/12/2008, Panovits κατά Κύπρου, και την απόφαση του ΕΔΔΑ της 2^{ας}/3/2010 Adamkiewicz κατά Πολωνίας σκ. 86-92.

¹⁸³ Καταληκτική ημερομηνία ενσωμάτωσης είχε οριστεί η 11^η/6/2019.

¹⁸⁴ ΦΕΚ Α 103/27-5-2020

2016/1919. Στην περίπτωση παιδιών που υπόκεινται στη διαδικασία εκτέλεσης ΕΕΣ, ο ως άνω νόμος εφαρμόζεται στους ανήλικους που είναι καταζητούμενοι από τη στιγμή της σύλληψής τους στο κράτος μέλος εκτέλεσης, εφόσον τα πρόσωπα αυτά ήταν ανήλικα όταν άρχισε η διαδικασία εκτέλεσης, ακόμα κι αν συμπλήρωσαν στη συνέχεια την ηλικία των 18 ετών, όχι όμως μετά το πέρας των 25 ετών, εφόσον κρίνεται ότι αυτό επιβάλλεται μεταξύ άλλων από ειδικές περιστάσεις, όπως το κατά πόσο το συγκεκριμένο πρόσωπο είναι ώριμο και ευάλωτο. Σε περίπτωση δε, που υφίσταται αμφιβολία σχετικά με την ηλικία του εκζητουμένου, και αυτή δεν προκύπτει ούτε από έγγραφα, αποδεικτικά στοιχεία αλλά ούτε και από ιατρικές εξετάσεις, τότε τεκμαίρεται ότι το πρόσωπο είναι ανήλικο.

Μετά τη σύλληψη του ανήλικου εκζητούμενου, του παρέχεται αμελλητί έγγραφο δικαιωμάτων και οδηγείται το συντομότερο δυνατόν ενώπιον του Εισαγγελέα Εφετών, ο οποίος τον ενημερώνει για τα δικαιώματά του, συμπεριλαμβανομένων όλων των ειδικών ρυθμίσεων που αναφέρονται στις διατάξεις της Οδηγίας.

Σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης, ισχύουν όλα τα προαναφερθέντα σχετικά εις τον ΚΠοινΔ κατά την ανάλυση της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ, και μάλιστα φαίνεται ότι ο εθνικός νόμος συμμορφώθηκε πλήρως με τις διατάξεις της υπό κρίση Οδηγίας, αφού περιέλαβε την πρόβλεψη ενημέρωσης του ασκούντος τη γονική μέριμνα του ανήλικου καταζητουμένου, ή άλλου κατάλληλου ενήλικου προσώπου, εφόσον αυτός εγκριθεί από τον Εισαγγελέα Εφετών, καθώς και το δικαίωμα συνοδείας.

Πλήρης εναρμόνιση επήλθε και σχετικά με το δικαίωμα συνδρομής από δικηγόρο, αφού η εθνική ρύθμιση αποτελεί πιστή αντιγραφή της ενωσιακής, ενώ ισχύουν τα όσο αναπτύχθηκαν για την Οδηγία 2013/48/ΕΕ και την ενσωμάτωσή της με τον ν. 4478/2017. Ο διορισμός δε, συνηγόρου είναι υποχρεωτικός όταν ο ανήλικος προσάγεται ενώπιον του Εισαγγελέα Εφετών, προκειμένου να ληφθεί απόφαση σχετικά με τη στέρηση ή μη της ελευθερίας του, καθώς και κατά τη διάρκεια της κράτησής του. Ο αρμόδιος Εισαγγελέας Εφετών αποφασίζει εάν είναι αναγκαίο να τεθεί υπό κράτηση, ώστε να αποφευχθεί η διαφυγή του ή να αφεθεί ελεύθερος με την επιβολή περιοριστικών όρων κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 283 παρ. 1 εδ. 3 και 4 του ΚΠοινΔ. Σε περίπτωση όμως παραβίασής τους, επιβάλλεται η τοποθέτηση του ανήλικου σε κατάλληλο κρατικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αρωγής, σύμφωνα με το άρθρο 122 παρ. 1 περ. ιβ του ΠΚ, ενώ αν ανακύψει κίνδυνος φυγής του, οι περιοριστικοί όροι που του επιβλήθηκαν μπορούν να αντικατασταθούν με κράτηση. Κατά των ανωτέρω

μέτρων, προβλέπεται η δυνατότητα προσφυγής ενώπιον του συμβουλίου εφετών, εντός δύο ημερών από την έκδοση της απόφασης.

Σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του εκζητουμένου, ο εθνικός νομοθέτης επιβάλλει την κράτηση νέων μεταξύ 15 έως 21 ετών σε ειδικά καταστήματα κράτησης νέων, στα οποία εφαρμόζονται εξειδικευμένα προγράμματα μορφωτικού και επαγγελματικού χαρακτήρα. Η ρύθμιση αυτή φαίνεται να ακολουθεί πλήρως το σκοπό και το πνεύμα της Οδηγίας, που θέλει να προστατεύσει την ευάλωτη θέση των ανήλικων δραστών και να προωθήσει την κοινωνική τους επανένταξη.

Επίσης, ειδική μέριμνα λήφθηκε για την νομική κατοχύρωση της ειδικής μεταχείρισης των ανήλικων εκζητουμένων, αφού ρητώς ορίζεται ότι οι ποινικές διαδικασίες που αφορούν ανηλίκους, άρα και οι διαδικασίες εκτέλεσης ΕΕΣ πρέπει να διεξάγονται κατά απόλυτη προτεραιότητα και με τη δέουσα επιμέλεια. Επίσης, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας πρέπει να διαφυλάσσεται η προστασία της αξιοπρέπειάς τους και η αντιμετώπισή τους να γίνεται με τρόπο κατάλληλο για την ηλικία τους, την ωριμότητά τους και το επίπεδο κατανόησής τους, λαμβάνοντας υπ' όψιν τυχόν ειδικές ανάγκες, μεταξύ άλλων και τις δυσχέρειες επικοινωνίας που ενδεχομένως έχουν. Μάλιστα, γίνεται ιδιαίτερη μνεία¹⁸⁵ ώστε οι ερωτήσεις που υποβάλλονται στα παιδιά να διατυπώνονται με τρόπο ευκρινή, ουδέτερο, μη καθοδηγητικό, μη υποβολιμαίο ή συναισθηματικά φορτισμένο, προς τον σκοπό όπως εξασφαλισθεί ότι σε καμία περίπτωση δεν θα υπάρξει εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης του εκζητούμενου παιδιού λόγω της ηλικίας, της μειωμένης αντιληπτικής ικανότητάς ή της ανωριμότητάς του.

¹⁸⁵ Άρθρο 12 περ. γ του νόμου ενσωμάτωσης.

Κεφάλαιο 6. Το δικαίωμα άσκησης Έφεσης κατά το εθνικό μας δίκαιο

Κατά το ελληνικό δίκαιο παρέχεται στον εκζητούμενο η δυνατότητα να ασκήσει έφεση κατά της απόφασης με την οποία διατάσσεται η εκτέλεση του ΕΕΣ. Συγκεκριμένα, κατά το άρθρο 22 του ν. 3251/2004, προβλέπεται ότι σε περίπτωση μη συγκατάθεσης του εκζητουμένου στην παράδοσή του, και εφ' όσον έχει εκδοθεί οριστική απόφαση από το Συμβούλιο Εφετών σχετικά με την εκτέλεση του εντάλματος, ο εκζητούμενος ή ο εισαγγελέας δύναται να ασκήσει έφεση ενώπιον του Αρείου Πάγου. Αντίθετα, σε περίπτωση συγκατάθεσης του εκζητουμένου στην παράδοσή του, δεν προβλέπεται η δυνατότητα άσκησης εφέσεως, αφού κάτι τέτοιο θα ακύρωνε το σκοπό της επιτάχυνσης της διαδικασίας στον οποίο αποσκοπεί η συγκατάθεση του άρθρου 17¹⁸⁶.

Η προθεσμία για την άσκηση της έφεσης είναι μόλις είκοσι τέσσερις (24) ώρες. Παρ' όλα αυτά, φαίνεται να υπάρχει μία αντίφαση στη νομοθεσία, αφού κατά την παρ. 1 του άρθρου 22 του νόμου ενσωμάτωσης στον οποίο ορίζεται η εικοσιτετράωρη προθεσμία, αναφέρεται ταυτόχρονα ότι η έφεση ασκείται σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 451 ΚΠοινΔ. Κατά το άρθρο αυτό, η προθεσμία για την άσκηση της έφεσης είναι πενήνημερη. Καίτοι ως ειδικότερες οι διατάξεις του νόμου 3251/2004 υπερισχύουν, ενδεχομένως να είναι αναγκαία μία τροποποίηση του νόμου και ευθυγράμμιση με τις διατάξεις του ΚΠοινΔ, αφού η προθεσμία ουσιαστικά μίας μέρας μοιάζει ασφυκτική. Όπως παρατηρεί και ο *Μυλωνόπουλος*, η προθεσμία αυτή είναι εξαιρετικά μικρή, σε σημείο ώστε να παραβιάζει την αρχή της δίκαιης δίκης¹⁸⁷. Ο *Βούλγαρης*¹⁸⁸ συμπληρώνει μάλιστα ότι προθεσμία αυτή έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της αναλογικότητας, αφ' ής στιγμής η δυνατότητα υπεράσπισης του εκζητουμένου περιορίζεται υπερβολικά και προφανώς δυσανάλογα εν συγκρίσει προς το όφελος το οποίο επιδιώκεται με την ρύθμιση αυτή ως προς την επιτάχυνση της διαδικασίας.

¹⁸⁶ Βλ. και ΣυμβΑΠ 2310/2007, ΣυμβΑΠ 908/2011 δημοσιευμένα σε ΤΝΠ ΔΣΑ.

¹⁸⁷ Βούλγαρης, ο.π., 2020, σελ. 60, με εκεί παραπομπές σε Μυλωνόπουλος Χ. ΠοινΧρ 2004, 1048 επ., 1049, ομοίως και Συμεωνίδου-Καστανίδου, ΠοινΔικ 2004, 773 επ., 780, Μουζάκης, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, 2009, σ. 582, υποσημ. 503. Βλ. και Καρρά, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, 797 επ., Πρβλ. σχετικώς και Βασιλακάκη, ό.π., 2006, σελ. 204 επ., 208 επ.

¹⁸⁸ Βούλγαρης, ό.π., 2020, σελ. 60.

Η ασκηθείσα έφεση συζητείται ενώπιον του Συμβουλίου του Αρείου Πάγου, κατά τα οριζόμενα στις διατάξεις του ΚΠοινΔ, άρθρα 462 επ. Κατά συνέπεια, σε περίπτωση μη εμφάνισης του εκκαλούντος – εκζητούμενου ή εκπροσώπησής του από συνήγορο, η έφεσή του απορρίπτεται ως ανυποστήρικτη¹⁸⁹. Κατά τον *Βούλγαρη*¹⁹⁰, η προσέγγιση αυτή δεν είναι ορθή, αφού θεωρεί ότι θα έπρεπε κατ' αναλογία να εφαρμοσθεί το άρθρο 449 παρ. 2 ΚΠοινΔ, και η συζήτηση να προχωρήσει κεκλεισμένων των θυρών κι ως εκ τούτου να μην απορριφθεί η έφεση ως ανυποστήρικτη¹⁹¹.

Σχετικά με τους λόγους εφέσεως, κατά την προϊσχύουσα μορφή του άρθρου 502 ΚΠοινΔ, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε μόνο επί των προβαλλόμενων από τον εκζητούμενο λόγων εφέσεως. Μάλιστα, δεν παρεχόταν η δυνατότητα πρόσθετων λόγων εφέσεως με το αιτιολογικό ότι επί της ενώπιον του Αρείου Πάγου διαδικασίας εκδικάσεως της εφέσεως του εκζητούμενου, κατά αποφάσεως του Συμβουλίου Εφετών, ο Άρειος Πάγος επιλαμβάνεται και δικάζει σε Συμβούλιο την ασκηθείσα έφεση ως δευτεροβάθμιο Δικαστικό Συμβούλιο και όχι ως ακυρωτικό Δικαστήριο, αφετέρου ότι δεν προβλέπεται από τη σχετική διάταξη του άρθρου 22 του ν. 3251/2004, αλλά ούτε και από τις σχετικές περί εκδόσεως ή τις γενικές περί ασκήσεως εφέσεως διατάξεις του ΚΠοινΔ, η άσκηση προσθέτων λόγων εφέσεως¹⁹². Ήδη με την τροποποίηση του άρθρου 502 ΚΠοινΔ, η έφεση έχει καθολικό μεταβιβαστικό αποτέλεσμα.

Προβλέπεται επίσης η δυνατότητα παραίτησης από το δικαίωμα της έφεσης, κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 474 και 475 παρ. 1 ΚΠοινΔ, με δήλωση του εκζητούμενου ενώπιον του γραμματέα εφετών, ή σε περίπτωση κράτησης με δήλωση ενώπιον του διευθυντή της φυλακής. Η νομολογία έχει εν προκειμένω περιέλθει σε αντιφάσεις σχετικά με την εφαρμογή της διάταξης αυτής, αφού με την υπ' αριθμ. 1325/2005 και 1919/2005 απόφασή του, το Συμβούλιο του Αρείου Πάγου απέρριψε ως απαράδεκτη έφεση που είχε ασκηθεί από τον εκζητούμενο που κρατείτο ενώπιον του διευθυντή φυλακών, υποστηρίζοντας ότι η άσκηση έφεσης είναι δυνατή μόνο κατά τα

¹⁸⁹ Βλ. ενδεικτικά ΣυμβΑΠ 105/2007 ΤΝΠ ΔΣΑ, ΣυμβΑΠ 1404/2010 ΠοινΧρ 2011, 459, ΣυμβΑΠ 1438/2010 ΠοινΧρ 2011.

¹⁹⁰ Βούλγαρης, ό.π., 2020, σελ. 60.

¹⁹¹ Η άποψη αυτή είχε διατυπωθεί και από την μειοψηφία στην ΣυμβΑΠ 651/2011 ΠοινΧρ 2012, 346.

¹⁹² ΑΠ 850/2013, (προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr).

προβλεπόμενα στο άρθρο 22 του νόμου ενσωμάτωσης, και ότι δεν χωρεί ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 474 παρ. 1 β. Όπως ορθά υποστηρίζει ο Βούλγαρης¹⁹³, η υιοθέτηση της άποψης αυτής περιορίζει αδικαιολόγητα και υπερβολικά τα δικαιώματα υπεράσπισης του εκζητουμένου, παραβιάζοντας την αρχή της δίκαιης δίκης¹⁹⁴. Ταυτόχρονα, έρχεται σε αντίθεση με το σκοπό και το γράμμα της διάταξης του άρθρου 22 ν. 3251/2004, το οποίο δεν ορίζει ότι η έφεση πρέπει να ασκείται κατ' αποκλειστικά ενώπιον του γραμματέα εφετών, αλλά μόνο ότι αυτός έχει υποχρέωση να συντάσσει σχετική έκθεση.

¹⁹³ Βούλγαρης, οπ, 2020, σελ. 60 -61.

¹⁹⁴ Φυτράκης, *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης σε εφαρμογή: Νέες εξελίξεις, νέες ανησυχίες*, ΠοινΔικ 2006, επ. 220.

Κεφάλαιο 7. Τα δικονομικά δικαιώματα του εκζητουμένου στην πράξη. Κριτική και συμπερασματική αξιολόγηση

7.1. Η Έκθεση του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το πραγματικό εύρος αλλά και το αντίκτυπο της εφαρμογής των υπό εξέταση Οδηγιών αποτυπώνεται στην σχετική έκθεση του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁹⁵, όπου οι πληροφορίες αντλούνται απευθείας από την «πηγή». Επιδιώκοντας να προβεί στην αξιολόγηση των Οδηγιών, και ιδίως στον τρόπο με τον οποίο αυτές έχουν ενσωματωθεί και εφαρμόζονται στην πράξη από τα κράτη μέλη, ο Οργανισμός δεν αρκέστηκε σε μία θεωρητική προσέγγιση, αλλά προέβη σε συνεντεύξεις με τους ίδιους τους εκζητούμενους που εκτίαν τις ποινές τους, με δικηγόρους, αστυνομικούς αλλά και δικαστικούς παράγοντες. Τα ευρήματα της έρευνας εγείρουν αρκετούς προβληματισμούς ως προς το αν πράγματι εξασφαλίζεται με αποτελεσματικό τρόπο η άσκηση των δικονομικών δικαιωμάτων των εκζητουμένων.

Κατ' αρχάς, όσον αφορά την εφαρμογή της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης, φαίνεται πως η παροχή της δωρεάν διερμηνείας κατοχυρώνεται σε όλα τα κράτη. Άλλωστε, η ίδια η φύση των διαδικασιών του ΕΕΣ, ως διασυνοριακών διαδικασιών, επιβάλλει τη χρήση της διερμηνείας πολύ συχνότερα από ό,τι σε εθνικές ποινικές διαδικασίες. Ωστόσο το στάδιο στο οποίο αυτή παρέχεται ποικίλει από κράτος σε κράτος. Από τα ευρήματα της Έκθεσης προέκυψε ότι στις περισσότερες περιπτώσεις δεν παρέχεται διερμηνεία αμέσως μετά τη σύλληψη του εκζητουμένου, αλλά σε κάποιο μεταγενέστερο στάδιο, ενώ σε αρκετά κράτη, συμπεριλαμβανομένης και της χώρας μας, διαπιστώθηκε ότι η διερμηνεία δεν παρέχεται ούτε κατά την κράτηση, αλλά μόνο εφόσον ο εκζητούμενος οδηγηθεί ενώπιον της αρμόδιας αρχής, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας ενώπιον του Εισαγγελέα Εφετών. Ιδιαίτερο προβληματισμό δημιουργεί το γεγονός ότι, σε όλα τα

¹⁹⁵ European Union Agency for Fundamental Rights, “Rights in practice: access to a lawyer and procedural rights in criminal and European arrest warrant proceedings”, 2019 σελ. 59-67

κράτη μέλη που αξιολογήθηκαν, δεν φαίνεται να υπάρχει μηχανισμός ελέγχου της ποιότητας της διερμηνείας. Ακόμα, σε όλα σχεδόν τα κράτη μέλη εκτέλεσης, οι συνεντευξιαζόμενοι εκζητούμενοι αναφέρουν πως δεν καταλάβαιναν το περιεχόμενο των εγγράφων που τους ζητούσαν οι αστυνομικές αρχές να υπογράψουν καθώς αυτό δεν τους παρασχέθηκε μεταφρασμένο σε γλώσσα που να κατανοούν, αλλά ούτε τους επεξηγήθηκε προφορικά, και μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις τους ασκήθηκε πίεση να υπογράψουν τα έγγραφα αυτά χωρίς να γνωρίζουν τι υπογράφουν.

Ως προς την Οδηγία 2012/13/ΕΕ για το δικαίωμα ενημέρωσης, η Έκθεση αναφέρει ότι η συντριπτική πλειονότητα των ερωτηθέντων επιβεβαιώνει ότι τα άτομα που συλλαμβάνονται στο πλαίσιο της διαδικασίας εκτέλεσης ΕΕΣ λαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με τα δικονομικά τους δικαιώματα. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο παρέχονται οι πληροφορίες ποικίλλει και τα ευρήματα δείχνουν ότι, μερικές φορές, τα άτομα που συλληφθέντες εκζητούμενοι πρέπει να ενημερώνονται τόσο γραπτώς όσο και προφορικά για τα δικαιώματά τους. Τα στοιχεία αυτά οφείλει να τα παράσχει ο αρμόδιος εισαγγελέας, διαφορετικά η διαδικασία μπορεί να κηρυχθεί άκυρη. Οι ερωτηθέντες δικηγόροι στο ίδιο κράτος τόνισαν, ωστόσο, ότι αυτό δεν συμβαίνει πάντα, καθώς το αρμόδιο Ακυρωτικό Δικαστήριο¹⁹⁶ έχει κρίνει ότι η παροχή πληροφοριών μόνο προφορικά δεν θεωρείται παραβίαση των δικαιωμάτων υπεράσπισης και έτσι δεν οδηγεί σε ακυρότητα της σύλληψης.

Οι εκζητούμενοι που ερωτήθηκαν αναφέρουν ότι στο κράτος μέλος όπου συνελήφθησαν, πολλές φορές υπήρχαν καθυστερήσεις στην παροχή πληροφοριών, ειδικά σε όσες περιπτώσεις απαιτείτο παροχή μετάφρασης. Προκύπτει μάλιστα ότι σε ορισμένα κράτη οι αρχές δεν είχαν λάβει κανένα μέτρο για να προσπαθήσουν έστω να επιβεβαιώσουν ότι οι εκζητούμενοι πράγματι κατανοούσαν τα δικαιώματά τους, ενώ σε πολλές περιπτώσεις χρειάστηκε η συνδρομή δικηγόρου για να κατατοπίσει τον εκζητούμενο.

Ιδιαίτερο δε πρόβλημα φαίνεται να παρουσιάζεται σχετικά με την παροχή πληροφοριών για τη δυνατότητα του εκζητουμένου να συναινέσει στην παράδοσή του. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι συλληφθέντες αντιμετώπιζαν προβλήματα κατανόησης και

¹⁹⁶ Κατά την αγγλική ορολογία “Court of Cassation”.

αυτό τους οδήγησε να λάβουν αποφάσεις αντίθετες με τα συμφέροντά τους, καθότι ορισμένοι αντιλαμβάνονταν τις πληροφορίες με διαφορετικό τρόπο.

Δυστυχώς η σχετική αξιολόγηση για την περίπτωση της Ελλάδας ήταν πολύ αρνητική. Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν ότι βρίσκονταν υπό κράτηση στον ίδιο χώρο με κατηγορούμενους για εγκλήματα στην ημεδαπή, με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται να ξεχωρίσουν ποιες πληροφορίες από αυτές που λάμβαναν αφορούσαν ειδικά στην περίπτωση της διαδικασίας εκτέλεσης του ΕΕΣ. Επίσης, όλοι οι εκζητούμενοι που συνελήφθησαν στην Ελλάδα αναφέρουν ότι δεν είχαν ενημερωθεί για τα δικονομικά τους δικαιώματα, ούτε προφορικά ούτε γραπτά, ενώ κανείς δεν αναφέρει ότι έλαβε ενημερωτικό έγγραφο δικαιωμάτων ή ότι τα δικαιώματά του εξηγήθηκαν από τους εισαγγελείς. Φαίνεται ότι η χώρα μας υστερεί κατά πολύ όσον αφορά τη συμμόρφωση με τις επιταγές της Οδηγίας, γεγονός που οδηγεί σε κατάφορη παραβίαση των δικονομικών δικαιωμάτων των εκζητουμένων, θέτοντας ταυτόχρονα σε κίνδυνο και την εξασφάλιση του δικαιώματός τους σε δίκαιη δίκη.

Σχετικά με την Οδηγία 2013/48/ΕΕ, η οποία όπως αναφέρθηκε θεσπίζει το δικαίωμα στη «διττή» νομική εκπροσώπηση τόσο στο κράτος μέλος εκτέλεσης όσο και στο κράτος μέλος έκδοσης, η Έκθεση αναφέρει ότι οι πληροφορίες σχετικά με το δικαίωμα σε συνήγορο δίνονται «γενικά», κυρίως προφορικά, αλλά όχι πάντα γραπτώς. Αν και στην πλειοψηφία των περιπτώσεων το εν λόγω δικαίωμα φαίνεται να γίνεται σεβαστό από τα κράτη μέλη, τα ευρήματα αποκαλύπτουν μεγάλες συστημικές ελλείψεις όσον αφορά το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο κράτος μέλος έκδοσης. Ειδικότερα σημειώνεται ότι «τόσο η παροχή σχετικών πληροφοριών για αυτό, όσο και ιδιαίτερα η πρακτική άσκηση αυτού του δικαιώματος είναι βαθιά προβληματική». Η εφαρμογή στα κράτη μέλη δεν φαίνεται να είναι ομοιόμορφη, αφού στην Βουλγαρία, τη Γαλλία, την Πολωνία και τη Ρουμανία, οι δικαστές, εισαγγελείς και αστυνομικοί που ερωτήθηκαν αναφέρουν ότι παρέχουν τις πληροφορίες για το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο τόσο προφορικά όσο και γραπτά, ενώ στην Ελλάδα οι συνεντευξιαζόμενοι εισαγγελείς αποκρίθηκαν ότι παρέχουν αυτές τις πληροφορίες μόνο προφορικά.

Όσον αφορά την πρόσβαση σε συνήγορο στο κράτος μέλος εκτέλεσης, αναφέρεται ότι σε όλα τα κράτη είναι υποχρεωτική η εκπροσώπηση από συνήγορο υπεράσπισης στις διαδικασίες εκτέλεσης ΕΕΣ, και διευθετείται από τις αρχές εκτέλεσης, εκτός εάν οι κατηγορούμενοι θέλουν να επικοινωνήσουν με τον δικό τους δικηγόρο. Ωστόσο οι περισσότεροι συνεντευξιαζόμενοι εκζητούμενοι ανέφεραν ότι αντιμετώπισαν

προβλήματα στην επικοινωνία, καθώς οι αρχές στο κράτος εκτέλεσης δεν παρείχαν τα απαραίτητα μέσα για την διευκόλυνση, αλλά και την εξασφάλισή της. Έναν ακόμα σημαντικό παράγοντα στην προβληματική άσκηση του δικαιώματος αποτέλεσε και η έλλειψη διερμηνείας, και κατ' επέκτασιν σωστής συνεννόησης μεταξύ του εκζητουμένου και του δικηγόρου του.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα σχετικά με την ενημέρωση για το διορισμό δικηγόρου στο κράτος έκδοσης όσον αφορά την Ελλάδα και την Βουλγαρία, αφού οι συνεντευξιαζόμενοι δικαστικοί λειτουργοί των δύο αυτών κρατών αναφέρουν ότι λειτουργούν κατά το εθνικό τους δίκαιο, και δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητά τους να παράσχουν στον εκζητούμενο πληροφορίες σχετικά με το τι ισχύει στο κράτος μέλος έκδοσης. Θα μπορούσαμε να σχολιάσουμε ότι η στάση αυτή υποδεικνύει «αδιαφορία» των δικαστικών λειτουργών ως προς την ουσιαστική εξασφάλιση των δικονομικών δικαιωμάτων των εκζητουμένων, κάτι που θα έπρεπε στην πραγματικότητα να αποτελεί το πρώτιστο μέλημά τους.

Συνεχίζοντας, όσον αφορά το δικαίωμα σε νομική αρωγή που εξασφαλίζεται με την Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919, φαίνεται ότι παρά την έλλειψη ειδικής πρόβλεψης στις σχετικές νομοθετικές διατάξεις που αφορούν το ΕΕΣ, στα περισσότερα κράτη η συνδρομή από δικηγόρο στην εν λόγω διαδικασία είναι υποχρεωτική και παρέχεται δωρεάν σύμφωνα με το εκάστοτε εθνικό δίκαιο. Ένα σημαντικό ωστόσο ζήτημα όσον αφορά την παροχή νομικής βοήθειας, ιδίως εφόσον ο εκάστοτε δικηγόρος δεν επιλέγεται από τον ίδιο τον εκζητούμενο αλλά διορίζεται αυτεπάγγελα από σχετικούς καταλόγους, όπως ισχύει και για τη χώρα μας, είναι η εξασφάλιση της ποιότητας των νομικών υπηρεσιών που αυτός προσφέρει. Λόγω των ιδιαιτεροτήτων και της εξειδικευμένης φύσης που παρουσιάζει η διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ, ο διορισθείς δικηγόρος θα πρέπει να έχει κατάλληλη εμπειρία, εξειδίκευση αλλά και γλωσσικές δεξιότητες, προκειμένου να μπορεί να παράσχει ουσιαστική βοήθεια στον εκζητούμενο. Δυστυχώς οι περισσότεροι από τους συνεντευξιαζόμενους εκζητούμενους δεν ένιωθαν ότι εκπροσωπούνται αποτελεσματικά από τους δικηγόρους υπεράσπισης που τους είχαν ορίσει στο εκάστοτε κράτος εκτέλεσης. Πολλώ δε μάλλον για τη χώρα μας, τα πορίσματα της Έκθεσης επιβεβαιώνουν τον προβληματισμό που

έθεσε ο *Αναγνωστόπουλος*¹⁹⁷, αφού καταδείχθηκε ότι οι δικηγόροι που διορίζονται από τους σχετικούς καταλόγους δεν αξιολογούνται, ενώ η γραφειοκρατία και οι καθυστερήσεις στις πληρωμές δεν δίνουν κίνητρο στους έμπειρους δικηγόρους να αποδεχτούν σχετικές υποθέσεις.

7.2. Η Έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την εφαρμογή του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης

Στην τελευταία έκθεσή¹⁹⁸ του, που δημοσιεύθηκε το 2020, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έθεσε ορισμένους προβληματισμούς σχετικά με τη διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ στα κράτη μέλη. Συγκεκριμένα, επισήμανε ότι παρατηρείται «έλλειψη αμοιβαίας εμπιστοσύνης», η οποία οφείλεται στην ελλιπή εναρμόνιση ορισμένων κοινών θεμελιωδών δικονομικών δικαιωμάτων και προτύπων, κάτι που φάνηκε εναργώς και στην προαναφερθείσα έκθεση του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με τη θέσπιση των πέντε Οδηγιών για τα δικονομικά δικαιώματα των εκζητούμενων, σημειώθηκε κάποια πρόοδος στο πλαίσιο αυτό, ωστόσο η αμοιβαία εμπιστοσύνη μπορεί να ενισχυθεί μόνο με την πλήρη τήρηση των από κοινού συμφωνημένων προτύπων. Τα πρότυπα δε αυτά, θα πρέπει να έχουν ως σημείο αναφοράς την ευρύτερη δυνατή προστασία και όχι τον ελάχιστο κοινό παρονομαστή.

Όπως προκύπτει λοιπόν, η μεταφορά των Οδηγιών σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις των εκζητούμενων¹⁹⁹ είναι «μέχρι στιγμής ανεπαρκής». Επί παραδείγματι, το Κοινοβούλιο επισημαίνει ότι παρατηρούνται ιδιαίτερες ανομοιομορφίες και δυσχέρειες στην εφαρμογή ορισμένων διατάξεων σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο όπως κατοχυρώνεται με την Οδηγία 2013/48/ΕΕ, ιδίως όσον αφορά τη δυνατότητα πρόσβασης σε δικηγόρο τόσο στο κράτος μέλος εκτέλεσης, όσο και στο κράτος μέλος έκδοσης.

¹⁹⁷ Ο.π., 2019, σελ. 96, όπου επισημαίνει το γεγονός ότι η πολύ χαμηλή αμοιβή των διερμηνέων για την παροχή των υπηρεσιών τους συμβάλει στην μη ικανοποιητική ανταπόκρισή τους και την κακή ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας.

¹⁹⁸ European Parliament, 2019/2207(INI), The Implementation of the European Arrest Warrant and the Surrender Procedures between Member States

¹⁹⁹ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κάνει ρητή αναφορά στις Οδηγίες 2010/64/ΕΕ, 2012/13/ΕΕ, 2016/800/ΕΕ και 2016/1919/ΕΕ

Δεδομένων των ως άνω, το Κοινοβούλιο προτρέπει την Επιτροπή να προειδοποιεί το συντομότερο δυνατό τα κράτη μέλη που δεν μετέφεραν στο εθνικό τους δίκαιο τα κοινά πρότυπα και, εφόσον χρειάζεται, να κινεί διαδικασίες επί παραβάσει. Τούτο αποδεικνύει πως η ενσωμάτωση των Οδηγιών παρουσιάζει σοβαρές πλημμέλειες, και θέτει σε κίνδυνο την ουσιαστική εξασφάλιση των δικονομικών δικαιωμάτων των εκζητούμενων. Μάλιστα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ρητά αναφέρει ότι οι οδηγίες για τις δικονομικές εγγυήσεις δεν έχουν εφαρμοστεί πλήρως και ορθά, γεγονός που εξακολουθεί να προκαλεί ανησυχία.

7.3. Συμπεράσματα

Είναι εμφανές ότι ο ενωσιακός νομοθέτης κατέβαλε σημαντική προσπάθεια ώστε να ενισχύσει τα δικονομικά δικαιώματα των εκζητούμενων κατά τη διαδικασία εκτέλεσης ΕΕΣ, μέσω των Οδηγιών που αναλύθηκαν παραπάνω. Παρ' όλο που ήδη προκύπτουν «ατέλειες» ευθέως στο κείμενο των Οδηγιών, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αυτές θεσπίζουν κοινούς ελάχιστους κανόνες, και ότι τα κράτη μέλη, κατά την ενσωμάτωσή τους στο εθνικό τους δίκαιο, έχουν την πλήρη ευχέρεια να προβούν στη νομοθέτηση διατάξεων με ευρύτερο πεδίο προστασίας για τον εκζητούμενο.

Ωστόσο, όπως διαπιστώθηκε, οι εκάστοτε εθνικοί νομοθέτες δεν ανταποκρίθηκαν στον ίδιο βαθμό, κάτι που ισχύει σαφώς και για τη χώρα μας, με αποτέλεσμα οι οδηγίες αυτές να μην εφαρμόζονται με συνέπεια σε ολόκληρη την ΕΕ, αλλά αντιθέτως να παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις από κράτος μέλος σε κράτος μέλος, και ιδίως να παρουσιάζεται ελλιπής η αποτελεσματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων των εκζητούμενων. Πάντως πέρα από το νομοθέτη, ευθύνη έχουν και οι φορείς της δικαστικής λειτουργίας, οι οποίοι θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους τη νομολογία του ΔΕΕ και, χάριν της ομοιόμορφης εφαρμογής των ενωσιακών κανόνων, να συμμετέχουν στο δικαστικό διάλογο μέσω της διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής κατ' άρθρο 267 ΣΛΕΕ.

Δεδομένου ότι το ΕΕΣ αποτελεί «ενσάρκωση» της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης ποινικών αποφάσεων, είναι αυτονόητο ότι η εν λόγω αρχή δεν μπορεί να τύχει αποτελεσματικής εφαρμογής, παρά μόνο αν διασφαλίζεται ταυτόχρονα ο σεβασμός των θεμελιωδών και των δικονομικών δικαιωμάτων των εκζητούμενων σε ολόκληρη την Ένωση. Όπως επισημαίνει και η *Τσόλκα*, η εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, στο ειδικότερο πεδίο της *‘δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις’* δοκιμάζει πολλαπλώς τα όρια αποδοχής της διαφορετικότητας των δικαιοσύνη των κρατών μελών²⁰⁰. Κατά ένα σημαντικό βαθμό, την άμβλυνση των σχετικών προβλημάτων επιχείρησε ο ενωσιακός νομοθέτης με τη θέσπιση των Οδηγιών που εξετάστηκαν στην παρούσα εργασία.

Γι’ αυτό και έχει ιδιαίτερη σημασία η ορθή εφαρμογή των Οδηγιών αυτών για τα δικονομικά δικαιώματα των εκζητούμενων. Άλλωστε έτσι διασφαλίζεται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, το οποίο αφορά πρωτίστως το θεσμικό και δικονομικό πλαίσιο λειτουργίας του συστήματος απονομής δικαιοσύνης²⁰¹. Υπό το πρίσμα δε, της αξιολόγησης της διαδικασίας εκτέλεσης του ΕΕΣ υπό συνολική έποψη (“as a whole”)²⁰², τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνούν ώστε ο εκζητούμενος να απολαμβάνει των δικαιωμάτων του εγκαίρως και σε όλα τα στάδια της διαδικασίας. Μάλιστα, τα αρμόδια προς τούτο εθνικά όργανα θα πρέπει να μεριμνούν όχι μόνο ως προς την τύποις κατοχύρωση των δικονομικών αυτών δικαιωμάτων, αλλά να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες για να τα εξασφαλίζουν στην πράξη, με τον πλέον κατάλληλο και αποτελεσματικό τρόπο, και με σεβασμό προς το πρόσωπο του εκζητούμενου.

²⁰⁰ Ο. Τσόλκα, ό.π., 2018, σελ. 425-432.

²⁰¹ Σισιλιάνος Λ. *Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη – Εγγυήσεις γενικής εφαρμογής σε Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ερμηνεία κατ’ άρθρο*, Νομική Βιβλιοθήκη 2013, σελ. 192.

²⁰² Όπως καθιερώθηκε με την προαναφερθείσα νομολογία *Salduz*.

Βιβλιογραφία – Πηγές

Ελληνική βιβλιογραφία

- *Αναγνωστόπουλος, Η.*, «Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Σάκκουλας 2017.
- *Αναγνωστόπουλος, Η.*, «Το δικαίωμα διερμηνείας, μετάφρασης και ενημέρωσης» σε «Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων» (επιμ). «Η Ποινική Δικονομία της ΕΕ», Νομική Βιβλιοθήκη, 2019, σελ. 93-126.
- *Αρβανίτης, Δ.*, «Το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο και νομικής βοήθειας στην ΕΕ», σε «Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων» (επιμ). «Η Ποινική Δικονομία της ΕΕ», Νομική Βιβλιοθήκη, 2019, σελ. 69-92.
- *Αρβανίτης, Δ.* «Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης κατά τις ποινικές διαδικασίες και το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο αυτών», Σχόλιο στην απόφαση του ΔΕΕ ‘Covaki I’ σε ΝοΒ 2016, σελ 390 επ.
- *Βασιλακάκη, Ε.*, «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του ανθρώπου και έκδοση», σε Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων (επιμ.), ΠοινΔικ 2004, σελ 204 – 208.
- *Βούλγαρης, Δ.*, «Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης» σε Στέφανος Παύλου / Θωμάς Σάμιος (επιμ.) «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι II», ΠΝ Σάκκουλας 2020.
- *Βούλγαρης, Δ.*, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 851/2014, ΠοινΧρ ΞΣΤ/39-40.
- *Καϊάφα – Γκμπάντι, Μ.*, «Νομολογία του ΔΕΕ και ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης» σε Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου (επιμ.), ΠοινΔικ 2019.
- *Καϊσάρης, Π.*, Άρθρο 233 σε Λ. Μαργαρίτης (επιμ.) ΚΠοινΔ Ερμηνεία κατ’ άρθρο, τόμος Ι, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 847.
- *Καρράς Α.*, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», Νομική Βιβλιοθήκη, 2020
- *Κανελλοπούλου-Μαλούχου Νέδα*, άρθρο 52 σε Σαχκπεκίδου/Ταγαρά (επιμ.), «Κατ’ άρθρο ερμηνεία του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 610 επ.
- *Κωστοπούλου, Μ.*, Άρθρο 6 σε Σισιλιάνος Α. (επιμ.) «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ερμηνεία κατ’ άρθρο», Νομική Βιβλιοθήκη 2013, σελ 262 επ.

- Μουζάκης, Δ., «Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης», Νομική Βιβλιοθήκη, 2009, σ. 582.
- Δ.Μ. Μπολάνη, Άρθρο 5 σε Σισιλιάνος Δ. (επιμ.) «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ερμηνεία κατ' άρθρο», Νομική Βιβλιοθήκη 2013, σελ 164 επ.
- Μυλωνόπουλος, Χ., Έκθεση του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής στο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τροποποίηση του νόμου 2928/2001 για τις εγκληματικές οργανώσεις και άλλες διατάξεις», ΠοινΧρ 2004, σελ 1047.
- Νούσκαλης Γ, Άρθρο 100 σε Μαργαρίτης (επιμ.) ΚΠοινΔ ερμηνεία κατ' άρθρο τόμος Ι, Νομική Βιβλιοθήκη 2011, σελ 431.
- Πρεβεστούρου Ε., «Η προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η σχέση των δύο υπερεθνικών δικαστηρίων», από τον Τιμητικό Τόμο για τα 50 χρόνια των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων Σάκκουλας, 2015.
- Τσόλκα, Ο., «Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του 'χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης' της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ΠοινΧρ ΞΗ (2018) σ. 425.
- Τσόλκα, Ο., Άρθρο 47 του ΧΘΔ, σε Σαχκπεκίδου/Ταγαρά (επιμ.), «Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ 511-512.
- Τσόλκα, Ο., Άρθρο 48 του ΧΘΔ, σε Σαχκπεκίδου/Ταγαρά (επιμ.), «Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ 425-532.
- Σισιλιάνος Δ. «Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη – Εγγυήσεις γενικής εφαρμογής» σε «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ερμηνεία κατ' άρθρο», Νομική Βιβλιοθήκη 2013, σελ 192.
- Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., «Ο νόμος για το Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας», ΠοινΔικ 2004, σελ. 773 επ.
- Φυτράκης, Ε., «Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης σε εφαρμογή: Νέες εξελίξεις, νέες ανησυχίες» ΠοινΔικ 2006, σελ 210.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- *Bachmaier Winter* “The EU Directive on the Right to Access to a Lawyer: A Critical Assessment Lorena” σε Stefano Ruggeri (επιμ.) “Human Rights in European Criminal Law, New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty”, Springer, 2015.
- European Parliament, 2019/2207(INI), The Implementation of the European Arrest Warrant and the Surrender Procedures between Member States
- European Union Agency for Fundamental Rights, “Rights in practice: access to a lawyer and procedural rights in criminal and European arrest warrant proceedings”, 2019 σελ. 59-67.
- *Hodgson, J*, “Safeguarding suspects’ rights in Europe: a comparative perspective|” New Crim Law, 2011, σελ 611–665.
- *Quattrocolo, S*. “The Right to Information in EU Legislation” σε Stefano Ruggeri (επιμ.) “Human Rights in European Criminal Law, New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty”, Springer, 2015, σελ 83-96.
- *Vogler, R.*, “Lost in Translation: Language Rights for Defendants in European Criminal Proceedings” σε Stefano Ruggeri (επιμ.) “Human Rights in European Criminal Law, New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty”, Springer, 2015, σελ 97.

Ευρωπαϊκή νομοθεσία, νομοθετικές προτάσεις και λοιπά ψηφίσματα

- Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ χωρών της ΕΕ, ΕΕ L 190 της 18^{ης}/07/2002
- Κανονισμός 2201/2003 του Συμβουλίου, της 27^{ης}/11/2003
- ΕΕ C 306/01 της 7^{ης}/12/2007, Συνθήκη της Λισσαβώνας
- ΕΕ C 295 της 4^{ης}/12/2009, Ψήφισμα του Συμβουλίου της 30^{ης}/11/2009
- ΕΕ L 280 / 26-10-2010 (Οδηγία 2010/64/ΕΕ)
- ΕΕ L 142/1, 01.06.2012 (Οδηγία 2012/13/ΕΕ)
- ΕΕ L 294/06.11.2013 (Οδηγία 2013/48/ΕΕ)

- EE L 297/2 της 4^{ης}/11/2016 (Οδηγία 2016/1919/EE)
- EE L 65/1/ της 11^{ης}/3/2016 (Οδηγία 2016/343/EE)
- EE L 132 της 21^{ης}/5/2016 (Οδηγία 2016/800/EE)
- COM (2010) 82 final (πρόταση Οδηγίας 2010/64/EE)
- COM (2010) 392 final (πρόταση Οδηγίας 2012/13/EE)
- COM (2011) 326 final (πρόταση Οδηγίας 2013/48/EE)
- COM(2011) 326 final
- COM (2011) 175 final
- COM(2013) 824 final (πρόταση Οδηγίας 2016/1919/EE)
- COM 2013/0408 (πρόταση Οδηγίας 2016/800/EE)
- Εγχειρίδιο για το ΕΕΣ 2017/C 335/01
- United Nations, Treaty Series, τομ. 596, σελ. 261.

Εθνικά νομοθετικά κείμενα

- Ν. 3251/2004 ΦΕΚ Α' 127/9-7-2004
- Ν. 3226/2004 ΦΕΚ Α' 24/4-2-2004
- Ν. 4236/2014 ΦΕΚ Α' 33/11-2-2014
- Ν. 4478/2017 ΦΕΚ Α' 91/23.06.2017
- Ν. 4620/2019 ΦΕΚ Α' 96/11-6-2019
- Ν. 4855/2021 ΦΕΚ Α' 215/12.11.2021
- Ν. 4689/2020 ΦΕΚ Α' 103/27-5-2020

Νομολογία του ΔΕΕ

- ΔΕΕ της 12^{ης}/6/2014, C- 314/13, Reftiec
- ΔΕΕ της 15^{ης}/10/2015, C-216/14, Covaci I
- ΔΕΕ της 5^{ης}/6/2018 C-612/15, Kolev I
- ΔΕΕ της 12^{ης}/3/2020, C-659/18, VW
- ΔΕΕ της 6^{ης}/10/2021, C-338/20, DP
- ΔΕΕ της 28^{ης}/1/2021, C-649/19, IR

Νομολογία του ΕΔΔΑ

- ΕΔΔΑ της 28^{ης}/11/1978, Luedicke, Belkacem, and Koc κατά Γερμανίας
- ΕΔΔΑ της 27^{ης}/2/1980, Deweer κατά Βελγίου
- ΕΔΔΑ της 13^{ης}/5/1980, Artico κατά Ιταλίας
- ΕΔΔΑ της 9^{ης}/4/1984, Goddi κατά Ιταλίας
- ΕΔΔΑ της 25^{ης}/7/2000, Mattocia κατά Ιταλίας
- ΕΔΔΑ 24^{ης}/9/2002, Cuscani κατά ΗΒ
- ΕΔΔΑ της 18^{ης}/3/2008, Larent κατά Πολωνίας
- ΕΔΔΑ της 27^{ης}/11/2008, Salduz κατά Τουρκίας
- ΕΔΔΑ της 11^{ης}/12/ 2008, Panovits κατά Κύπρου
- ΕΔΔΑ της 26^{ης}/11/2009 Dolenec κατά Κροατίας
- ΕΔΔΑ της 23^{ης}/2/2010, Yoldas κατά Τουρκίας
- ΕΔΔΑ της 2^{ας}/3/2010, Adamkiewicz κατά Πολωνίας
- ΕΔΔΑ της 21^{ης}/10/2010, Kornev and Karpenko κατά Ουκρανίας
- ΕΔΔΑ της 28^{ης}/6/2011, Sebalj κατά Κροατίας
- ΕΔΔΑ της 26^{ης}/7/2011, Huseyn κατά Αζερμπαϊτζάν
- ΕΔΔΑ της 6^{ης}/11/2012, Zdravko Stanev κατά Βουλγαρίας
- ΕΔΔΑ της 15^{ης}/11/2012, Nikolayenko κατά Ουκρανίας

Ημεδαπή νομολογία

- ΑΠ 1177/1978 ΝοΒ 26, σελ. 460
- ΑΠ 152/1981 ΠοινΧρ ΛΑ, 545
- ΑΠ 850/2013 (προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr)
- ΑΠ 1750/2016 (προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr)
- ΑΠ 64/2017 (προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr)
- ΑΠ 1365/2018 (προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr)
- ΑΠ 1439/2018 (προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr)
- ΑΠ 447/2022 (προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr)
- ΣυμβΑΠ 1325/2005 ΠοινΧρ 2005, 847 επ.

- ΣυμβΑΠ 1919/2005 ΠοινΔικ 2006, 164 επ.
- ΣυμβΑΠ 2310/2007 ΤΝΠ ΔΣΑ
- ΣυμβΑΠ 105/2007 ΤΝΠ ΔΣΑ
- ΣυμβΑΠ 1404/2010 ΠοινΧρ 2011, 459,
- ΣυμβΑΠ 1438/2010 ΠοινΧρ 2011,
- ΣυμβΑΠ 651/2011 ΠοινΧρ 2012, 346.
- ΣυμβΑΠ 908/2011 ΤΝΠ ΔΣΑ
- ΣυμβΑΠ 851/2014 (προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr)
- ΣυμβΑΠ 1097/2021 (προσβάσιμη σε www.areiospagos.gr)
- ΣυμβΠλημΑθ 2585/2015 ΝοΒ 2016, 136